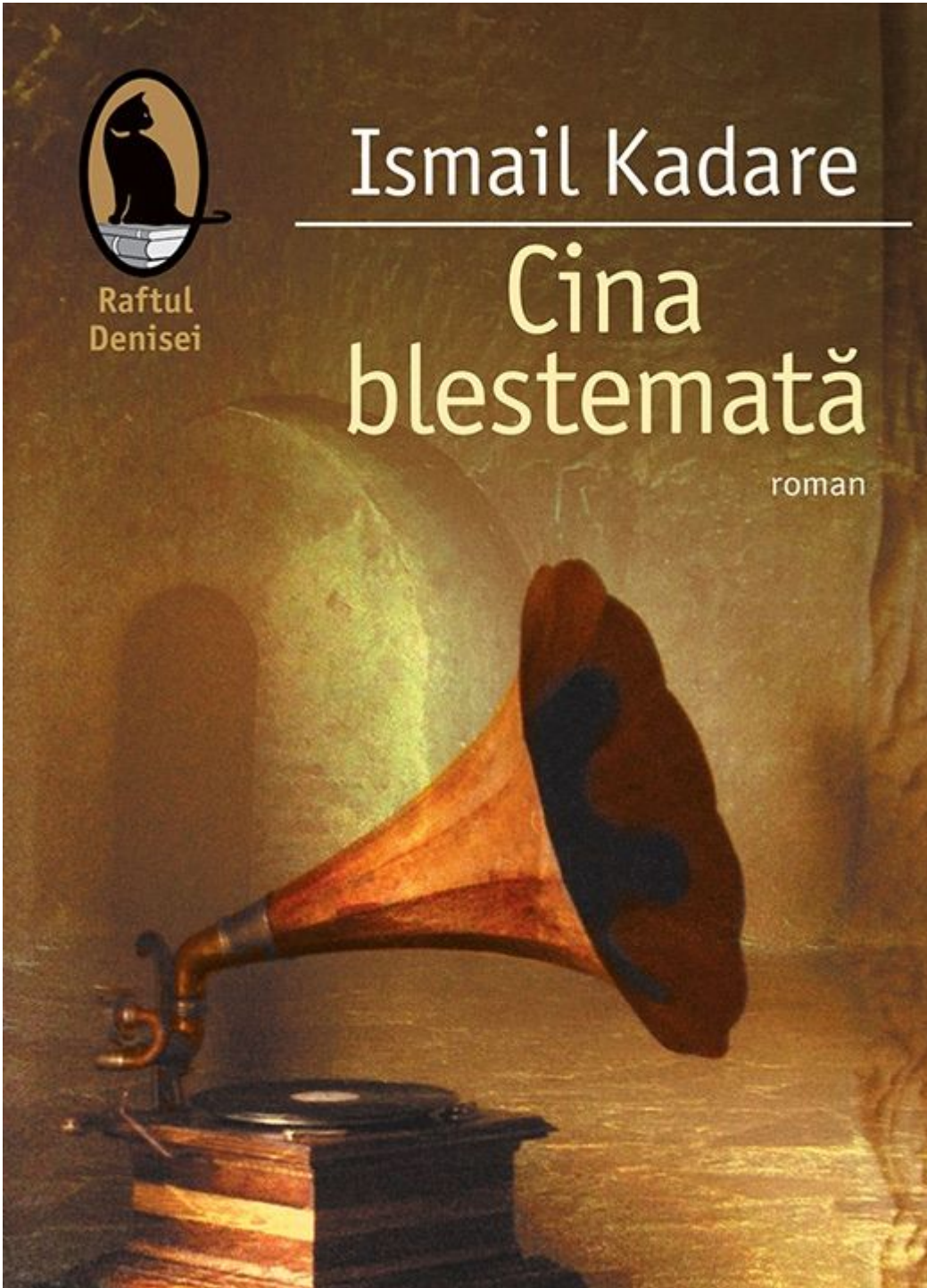
Raftul
Denisei
Ismail Kadare
Cina
blestemată
roman

ISMAIL KADARÉ

Cina blestemată

Traducere din albaneză de
MARIUS DOBRESCU
EDITURA HUMANITAS

2021

Colecţie coordonată de DENISA COMĂNESCU

ISMAIL KADARE
(DARKA E GABUAR) LE DÎNER DE TROP
Copyright © 2009, Librairie Arthème Fayard
All rights reserved.

© HUMANITAS FICTION, 2021, pentru prezenta versiune românească (ediția digitală)

ISBN: 978-606-779-905-7 (epub)

EDITURA HUMANITAS FICTION

Piața Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România
tel. 021.408.83.50, fax 021.408.83.51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0723.684.194

Acest e-book este protejat de legea drepturilor de autor. Reproducerea sa integrală sau parțială, multiplicarea sa prin orice mijloace şi sub orice formă, punerea sa la dispoziție publică pe internet sau în rețele de calculatoare, stocarea sa temporară sau permanentă pe diverse dispozitive sau în sisteme care permit recuperarea informației, gratuit sau în scop comercial, precum şi alte fapte similare, fără permisiunea scrisă a editurii reprezintă o încălcare a legislației privind protecția dreptului de autor şi se pedepsesc conform legilor în vigoare.

Capitolul întâi

Între doctorul Gurameto cel mare şi doctorul Gurameto cel mic nu existase, de când se ştiau ei, nici cel mai mărunt sentiment de invidie. Deşi aveau acelaşi nume, între cei doi

nu era nici o legătură de rudenie, iar dacă n-ar fi avut aceeaşi profesie, destinele lor, cu siguranţă, nu s-ar fi intersectat niciodată. Iar apelativele „cel mare” şi „cel mic” nu i-ar fi pus într-o situaţie pe care nici unul din ei n-a dorit-o.

Aşadar, se părea că o mână misterioasă făcuse ca lucrurile să se petreacă astfel încât cei doi medici, cei mai cunoscuţi chirurgi din oraş, să se trezească legaţi unul de celălalt fără putinţă de scăpare. Şi nu numai atât: era evident că aceeaşi mână nevăzută făcuse ca în toată această poveste să existe un asemenea echilibru interior, încât tot ceea ce avea să fie între ei să pară că nu este cu nimic diferit decât ce fusese până atunci.

Doctorul Gurameto cel mare nu numai că era mai mătăhălos şi mai vârstnic decât celălalt, dar, în plus, studiase în Germania, un stat mai impunător şi mai puternic decât Italia, ţara în care îşi făcuse studiile doctorul Gurameto cel mic. Iar dacă duşmănia întârzia totuşi să apară între ei, localnicii erau convinşi că ea era undeva pe aproape, camuflată cu grijă şi, ca atare, fiind cel mai acut sentiment de ostilitate existent printre medicii din oraş, avea să iasă într-o bună zi la suprafaţă, chiar cu surle şi trâmbiţe.

Aceasta îi stimula pe concetăţeni să vadă relaţia dintre cei doi drept una vulnerabilă, uşor de deteriorat. Iar convingerea asta provenea, probabil, şi din faptul că, în profesii cum era a lor, oamenii acceptă cu greu egalitatea valorilor, aşa încât abia aşteaptă momentul când s-o poată contesta. Până acum, doctorul Gurameto cel mare ieşise învingător în toate situaţiile, deşi acest cuvânt, în contextul dat, putea părea foarte „tare”, la fel de exagerat cum părea cuvântul „învins” pentru celălalt.

Când, cu patru ani în urmă, avusese loc ceea ce unii numiseră invadarea Albaniei de către Italia, iar alţii unirea

Albaniei cu vecinul de peste mare, evenimentul a părut special conceput pentru a strica echilibrul, mai exact pentru a reabilita o dată pentru totdeauna prestigiul doctorului Gurameto cel mic față de doctorul Gurameto cel mare. Confuzia a ținut mult timp după aceea. Se părea la un moment dat că cel mic avea să piardă partida, după care lucrurile luaseră o cu totul altă întorsătură. El însuşi, ca de obicei, nu dădea nici un semn care să lămurească lucrurile, în vreme ce doctorul Gurameto cel mare avea o expresie din ce în ce mai ciudată pe chip. Această mimică, ce-i dădea un aer şi mai posomorât ca de obicei, era interpretată de concetățeni în cele mai felurite moduri. Se ajungea astfel la explicații hilare, precum cea publicată de o revistă de umor, care-i considera rictusul drept proiecția îndepărtată a supărării lui Adolf Hitler din ziua în care prietenul său Benito Mussolini debarcase în Albania fără să-l anunțe.

În fine, după zăpăceala din primele săptămâni, doctorul Gurameto cel mare ieşise cu o autoritate sporită, ceea ce era interpretat de către unii drept un paradox, în vreme ce alții, mai realişti, făcând abstracție de prezența italiană şi de micile certuri dintre Il Duce şi Hitler, pariau pe aliatul cel mai mare, Germania, fără de care Italia şi doctorul Gurameto cel mic ar fi fost nişte bieți orfani.

*

În toamna acelui an a avut loc un eveniment neaşteptat: după capitularea ei neaşteptată, Italia şi-a pierdut marele aliat. De când lumea şi pământul, ruperea alianțelor e ceva obişnuit, dar ceea ce i se întâmplase acum Italiei depăşea orice închipuire. Şi, de parcă asta n-ar fi fost de ajuns, în loc să atragă compasiunea fratelui mai mare, capitularea Italiei avea să trezească mânia germană. După ce a calificat-o drept trădătoare, a ofensat-o şi a umilit-o în fel şi chip, pentru că supărarea nu i-a trecut nici aşa, Germania le-a

ordonat propriilor soldați să-i împuşte pe loc, cum se procedează cu dezertorii, pe foştii aliați.

Evenimentele se derulau cu o asemenea repeziciune, încât chiar şi oraşul Gjirokastra, unde analiza evoluțiilor europene era o practică obişnuită pe la colțuri, părea că şi-a pierdut dreapta judecată.

Confuzia era aşa de mare, încât, pentru prima oară, cele întâmplate n-au mai fost raportate la relația dintre cei doi medici Gurameto. Într-adevăr, evenimentele erau mult prea surprinzătoare şi inedite pentru ca ocazia să poată fi irosită: Italia era căzută în genunchi, armata germană înainta din sud, din Grecia, pentru a nu lăsa Albania neocupată, iar doctorii Gurameto cel mare şi Gurameto cel mic erau ca întotdeauna acolo, în mijlocul oraşului. Totul părea pregătit, numai că momentul trecuse. Oamenii clătinau din cap, oftau, apoi, cu un aer filozofic, ajungeau la concluzia că o dovadă mai bună a dramatismului situației decât scăparea aceea nu puteai găsi.

Şi, cu cât analizau mai amănunțit situația, cu atât mai complicată, ca să nu spunem dramatică, părea aceasta. Italia capitulase, asta o ştiau până şi copiii, dar care era acum statutul Albaniei? Capitulase şi ea împreună cu Italia, sau aici ceva trebuia clarificat, ceva ce, oricât te-ai fi străduit, devenea parcă tot mai confuz.

Uneori, întrebarea se punea mai concret: ştiind că Albania era a treia componentă a statului italian prăbuşit, avea să se abată asupra ei o treime din supărarea germană?

Răspunsul nu era uşor de dat. Că asupra Italiei avea să cadă o parte din răzbunarea germană era clar pentru oricine, nimeni însă nu îndrăznea să presupună ce se va întâmpla cu celelalte două părți: Abisinia şi Albania. Unora le părea mai firesc ca uraganul german să se abată asupra negrilor din Abisinia, în vreme ce alții credeau că răzbunarea pe negrii aceia amărâți nu oferea nici o

satisfacție, pentru că ei, chiar şi aşa, erau vai de mama lor. Pe scurt, era evident că mânia germană avea să se abată asupra Albaniei. Cu atât mai mult, cu cât trupele germane se aflau la mai puțin de şaizeci şi patru de kilometri depărtare, aşa încât, cu siguranță, lupul flămând va dori să dea iama prin turmă.

Teama se întinsese peste oraş, când s-a petrecut ceva neaşteptat, care a pus capăt tuturor îndoielilor. Într-o dimineață, două avioane necunoscute au aruncat mii de „fluturaşi" deasupra oraşului. Textul era scris în două limbi, în germană şi-n albaneză, şi clarifica tot ce era de clarificat. Trupele germane nu ocupau Albania, ci doar cereau permisiunea să o străbată. Erau trupe-prietene. Şi nu numai că nu aveau nimic să-i reproşeze Albaniei, ci o eliberau chiar de sub detestata ocupație italiană. Îi aduceau Albaniei libertatea ce-i fusese răpită. Recunoşteau Albania etnică, cu Kosova şi Çameria[1] între granițele ei. Trupele germane...

Oamenilor nu le venea să-şi creadă ochilor. Era prea frumos ca să fie adevărat şi totuşi textul era acolo, în fața lor, redactat nu în una, ci în două limbi.

După ce s-au asigurat că totul e adevărat, iar cei neîncrezători au pronunțat obişnuitele cuvinte în asemenea situații: de unde ştiu ăia de acolo, de sus, ce se petrece aici, pe pământ (prin „ăia de sus" înțelegându-se când înalții comandanți germani, când avioanele care aruncaseră „fluturaşii"), s-ar fi părut că, în cele din urmă, oraşul se eliberase de spaime.

Oarecum liniştiți, oamenii au început să facă fel de fel de presupuneri asupra manifestelor căzute din cer. Ca întotdeauna, existau păreri şi păreri. Unora le convenea

[1] Provincie în nordul Greciei, locuită majoritar de albanezi. (N. tr.)

modul acesta de a comunica. Era clar şi direct. Nici o şmecherie la mijloc. Să ataci ditamai statul, noaptea, ca un tâlhar, violându-i frontierele, iar dimineaţa să spui cu neruşinare: tu m-ai atacat... Nu, acum fusese altceva. Acest mod de comunicare, ziua în amiaza mare, era o treabă curată. O treabă de gentlemani, pe cuvânt, ca şi când şi-ar fi trimis cartea de vizită. Şi încă în două limbi...

Măi, dar naivi mai sunteţi, îi întrerupeau ceilalţi. Păi tocmai chestia asta cu cartea de vizită este cea mai mare ofensă ce i se poate aduce unui stat. Mai ales unuia eroic ca al nostru. Stat albanez, mâine la ora zece dimineaţa sunt acolo, ieşi de mă întâmpină şi fă-te că nu auzi ce se spune despre mine, fă-te că nu vezi tunurile şi tancurile mele, pentru că eu sunt germanul cel bun, eu vin cu flori şi vă aduc civilizaţia. Măi, proştilor, voi chiar credeţi balivernele astea?

Oricum ar sta lucrurile, mai bine să arunce o carte de vizită decât o bombă, se apărau ceilalţi.

O ultimă intervenţie în această dezbatere era cea a legaliştilor, a celor care respectau regulile, legea şi ordinea în stat. Aceştia aveau şi ei o nelămurire. O nelinişte oarecum ciudată, aparent fără sens, inutilă: bine-bine, spuneau ei, Germania şi-a exprimat poziţia, dar Albania ce răspuns îi va da?

Întrebare care suna într-adevăr ca naiba. În loc să spunem slavă Domnului că nu ne-au făcut cârpă de şters podelele, cum au făcut cu Grecia, noi mai facem şi nazuri. Iar aici erau amintite şi două-trei proverbe, printre care nu lipsea acela cu capra fudulă care ţine coada sus.

În vremea asta, cei mai înţelepţi bodogăneau: aşteptaţi, nu vă pripiţi. Şi scoteau la iveală câteva manifeste găsite chiar în dimineaţa aceea pe pragul casei. Deşi nu erau tipărite pe hârtie lucioasă şi nu căzuseră din cer, cum căzuseră celelalte (ca să nu mai spunem că erau scrise doar

într-o singură limbă), acestea contraziceau „fluturaşii” aruncaţi din avion. În ele era vorba despre război şi numai despre război. Germanii erau numiţi cotropitori nemiloşi, mai nemiloşi decât italienii.

Oamenii nu ştiau ce să mai creadă, indecizie care nu-i împiedica să-şi imagineze orice. După câte se părea, Albania era împărţită în două tabere, ceea ce la Gjirokastra nu conta. Se ştie că erau momente când oraşul acesta se credea mai deştept decât toată Albania la un loc. Iar cazul în speţă era unul dintre acestea, câtă vreme, fiind primul mare oraş prin care aveau să treacă germanii, Gjirokastra urma să se confrunte nu peste multă vreme cu această problemă.

Capitolul al doilea

Despre fudulia deşănţată a acestui oraş existau diverse explicaţii. Cea mai răspândită era cea legată de singurătatea lui. Simţind că argumentaţia lor era destul de firavă, susţinătorii acestei teorii se grăbeau să adauge că, în cazul acesta, cuvântul „singurătate” necesita o completare. Înconjurat de zone întinse cu care avea relaţii destul de proaste, oraşul le părea locuitorilor din afara lui străin, ca să nu spunem chiar ostil. Spre nord, în spate, în afară de muntele sălbatic pe povârnişurile căruia mişunau vulpile şi lupii, se aflau satele Laberiei, care, din pricina asprimii oamenilor şi a locurilor, păreau la fel de inaccesibile. Vizavi, spre răsărit, peste râu şi lunca acestuia, se înşirau satele Lungeriei, la fel de străine, de data aceasta datorită blândeţii

localnicilor. În sud, de-a lungul văii râului, erau satele minoritarilor greci, care, deşi ignorate de orăşeni, le bulversau acestora logica la fel ca şi celelalte, dacă nu chiar mai rău. Era un sentiment ciudat, care îi cuprindea mai ales noaptea, la culcare, având rareori motive reale şi fiind de cele mai multe ori fără temei. Stârnit de prezenţa argaţilor greci care le lucrau ogoarele, acest sentiment făcea ca locuitorii oraşului să aibă o părere deformată nu numai despre greci, dar şi despre întreaga lume grecească, despre statul grec, ba chiar şi despre limba greacă.

Şi, ca şi când tot acest talmeş-balmeş n-ar fi fost de ajuns, chiar în mijlocul balamucului, între oraş şi zona greacă, ostil ambelor, se afla Lazaratul. Un sat mai ciudat şi mai afurisit ca acesta n-ai fi aflat nicăieri. Pentru că n-au găsit o explicaţie verosimilă a ostilităţii sale faţă de Gjirokastra, cronicarii de ocazie se mulţumiseră să-l califice drept un fapt oarecum normal, câtă vreme duşmănia aceea, revărsată asupra oraşului, nu răzbătea mai departe, spre centrul Albaniei.

Se spunea că în nopţile întunecoase, luminile oraşului, deşi slabe şi îndepărtate, îi enervau pe sătenii de aici într-un asemenea hal, încât îşi ieşeau din fire şi trăgeau cu puşca în direcţia lor.

Aceiaşi cronicari ocazionali vedeau motivul duşmăniei în grandomania caselor cu etaj, unde sătenii bănuiau că huzuresc cuconiţele de la oraş. Şi pentru că nici casele nu puteau să intre la apă, şi nici doamnele să-şi pună basma şi să devină femei obişnuite, ostilitatea căpătă de multe ori accente dramatice şi, după cum se pare, aşa avea să şi rămână.

Oraşul însuşi, învăţat de ani şi ani cu toate acestea, nu cerea nici pace şi nici mai multă înţelegere celor din jur. Orice alt oraş, aflat în faţa unei asemenea duşmănii generalizate, s-ar fi aliat cu unul dintre vecini împotriva

altuia, cu Laberia contra minorității greceşti, de exemplu, sau cu Lazaratul împotriva Lungeriei. Dar el era ori mai prost, ori mai deştept decât celelalte oraşe, ceea ce, la urma-urmei, e cam acelaşi lucru.

Nu numai că nu făcea nici o încercare de împăcare, ci, dimpotrivă, noaptea le sfida luminând feeric puşcăria, punctul cel mai înalt al cetății, care, la rândul ei, era punctul cel mai înalt al oraşului. Cu aceste lumini provocatoare, pe care cei mai umblați le comparaseră cu cele din Atena, de pe Acropole, el îşi trimitea jur-împrejur mesajul: aici o să vă putrezească tuturor oasele, fără îndurare şi fără pic de milă.

Amenințarea nu părea lipsită de sens, dacă ți-ai fi amintit că cei trei sute de judecători împărăteşti, rămaşi pe drumuri în urma dispariției Imperiului Otoman, se întorseseră acasă.

Întoarcerea lor ar fi putut pune pe picior de război orice oraş, oricât de paşnic ar fi fost, şi cu atât mai mult Gjirokastra. Când el nu s-a putut împăca nici cu Lungeria cea liniştită, e clar că nu s-ar fi putut acomoda cu nimeni, se spunea pe ici, pe colo. Satele ei se înşirau la picioarele oraşului, dincolo de luncă, cu biserici pline de lumânări şi dangăt de clopote la sărbători, cu izvoare şi femei mai frumoase ca prin alte părți. Deşi avea momente când părea o grămadă stearpă de bolovani, oraşul vedea şi auzea totul. Din satele Lungeriei dispăreau din când în când fete sau neveste tinere. Le căutau peste tot, la pârâu, la râpă, la stânele oierilor, până când un zvon venit pe aripa vântului dădea de ştire că ele se află ascunse între zidurile de piatră ale Gjirokastrei.

Presupunerea că femeile acelea fuseseră răpite şi duse în oraş nu se confirmase niciodată. Aşa cum nu s-a lămurit vreodată nici misterul dacă erau într-adevăr răpite sau plecaseră de bunăvoie, învârtindu-se în jurul porților grele ca nişte fluturi de noapte şi fiind apoi absorbite pentru

totdeauna de ele. Iar acolo, înăuntru, nu ştia nimeni ce se întâmplă. Între cele două variante: erau fericite sau nu, mai apăruse şi o a treia: deveniseră nişte doamne, cum visaseră în copilărie, sau totul rămăsese un vis frumos?

Aceasta era situaţia în ajunul sosirii trupelor germane. Un vechi ideal, cum că în prag de pericol Albania se trezeşte şi-şi abandonează certurile interne, nu s-a adeverit.

Cu trei zile înainte ca avangarda germană să treacă frontiera de stat, situaţia se prezenta în felul următor:

Satele din Lungeria, retrase în spatele căsuţelor şi turlelor de biserici, n-aveau să se amestece, pare-se, în acest talmeş-balmeş. Pentru că problema lor numărul unu în timpul oricărei ocupaţii era răpirea fetelor, vestea că nemţii nu se evidenţiau deloc din acest punct de vedere (ba chiar că, în Albania, ei vor onora virtuţile morale curate ca apa de izvor ale localnicilor, aşa cum spuneau cel puţin „fluturaşii" aruncaţi din aer) făcea ca zelul lor împotriva noilor ocupanţi să se domolească vizibil.

Pentru minoritarii greci, faptul că trupele veneau din Grecia învinsă şi umilită era suficient ca să-i facă să-şi plece capul şi să se roage Domnului să fie lăsaţi în pace. La Lazarat, însă, din exact aceleaşi motive, dar luate invers, pentru că tocmai germanii fuseseră aceia care rupseseră coarnele Greciei, vecinul cu care localnicii nu se împăcaseră niciodată, venirea acestora era privită dacă nu cu simpatie, măcar cu calm şi indiferenţă.

Altfel stăteau lucrurile în Laberia. Opiniile pro şi contra comunismului, transformate ici-colo în pro şi contra germanilor, după disputele verbale eşuate, deschiseseră calea conflictelor armate. Şi pentru că, de obicei, gloanţele sunt mai multe decât cuvintele, erau puţine şanse ca incidentele să înceteze.

Ceea ce în satele din jur se rezolva zgomotos şi brutal, în oraş se desfăşura cu tact, în odăile mari de la etajul al

doilea, pline de milieuri şi dantele, în faţa ceştilor cu cafea, trecându-se din mână în mână binoclul cu care se ţinea sub observaţie drumul mare, pe unde „avea să vină războiul”.

Existau două opinii. Comuniştii, ca de obicei, cereau cu multă îndârjire să se riposteze. Naţionaliştii nu s-ar fi opus, dar erau împotriva pripelii şi îndârjirii celorlalţi. După părerea lor, înverşunarea aceea i se potrivea Rusiei, nu Albaniei. Tot ei mai spuneau că Albania n-avea de ce să se arunce orbeşte înainte, fără a-şi vedea interesul. Germania era, într-adevăr, agresoare, dar nici Rusia bolşevică nu era mai bună. În plus, Germania aducea înapoi Kosova şi Çameria, în vreme ce Rusia, în afară de colhozuri, nu aducea nimic. Culmea e că expresia „Albania etnică”, din manifestul german, în loc să-i bucure, îi enervase şi mai mult pe comunişti. S-ar fi părut că hotărârea lor de a se împotrivi tocmai de acolo venea. Şi era normal, câtă vreme în fruntea lor se aflau doi sau trei comandanţi sârbi, pentru care cuvintele „Albania etnică” erau cea mai cumplită ofensă.

Cu fiecare oră, părerile oamenilor se schimbau semnificativ. La cafenea, bărbaţii se certau mai abitir ca femeile. Treci, domnule german, aşa cum ai promis: tranzit. Nu mă provoca, nu te provoc. *Achtung!* Le-ai rupt gâtul Greciei şi Serbiei? Treaba ta! Mie dă-mi Kosova şi Çameria, *jawohl*!

*

Dintre toate presupunerile, s-a adeverit cea mai rea. La intrarea în oraş, pe şosea, avangarda germană a fost întâmpinată cu focuri de armă. Fără multe vorbe, fără avertisment. Fusese, pur şi simplu, o ambuscadă.

Cei trei motociclişti din capul coloanei făcură o manevră de întoarcere şi se repeziră înapoi. Atentatorii, la fel,

dispărură şi ei înghiţiţi parcă de tufişurile de pe marginea drumului.

Vestea a ajuns imediat în cele două cafenele din centru. Ca de obicei în asemenea situaţii, oamenii s-au grăbit să plece, pentru a ajunge fiecare cât mai repede acasă la el. Salutându-se la despărţire, schimbau câte o ultimă impresie, majoritatea învinuindu-i pe comunişti că, la fel ca şi în alte rânduri, lansaseră o provocare, după care o rupseseră la fugă. Alţi câţiva bodogăneau împotriva celor care cerşeau pace în orice condiţii.

Înainte de a se auzi închizându-se porţile grele ale caselor, o altă veste a făcut înconjurul urbei: din cauza trădării lui, oraşul avea să fie pedepsit.

Dar ceea ce avea să-i lase pe toţi cu gura căscată nu era pedeapsa în sine, ci modalitatea neobişnuită prin care era aplicată: oraşul urma să fie aruncat în aer. Desigur că era ceva teribil, doar că la prima vedere avea de-a face mai puţin cu groaza şi mai mult cu ruşinea.

Locuitorilor le-a trebuit ceva timp să se dumirească. Aveau deci să fie aruncate în aer casele de piatră, arhivele, apoi cei trei sute de judecători otomani, vilele cucoanelor şi, după asta, cucoanele înseşi, cu pijamalele lor de mătase, chiloţeii şi mărgelele de la gât, care se vor împrăştia în final peste tot ca grindina.

În faţa unui asemenea tablou înfricoşător, oamenii şi-au reluat disputele de mai-nainte. Uite ce ne-au făcut comunştii. Ba voi ne-aţi făcut asta, crezând că aţi şi primit înapoi Kosova şi Çameria. Nu, nu, voi aţi aţâţat lumea la luptă. Cum adică, noi să luptăm, iar voi să vă uitaţi? Noi n-am spus c-o să luptăm, voi aţi declarat asta, mincinoşilor. Ai ieşit să te baţi? Nu mai dai înapoi. Luptă, mori acolo, da' nu spăla putina!

Uite, aşa se certau, dar pentru că lupta argumentelor e obositoare, oamenii se întorceau la întrebarea de bază: cine

a tras în germani? Cine a deschis focul? Tăcerea care urma nu era mai puțin obositoare, aşa încât, cu voie, fără voie, se ajungea din nou la ciudățenia pedepsei: aruncarea în aer. Era neobişnuită, e adevărat, dar mai ciudată decât ea era ceea ce nu se spunea: ruşinea. Despre pedepse aplicate unor oraşe se auzise întotdeauna, de-ai fi spus că, de la facerea lumii, nu existaseră decât asemenea grozăvii. Oraşele erau asediate, li se tăia apa, li se bloca aprovizionarea, erau bombardate, lovite cu berbecul, li se doborau zidurile, erau arse, şterse de pe fața pământului, ba chiar se ara şi locul în care se aflaseră, se ara şi se împrăştia sare, pentru ca nici iarba să nu mai crească. Aşa li se întâmpla oraşelor, cumplit, dar bărbăteşte, în vreme ce a-l dinamita era cu totul altceva...

În cele din urmă s-a înțeles de unde apăruse sentimentul acela de ruşine: nenorocirea aceea provenea din alt registru, semăna mai mult cu pedepsele aplicate femeii. Oare am auzit eu bine, sau m-au înşelat urechile, se întrebau oamenii aşezându-se la masă. Sensul ascuns al gândului, atât de clar la prima vedere, devenea din ce în ce mai cețos. Să se arunce în aer, să se legene, să sară în sus, toate acestea făceau parte din arsenalul femeii. Pe scurt, acestui oraş, care se mândrise mereu cu existența lui bărbătească, îi era dat să moară ca o femeie.

Aveau să se bucure, în final, vecinii, pe care el îi disprețuise atât de mult. Poate că o să le pară şi rău. Pentru prima oară în viață, dar degeaba, căci va fi prea târziu.

La acest punct, odată cu vorbele, oamenii se amărau şi mai tare. Bărbaților nu le mai rămânea altceva de făcut decât să-şi întoarcă privirea, ca să nu li se vadă lacrimile din ochi, în vreme ce femeile, ca orice femei, plângeau deja.

*

Ceea ce se apropia odată cu seara nu avea o denumire proprie. Ar fi trebuit să se numească „linişte”, deşi, din pricina profunzimii ei, semăna atât de puțin cu liniştea, încât aceasta, în comparație cu ea, putea fi considerată gălăgie.

Cei care apucaseră să plece plecaseră, o parte către satele din Lungeria, alții spre Muntele Lat, acolo unde lupii şi vulpile, după cum îşi închipuiau ei, aveau să fie mai puțin cruzi.

Cunoşteau zgomotul tancului, dar din cauza aşteptării îndelungate, acesta le părea diferit, aşa că mulți dintre localnici îşi imaginau că duduitul acela prelung nu este altceva decât un zgomot de explozie, ca şi când germanii ar fi descoperit un explozibil nou, cu care trecuseră deja la pedepsirea oraşului.

Tancurile germane apărură, în cele din urmă, deplasându-se unul în spatele celuilalt pe şosea, negre şi disciplinate. Primul se opri la pod, se întoarse în loc şi-şi îndreptă țeava tunului spre oraş. Al doilea făcu la fel şi, imediat după el, al treilea, al patrulea, al şaptelea şi toate celelalte la rând.

Sensul celor întâmplate se dezvălui brusc, clar, fără nici o ezitare, ca şi când, odată cu huruitul lor ritmic, tancurile aduseseră cu ele şi un alt mod de a vedea lumea. Încă înainte de prima explozie, locuitorii oraşului au înțeles nu numai mesajul, ci şi această nouă viziune. Vechiul lor oraş lovise avangarda armatei germane. El avea să fie pedepsit conform legilor războiului, care nu țineau cont de nazurile lui, de vârstă sau chiar de nebunia care-l cuprindea uneori.

Primul proiectil zbura, în timpul acesta, pe deasupra acoperişurilor, când un bătrân din neamul Karagjioz ar fi spus: dacă de ghiulea scapi cât ai clipi din ochi, bubuitul ăsta cumplit te omoară!

Bombardamentul a ținut ceva vreme. În adăposturi, sub proiectilele care, după ce loviseră periferiile, se apropiau încet-încet de centrul oraşului, oamenii rosteau cuvinte pe care le credeau ultimele, îşi făceau testamentul şi se rugau.

Brusc, bubuiturile au încetat. Curioşii care ieşiră primii din pivnițe pentru a vedea ce se întâmplă se mirară că în jur oraşul era încă în picioare. După care mai aflară ceva. Ceva legat de întreruperea bombardamentului, ceva neclar şi misterios. Careva dintre localnici, de pe un acoperiş oarecare, fluturase o pânză albă, dându-le germanilor semnalul că oraşul capitulează.

Au fost destui aceia care au crezut, dar şi mulți dintre cei care au avut mari îndoieli.

În timpul acesta, bombardamentul încetase într-adevăr, zgomotul de motoare reîncepu, iar tancurile prinseră să urce spre oraş.

Între timp se lăsase seara, vreme la care suspiciunile devin mult mai copleşitoare. Cine ridicase steagul alb? Întrebarea următoare: oare cine trăsese asupra avangardei germane? părea acum banală, ca formulată de un copil. Se bănuia că avea să capete repede un răspuns, ba chiar că mulți aveau să se împăuneze cu răspunsul, în vreme ce, în cazul celălalt, omul cu steagul alb îşi va regreta gestul nedemn.

Nu numai el, dar nici casa de pe care se fluturase bucata de pânză albă nu a fost depistată vreodată. De undeva, de aici, susțineau nesigur unii care îşi închipuiau că au văzut scena. Alții făceau fel de fel de presupuneri asupra persoanei, dar, când venea vorba de nume sau, cel puțin, de casa cu pricina, oamenii ridicau din umeri, ca şi când această ruşine, dacă-i puteai spune aşa, făcea parte din categoria celor ce se pot imputa unui oraş întreg.

Asupra acestui punct erau cu toții de acord, mai mult chiar, atunci când cineva a găsit o nouă explicație a celor

întâmplate, o explicație mulțumitoare pentru toată lumea, oamenii au răsuflat uşurați. Lucrurile erau de o simplitate uluitoare: dacă ar fi fost căutat vreodată omul sau fantasma ce ar fi putut ridica steagul alb al capitulării, rezultatul căutării ar fi fost un fiasco total, pentru simplul motiv că nu mâna omului fluturase petecul de pânză, ci, pur şi simplu, vântul de septembrie. Vântul de septembrie era deci cel care, după ce umflase perdelele albe de la vreo fereastră uitată deschisă, în vreme ce oamenii se aflau în pivniță, scosese perdeaua dincolo de geam şi o fluturase de câteva ori prin fața germanilor.

Pe scurt, locuitorii puteau să stea liniştiți, pentru că gestul acela nu provenea dintr-o slăbiciune de moment şi nici dintr-un act de trădare, ci fusese doar mâna destinului, cea care, cu ajutorul vântului, făcuse ceea ce trebuia făcut. Şi totul atât de perfect, încât vântul, aşa cum scosese perdeaua afară, la fel de brusc o şi împinsese înăuntru, îndată după aceea... Aşa încât nimeni, nici mâna, nici fereastra, ba nici măcar casa de unde fluturase steagul alb nu vor fi descoperite vreodată.

Capitolul al treilea

Era aceeaşi zi, dar, după lungul moment de năucealã, nu le venea să creadă. Nici vorba nu se mai lega ca mai-nainte. Amurg. Partea a doua a zilei. Ultima ei parte. Cea vicleană, care sute de ani reuşise să-şi ascundă vechea invidie față de miezul zilei, mai exact față de prima ei parte, cea numită zi

plină. Îşi mascase, aşadar, cu dibăcie răutatea, pentru a şi-o scoate la iveală brusc în acel mijloc de septembrie.

În paralel cu aceasta, oamenii simţeau totuşi un soi de recunoştinţă în faţa destinului, care-i ferise de nenorociri şi mai mari, uitate de mult, cum era de exemplu Nopţigemene, un monstru calendaristic lipsit de înfăţişare, un fragment de timp unic, apărut naiba ştie de unde, din ce hăuri ale universului, şi alcătuit din două nopţi contopite, după ce sugrumaseră ziua dintre ele, la fel cum erau ucise femeile adultere în vechile familii gjirokastrite.

E la mintea cocoşului că pornirea spre asemenea speculaţii apărea pentru că localnicii îşi pierduseră una dintre calităţile de care erau atât de mândri, şi anume logica lor de fier. Şi încă asta nu era tot. Pentru că-şi pierduseră nu numai logica de fier, ci chiar şi pe aceea obişnuită, de toate zilele.

Şi totuşi, cu bruma de judecată care le mai rămăsese, ei îşi închipuiau că tot mai înţeleg câte ceva. Credeau, de pildă, că germanii renunţaseră să mai arunce oraşul în aer şi că aveau să urmeze nişte execuţii masive, dar cine erau nefericiţii care urmau să fie împuşcaţi nu se aflase încă. Probabil că undeva se duceau nişte tratative cu nemţii, dar era greu de aflat unde şi mai ales cine cu cine negocia. În schimb, urechile cele mai antrenate prindeau paşii furişaţi, şovăitori în noapte, ai celor care ar fi vrut să divulge ceva şi nu ştiau unde, dar şi ai celor care, deşi ştiau, nu voiau s-o facă.

Între timp, se zvonise altceva. Să spui că era ceva neaşteptat ar fi fost mult prea puţin. Ceea ce se auzea era atât de incredibil, încât nu putea fi comparat decât cu spusa unuia care, aflat în colţii lupului, paralizat de frică, se rugase: fă, Doamne, să fie un vis!

Ceea ce se zvonea era într-adevăr ceva ce începuse ca o veste proastă, transformată în ultimul moment într-una

bună. Cu alte cuvinte, un fel de salvă de mitralieră, dar cu un sunet complet diferit, de parcă s-ar fi inventat nişte mitraliere noi care cântau în loc să pârâie.

Oameni buni, dar ce mitralieră e asta, care trage cu muzică de Strauss, se miraseră fiii lui Shamet, amândoi cântăreți în fanfara Primăriei. Apoi deveni clar că salvele sau muzica, ori amândouă împreună nu veneau din Piața Primăriei, ci dinspre... dinspre casa... doctorului... Gurameto cel mare.

Înainte de a exclama: a înnebunit doctorul Gurameto, un sentiment justificat de vinovăție i-a făcut pe oameni să ezite. Era un regret imens şi profund față de scăparea aceea impardonabilă: uitaseră de cei doi doctori, Gurameto cel mare şi Gurameto cel mic.

Cum se întâmplase, când şi de ce? Cum de tocmai în mijlocul tămbălăului care avea legătură cu toate evenimentele importante din lume, căderea şi ridicarea unor state, ruperea de alianțe, schimbarea granițelor şi a drapelelor, fuseseră uitați tocmai cei care, în acest context, nu trebuiau uitați nicicum, şi anume doctorul Gurameto cel mare şi doctorul Gurameto cel mic? Fuseseră uitate rivalitatea, comparațiile forțate şi, desigur, fluctuațiile de autoritate ale fiecăruia şi lucrul acesta era la fel ca şi când oamenii şi-ar fi pierdut busola, barometrul care arată presiunea aerului, creşterea şi scăderea temperaturii, ca să nu mai amintim aici de buletinul bursei, devalorizarea monedei şi chiar prăbuşirea băncilor elvețiene în cazul unei invazii germane... În concluzie, se defectase mecanismul interior, acela pe care orice oraş îl are în ființa lui şi, cu toate că fiecare dintre noi îi aude tic-tacul, nimeni nu ştie unde se află.

Şi iată că acum Gurameto cel mare se răzbuna. M-ați uitat, da? Acum să vedeți cum am să vă joc eu! Şi pune gramofonul să urle şi să-i înnebunească pe toți.

Bănuiala aceasta, ca majoritatea suspiciunilor născute din pripeală, fu pusă imediat sub semnul întrebării. Doctorul Gurameto nu avea asemenea apucături şi, în plus, nu dădea doi bani pe nimic.

Şi totuşi, ce se întâmplă la el acasă? Muzica se putea auzi de departe. Dar de ce, cu ce prilej? se întrebau toţi.

Două noi ipoteze apărură pe loc. Conform uneia, doctorul Gurameto le făcea în necaz germanilor. N-aţi ocupat, da? Credeţi că ne-aţi umilit şi ne-aţi pus în genunchi? Nici pe departe. Uite, chiar sub ochii voştri eu îmi logodesc fata fără să mai amân, pentru că albanezul, după tradiţie, nu amână nici ora, darămite ziua. Eu o să fac abstracţie de prezenţa voastră, iar voi, dacă vreţi, tot după tradiţia noastră, sunteţi bine-veniţi, căci prieteni sau duşmani, poarta mea este deschisă pentru oricine.

Dacă zvonul se confirma, atunci doctorul Gurameto cel mare era mare într-adevăr, pe cuvânt de onoare; şi, chiar dacă numai în gând, se scanda: trăiască Gurameto cel mare, eroul oraşului. Şi, tot atunci, oamenii îşi aminteau şi de celălalt, Gurameto cel mic, despre care, fireşte, se spunea: jos cu cel mic, la naiba cu el, este ruşinea cartierului şi a oraşului!

Dar această poveste nu a durat mult. Conform unui zvon de ultimă oră, doctorul Gurameto nu avea nici o logodnă în familie, iar petrecerea de la el nu era în nici un caz o sfidare la adresa nemţilor, ci, dimpotrivă, fusese organizată în cinstea lor. Cu alte cuvinte, îi invitase pe străini la cină, pentru a le transmite: dimineaţă v-au întâmpinat cu gloanţe la intrarea în oraş? Eu, dimpotrivă, vă primesc cu pâine şi sare, cu vin şi muzică!

Iritarea produsă de gestul doctorului părea să cuprindă tot oraşul. Erau destui aceia care afirmau că bănuiseră de mult că doctorul o să-şi lepede masca şi o să-şi arate adevăratul chip de filogerman, în vreme ce alţii îl porcăiau

şi-l numeau Iuda oraşului şi ruşinea Europei, neprecupeţindu-şi în acelaşi timp laudele la adresa doctorului Gurameto cel mic, a pricăjitului, pirpiriului doctor care şedea în umbră alături de ceilalţi, modest, dar ce erou se ascundea în el, Doamne!

Nu era greu de observat că din casa cu ferestre întunecate a doctorului Gurameto cel mic nu răzbătea nici cel mai mic zgomot, în vreme ce dincolo, la Gurameto cel mare, nu numai că era lumină ca ziua, dar muzica răsuna din ce în ce mai tare, întreruptă din când în când de strigăte şi toasturi în limba germană.

Ca pentru a-i mai acorda unele circumstanţe atenuante, prietenii doctorului Gurameto cel mare puseră din nou pe tapet varianta nebuniei care-l lovise în ultima vreme. Era evident că, în toată istoria asta, cineva nu-i în toate minţile. Ceea ce nu se ştia era cine înnebunise, Gurameto, nemţii sau toţi laolaltă.

Între timp, ca să le facă în necaz celor dintâi, tabăra anti-Gurameto veni cu argumente noi. Şi merseră atât de departe cu răutăţile, încât putură să jure că salvele de mitralieră erau într-adevăr însoţite de muzică, unii dintre ei insistând chiar că începuse executarea ostaticilor, dar nu în Piaţa Primăriei, ci în pivniţa doctorului.

Alţii întinseră şi mai mult coarda şi afirmară cu mâna pe inimă că, din când în când, erau scoşi din pivniţă doi sau trei ostatici, aleşi de nemţi, cum ar fi, de exemplu, evreul Jakoel, şi erau împuşcaţi pentru distracţie chiar în salonul în care se desfăşura petrecerea!

Împuşcă-i, cu alte cuvinte, fă-le autopsia chiar pe masă, ia organele pentru bravii soldaţi germani şi închină apoi un pahar pentru prietenia albanezo-germană.

Acest scenariu exagerat şi, mai ales, imaginea fabuloasă a doctorului Gurameto cel mare cu instrumentele chirurgicale în mână, măcelărind cadavre în mijlocul petrecerii, a făcut

ca revenirea la realitate să se producă mai repede, iar oraşul să-şi recapete un lucru cu care se mândrea, cel puțin în ultimii şase sute de ani, şi anume luciditatea.

Era adevărat că locuința doctorului Gurameto cel mare era luminată *a giorno* şi zumzăia de bună dispoziție, că după Brahms se auzise Lili Marlen, dar la fel de adevărat era şi că în Piața Primăriei mitralierele sclipeau înşirate la rând, iar în fața lor, ostaticii, legați doi câte doi, tremurau în răcoarea nopții.

Era chiar frig. Dinspre munte, vântul din nord sufla din ce în ce mai rece, aşa cum se întâmplă de regulă în momente de cumpănă. Ostaticii erau încă acolo şi aşteptau. Nu se deschisese focul, iar soldații, cu căşti de război, întorceau din când în când privirea spre casa de unde se auzea muzica. Se mirau, desigur, dar mai mirați şi mai neîncrezători decât ei erau ostaticii.

Pentru că nici nu puteau să-şi imagineze nişte lucruri atât de diferite precum piața aceea întunecoasă, în aşteptarea execuției, şi cina cu cântece şi şampanie din casa doctorului Gurameto, oamenii şi-au spus imediat că, chiar dacă mitralierele şi muzica fac parte din lumi diferite, există totuşi o legătură misterioasă între ele. Care să fi fost acea legătură şi, mai ales, dacă era benefică sau nu, asta încă nu era clar.

Între timp, odată cu notele din gramofon, în oraş se răspândea şi explicația chinuitoare a celor ce se întâmplau. Oraşul ținea minte, de sute de ani, şi alte petreceri ciudate. Evenimente de tot felul, fericite şi sângeroase, cu cheflii gata-gata să se arunce de pe acoperiş de bucurie sau care se împuşcau între ei în toiul dansului, cu oaspeți care o răpeau pe stăpâna casei sau erau găsiți otrăviți în zori, alături de gazdele lor. Şi totuşi, nici una nu se compara cu petrecerea din seara aceea. Pentru a dezlega misterul, erau pomenite

alte serate, majoritatea cu final tragic, pentru că, după cum se pare, acestea se țin cel mai bine minte.

Coborând tot mai adânc în istorie, unii şi-au amintit despre cina lui Christos, povestită în scrierile sfinte, siguri că acolo vor descoperi, până la urmă, cheia misterului. Erau prezente acolo toate personajele: Christos însuşi, cu sufletul plin de tristețe, apostolii, ba chiar şi Iuda Iscariotul. Astfel li se părea că se apropie de adevăr şi, la fel ca în poveste, el începuse chiar să se dezvăluie. Că doctorul Gurameto nu era Christos şi, cu atât mai puțin, musafirii lui germani nu erau apostolii, asta era limpede, dar şi să-i compari cu Iuda ar fi fost prea mult. Bolborosind rugăciuni: iartă-ne, Doamne, că am apucat pe căi greşite, oamenii renunțau la orice presupuneri.

În cartierele mai îndepărtate, acolo unde casele erau mai rare, localnicii se mulțumeau cu zvonurile vechi, pentru că cele noi ajungeau mai greu la ei. La fel ca în urmă cu o oră, încă se mai certau în legătură cu mitralierele muzicale, ba chiar, Shaqo-bei Kokobobo, care cândva se aflase din întâmplare pe frontul ruso-prusac, susținea că toate astea sunt poveşti şi că ar recunoaşte salva de mitralieră „schwarz” dintr-o mie, pentru că încasase câteva gloanțe în propria-i spinare. Iar când ceilalți i-o întorceau spunându-i că aici nu e vorba despre bulibăşeala din Primul Război Mondial, ci despre Schubert, îl ştii pe Schubert, el se bosumfla. Du-te, frate, de-aici, cu toți şuberții tăi cu tot, astea sunt născociri, nu mă convinge nimeni pe mine că mitraliera e foxtrot şi tunul, vodevil.

Tocmai într-o asemenea casă izolată şi-au amintit de o veche întâmplare, cunoscută din generație în generație drept o poveste de adormit copiii, unde se spune că gazda, onorând o înțelegere care spunea că trebuie să invite la cină un necunoscut, i-a încredințat fiului său această obligație. Iar fiul, mergând pe drum pentru a-l întâlni pe călătorul

necunoscut, şi speriat fiind, în apropierea cimitirului, se spune că aruncase invitaţia dincolo de gardul acestuia şi fugise în întuneric, fără să ştie că invitaţia căzuse pe un mormânt. Se întorsese apoi acasă şi-i spusese tatălui: mi-am îndeplinit obligaţia, domnule tată. Dar iată că se deschide uşa şi apare mortul cu invitaţia la cină în mână, îngrozindu-i pe oaspeţi şi pe cei ai casei: m-aţi invitat, uite că am venit, nu mă priviţi aşa!

În timpul acesta, la doctorul Gurameto petrecerea continua. Încă nu se ştia ce se întâmplă înăuntru, până în momentul în care un zvon de bun augur începu să se răspândească altfel decât până atunci, ca o boare de primăvară. Plutea delicat, vulnerabil ca fluturele în zori de zi. Chiar şi vântul din nord, cel care nu dădea înapoi în faţa nimănui, s-ar fi părut că-i făcuse loc să treacă: ostaticii erau eliberaţi.

Vestea îi amuţi pe toţi. Vorbele păreau că-şi pierd orice sens. Ostaticii... da... ostaticii nu... sunt împuşcaţi... ci... da... sunt eliberaţi. Cu alte cuvinte, n-aveau să se prăbuşească străpunşi de gloanţe unul peste altul, în Piaţa Primăriei, ci vor pleca, unul după altul, fiecare acasă la el. O, Doamne! Şi această minune fusese făptuită de doctorul Gurameto cel mare!

Recunoştinţa nu mai avea margini. Genunchii se înmuiau, gurile se deschideau spasmodic, ochii sclipeau. În cele din urmă oamenii se eliberară de emoţie. Să-l ovaţionăm pe doctorul Gurameto cel mare, dar să nu-l uităm nici pe cel mic!

Niciodată tentaţia de a-i compara, de a-l coborî pe unul în beneficiul celuilalt nu cunoscuse o asemenea întorsătură nebunească. Convins că ar trebui să-i cadă în genunchi doctorului Gurameto cel mare, să-i spele picioarele cu lacrimile recunoştinţei şi să-i ceară iertare pentru bănuielile nedrepte, oraşul trebuia în acelaşi timp să-l condamne pe

cel care se bucurase prea devreme de dizgrația eroului, pe tizul său, Iuda şi ruşinea Europei, doctorul Gurameto cel mic.

Uluit, la fel ca şi susținătorii lui, acesta din urmă nu pricepea absolut nimic. Nu numai că nu-i dorise nicicând răul colegului său, ci toate semnele arătau exact contrariul. Totuşi, aceasta nu a schimbat nimic în deplasarea bruscă a acului barometrului, făcând să ia sfârşit o dată pentru totdeauna nesiguranța chinuitoare şi scriind astfel epilogul unei poveşti de duşmănie atât de bine mascată.

Terminându-şi treaba cu doctorul Gurameto cel mic, oamenii s-au întors, după cum era şi normal, la problema principală. Priveau cu ochii umezi de lacrimi spre casa doctorului Gurameto cel mare, iar muzica ce se auzea de acolo le suna dumnezeieşte, ba chiar şi vechea lui casă li se părea mai falnică decât o catedrală.

Domolită pentru o vreme, curiozitatea pentru secretele doamnelor apăru din nou, atenuată oarecum de ultimele întâmplări. Oare ce se întâmpla acolo, dincolo de zidurile casei? Cum se desfăşurau cina şi toate celelalte? O fi fost adevărat că doamna Gurameto şi fiică-sa dansau vals cu germanii, iar comandantul lor, maiorul von Schwabe, îşi pusese mască?

Această curiozitate avea să se întoarcă, mai devreme sau mai târziu, la prima întrebare, cea de la început, inevitabilă: ce-o fi în realitate această petrecere, numită încă de unii drept „cina ruşinii”, iar de alții „cina renaşterii”?

În cele din urmă, din zvonuri, de la servitori, ori poate de la curierii care plecau şi veneau în noaptea aceea, enigma avea să fie dezlegată.

Capitolul al patrulea

De fapt, iată ce s-a întâmplat. În acea după-amiază memorabilă în care tancurile şi autoblindatele, după ce au urcat povârnişul, au intrat în oraş, dintr-o maşină blindată a coborât, în Piaţa Primăriei, însuşi comandantul diviziei germane, colonelul Fritz von Schwabe, deţinător al Crucii de Fier.

Înainte de a-şi dezmorţi picioarele, în timp ce însoţitorii săi aşteptau primele ordine, el şi-a rotit privirea jur-împrejur, cu o expresie care i-a uimit pe ceilalţi. Şi, ca şi când asta n-ar fi fost de ajuns, la fel de gânditor, de parcă ar fi vorbit singur, a pronunţat câteva cuvinte: „Gjirokastra... aici am un prieten...”

Însoţitorii au crezut că glumeşte, lucru justificat şi nu prea după o zi lungă şi plină de neprevăzut. Dar colonelul a continuat pe acelaşi ton: un bun prieten, coleg de facultate... cel mai bun prieten... eram ca fraţii...

Cei din jur aşteptau ca el să izbucnească în râs, cum făcea de obicei atunci când glumea şi, după ce va spune „v-am păcălit”, să explice de unde-i venise ideea.

Numai că nu se întâmplă nimic din toate acestea. Dimpotrivă, după ce-şi privi la fel de gânditor însoţitorii, cu o expresie pe care nu i-o mai văzuseră până atunci, pronunţă numele prietenului, facultatea pe care o terminaseră împreună la München şi adresa acestuia: doctor Gurameto cel mare, alias *grosse doktor Gurameto*, Rruga Varosh, 22, Gjirokastra, Albanien.

Înainte de a se dumiri complet, însoţitorii auziră cum comandantul dă ordin să fie găsit şi adus de îndată la el albanezul cu un nume atât de ciudat.

Patru soldați, călare pe motociclete cu ataş, cu mitralierele la piept şi cu adresa doctorului în buzunar, o porniră în căutarea acestuia.

Pentru că localnicii nu ieşiseră încă din adăposturi, nimeni nu a văzut cele întâmplate, sosirea soldaților la poarta doctorului Gurameto, bătăile în poartă, plecarea lui cu ei.

În Piața Primăriei, ofițerii, care erau de acum convinşi de cuvintele colonelului, văzând nervozitatea cu care acesta îşi aştepta prietenul, avură din nou un moment de îndoială. Era într-adevăr un bun prieten, frate cum spusese, sau era vreun albanez căutat ca să fie condamnat? Fără a-şi bate prea mult capul, aşteptau curioşi să vadă dacă vestitul doctor avea să primească vreo înaltă decorație sau să fie împuşcat pentru cine ştie ce crimă.

Motocicletele sosiră una după alta, cu acelaşi răpăit înfundat de motor, care acum nu mai mira pe nimeni, pentru că prezența enigmaticului doctor nu putea fi imaginată decât în acest context.

Nu părea să fie vorba nici de decorație, şi nici de condamnare la moarte. Era altceva, ceva ce li se păru incredibil, lacrimogen, ca venind din secolul trecut sau şi mai de demult, de pe vremea cavalerilor.

La început, doctorul păru dezorientat, ca şi când nu şi-ar fi recunoscut colegul de facultate (trecerea anilor, uniforma militară şi, mai ales, cele două cicatrice de pe obraz fuseseră probabil motivul ezitării), dar apoi totul a fost perfect.

Îmbrățişările şi, desigur, amintirile şi lacrimile au fost atât de înduioşătoare, încât alte semne de întrebare au început să apară şi să dispară într-o clipă... Îşi mai făcuse oare colonelul vizita medicală în ultima vreme? Apoi, pe de altă parte... asemenea declarații... atât de... O, *nein*, *nein*... nu poate fi aşa ceva... Nici unul, nici celălalt nu păreau a fi... Totuşi, era ceva ciudat... Colonelul von Schwabe, deşi

destul de tânăr şi mic în grad, avea relaţii puternice la Berlin, la comandantul suprem... Ştia multe lucruri inaccesibile altora... De exemplu, poate ştia că acest doctor albanez ar fi putut fi numit în mod surprinzător... guvernator al Albaniei.

În timpul acesta, dovezile de prietenie dintre cei doi nu mai conteneau. Regăsirea fratelui pierdut, din străvechile balade, n-ar fi putut fi mai emoţionantă.

Ca şi când le-ar fi ghicit gândul, colonelul îi spunea ceva asemănător doctorului.

Nibelungen, da? Codul lui Lek Dukagjin[2], da? Îţi aminteşti ce-mi spuneai la Taverna văduvei Martha? Jurământul albanez de credinţă, ospitalitatea.

Îmi amintesc, cum să nu, răspundea doctorul Gurameto cel mare.

Fără îndoială că era emoţionat, dar o umbră ciudată îi întuneca din când în când privirea.

Colonelul avea şi el uneori o expresie enigmatică.

Am aşteptat atât de mult această întâlnire, spunea gânditor. Când se întâmpla să povestesc cuiva despre tine şi despre Albania, ce citisem în Karl May şi ce-mi spuseseşi tu, mă luau drept nebun... Pentru că ei nu ştiau despre prietenia noastră... Nu ştiau că, atunci când eram în primejdie de moarte, la tine mă gândeam. Atât de mult m-ai obsedat, că aveam impresia că nu medicul nostru militar mă opera, ci tu... Îţi aminteşti ce mi-ai zis odată, că ai visat cum te operezi singur?... Uite, aşa mi s-a părut... Mă operai tu, chiar dacă instrumentele erau în mâna altcuiva... Tu m-ai salvat... m-ai făcut să renasc... m-ai chemat... mi-ai redat viaţa.

---

[2] Personaj istoric din sec. al XV-lea, autorul unui cod legislativ care dăinuie şi astăzi. (N. tr.)

Tăcu o clipă şi duse mâna la frunte, acolo unde avea o cicatrice. Când începu din nou să vorbească, vocea îi era stinsă, tulburată.

Deci aşa... când am primit ordinul... când mi-au spus: ia divizia de tancuri şi du-te să ocupi Albania... primul meu gând a fost la tine. Era vorba nu să ocup, ci să salvez Albania, s-o unesc cu Reichul nemuritor şi, fireşte, în primul rând, să te găsesc pe tine, fratele meu drag... Şi uite-aşa am pornit vesel spre tărâmul bunei credinţe, cum îmi spuseseşi tu...

Tăcu din nou, de data aceasta minute în şir.

În oraşul tău, doctore Gurameto, au tras în mine.

Acum, vocea îi era răguşită şi se înroşise la faţă.

Însoţitorii ascultau încruntaţi cuvintele colonelului. La rândul său, doctorul Gurameto aştepta încremenit, fără un cuvânt.

M-au lovit mişeleşte... Când avangarda s-a întors într-un suflet cu vestea – s-a tras în noi! –, primul meu gând a fost tot la tine. Din vina mea, pentru că crezusem în tine, împins de nostalgie şi nechibzuit, i-am trimis la moarte. Şi nu mă feresc să-ţi spun, am urlat ca turbat: Gurameto, trădătorule, unde e credinţa ta albaneză, unde?

Uite unde a ajuns, murmurară însoţitorii colonelului... Chiar acolo unde bănuiseră şi ei. Doctorul Gurameto cel mare era ca şi condamnat.

Medicul însuşi încremenise fără un cuvânt. Glasul colonelului devenea din ce în ce mai ameninţător. Ţi-am trimis mesaj. Ţi-am aruncat mii de fluturaşi din avion. Sosesc ca prieten. Te-am întrebat conform obiceiului: Mă primeşti sub acoperişul tău? Apoi, în loc de răspuns, tu ai deschis focul împotriva soldaţilor mei. Când i-am văzut cu capetele atârnând din ataşul motocicletei, nu-ţi ascund că mi-a venit să urlu. Unde-s discuţiile noastre de la Taverna văduvei Martha, unde e prietenia ta, Gurameto? De ce taci?

În cele din urmă, doctorul reuşi să îngaime:

N-am tras eu, Fritz.

A, aşa? N-ai tras tu? Cu atât mai rău. A tras țara ta.

Eu răspund pentru ce fac eu, nu pentru ce face statul.

E acelaşi lucru.

Ba nu-i acelaşi lucru. Eu nu sunt Albania, cum nici tu nu eşti Germania, Fritz.

A, aşa?

Noi suntem altceva.

Colonelul îşi coborî privirea şi rămase gânditor o bucată de vreme.

Altceva, murmură. Frumos spus. Eşti un tip ciudat, Gurameto. Aşa ai fost mereu, ieşit din comun. Eşti Supraom, nu? Adică nu eşti din lumea asta.

Şi nici tu, Fritz.

Vrei să spui că de asta nu ne înțeleg ceilalți?

Poate. Dar eu am rămas aşa cum am fost.

Eu, nu? Crezi că uniforma de pe mine, rănile astea, războiul, Crucea de Fier m-au schimbat? Îți spun fără şovăială că nu.

Dacă ar fi aşa, Fritz... Dacă eşti cel de odinioară, eu te invit la cină acasă la mine, aşa cum spun legile ospeției despre care am vorbit. În seara asta te invit.

Colonelul duse mâna la frunte, ca şi când ar fi primit o lovitură. Avea o privire de gheață, de parcă s-ar fi întrebat: să merg la cină în locul unde am fost lovit pe la spate?

Înainte de a răspunde ceva, îl îmbrățişă pe Gurameto, dar fără căldura de mai înainte. Acesta din urmă, interpretând îmbrățişarea ca pe un refuz, se încordă ca un arc. Totuşi, spre mirarea lui, răspunsul fu altul.

Îți dau cuvântul meu că o să vin. Apoi, apropiindu-şi buzele de urechea celuilalt, îi şopti: Nu cred că ai să mă dezamăgeşti.

Ultimele cuvinte le spuse jumătate în albaneză, jumătate în germana veche.

În vreme ce seara cobora peste oraş, doctorul Gurameto cel mare simţi cum îl cuprinde o mare şi misterioasă tristeţe. Ascultând zgomotul pregătirilor pentru cină, ce se desfăşurau la etaj, privi spre uşa casei, la care oaspetele avea să bată nu peste mult timp.

. . . . . .

Musafirul sosi chiar la ora la care promisese, dar culmea, fără zgomot de motoare şi paşi cadenţaţi, ca şi când ar fi zburat peste oraş pentru a trece cât mai neobservat.

Şi chiar aşa şi-a imaginat stăpânul casei venirea oaspetelui, drept care prima lui întrebare a fost dacă trebuie să tragă perdelele şi să închidă gramofonul.

Spre uimirea lui, celălalt îi răspunse direct: în nici un caz. Când colonelul Fritz von Schwabe merge la cină, şi mai ales în Albania, să fie aprinse luminile şi să urle muzica, după cum cere tradiţia.

M-ai invitat la masă şi am venit! zise cu glas de tunet.

Vesel şi plin de energie urcă scările, urmat de însoţitori, iar în spatele lor apăru un soldat cărând o ladă cu sticle de şampanie.

Aşa intrară în salon, sărutară mâna doamnei şi fiicei doctorului, fără a uita să-l salute solemn pe ginere.

Ocuparea locurilor în cameră, destuparea şampaniei şi alegerea muzicii le luară o bucată de timp. Cele câteva clipe de ezitare, provocate poate de faptul că erau primii militari germani care intrau într-o casă albaneză, fură depăşite când oaspeţii luară loc la masă.

Şi totul merse bine încă de la început. Se făceau urări zgomotoase, iar entuziasmul mesenilor se potrivea perfect cu clinchetul paharelor de şampanie, şi acesta din urmă cu discuţiile vii şi replicile spumoase. Colonelul şi doctorul îşi

făceau când şi când destăinuiri la ureche, semn că se tachinau pe tema amintirilor din viaţa studenţească, cu fete şi băutură, în vreme ce doamna Gurameto, veselă la rândul ei, nu dădea impresia că ar fi deranjată de ceea ce discutau bărbaţii.

O, Doamne, suspină colonelul la un moment dat. Deşi vorbise în şoaptă, în clipa următoare în jurul lui se făcu linişte. O, Doamne, zise din nou, atâtea săptămâni, atâtea luni am visat să mă aflu aici...

Privirea i se umezi din nou. Vocea i se înmuie, la fel ca după-amiază, în Piaţa Primăriei.

Atâta vreme, continuă el în şoaptă, prin Europa asta pustiită de război, înconjurat de moarte şi ură, n-am visat altceva decât o seară ca asta... Gurameto, prietene, când ţi-am zis ceva mai devreme că zile întregi nu m-am gândit decât la tine, chestia asta ţi s-a părut, poate, exagerată. Dar crede-mă, am fost sincer... Dintre toate casele posibile în care mi-am imaginat că voi fi găzduit, de pe tot continentul ăsta trist, prima şi cea mai dragă mi-a fost casa ta.

Te cred, îi răspunse liniştit Gurameto.

Îţi mulţumesc, frate... E de două ori mai preţioasă. O dată pentru că e a ta, şi a doua oară pentru că e albaneză. Lek Dukagjin... Mă iei sub credinţa ta, stăpân al casei? Formule măreţe. Tot timpul m-am gândit, şi nu degeaba, că vechiul nostru drept germanic seamănă cu al vostru... Coduri pe care lumea le-a uitat, pe care noi le vom aduce la lumină... Asta mi-am spus, bătând în sus şi-n jos Europa îngheţată... Aveam totul, câştigam totul, dar ceva tot ne lipsea...

Unul dintre ofiţeri vru să profite de linişte pentru a ţine un toast, dar privirea colonelului îl făcu să lase repede paharul jos.

Vorbele lui deveneau din ce în ce mai grave.

Şi, cum ţi-am zis, când am primit ordinul să ocup... adică să... ajung în Albania, primul meu gând a fost să ajung la

fratele meu. Să-l găsesc oriunde o fi. Şi uite că am venit... iar tu...

Tu...

Mesenii priviră unul la altul, apoi spre stăpânul casei, ca şi când ar fi vrut să-i ceară ajutorul să evite discuția aceea.

Doctorul Gurameto era din nou încruntat.

Tu m-ai lovit, Gurameto... Pe la spate, cu viclenie.

Nu eu, spuse doctorul încet.

Ştiu. Dar tu ştii mai bine decât mine că Lek Dukagjini... că legile lui cer sânge pentru sânge... S-a vărsat sânge german... sângele nu se şterge niciodată...

Doctorul Gurameto aşteptă cu ochii închişi hotărârea celuilalt.

Optzeci de ostatici vor răscumpăra sângele acela... În vreme ce noi petrecem, ei sunt adunați... casă cu casă...

Chipul doctorului rămase imobil. Auzise ceva, dar crezuse că ordinul va fi anulat.

Toți îi aşteptau răspunsul. Un răspuns trebuia să iasă printre buzele lui împietrite. Să întrebe, de exemplu, de ce-mi spui mie toate astea? Sau: te-am invitat ca pe un prieten, onorează-mă aşa cum te onorez şi eu. Sau pur şi simplu să rostească vechea formulă despre masa batjocorită. După care, aşa cum cerea Codul, să iasă la fereastră şi să anunțe lumea că prietenul german îi necinstise masa.

Doctorul Gurameto cel mare nu spuse nimic din toate acestea. Ceea ce a rostit a fost cu totul altceva, era conştient de asta, dar şi mai neaşteptat era ce gândea.

În realitate nici nu era măcar un gând. Era pur şi simplu ceva neaşteptat şi ilogic, ceva nelalocul lui, o străfulgerare ce-i amintea de visul ciudat al colonelului, povestit cu câteva ceasuri înainte, în Piața Primăriei. Fulgerător, cu o claritate mai orbitoare ca oricând îşi aminti momentul acela din vis în care, întins pe masa de operație, rănitul realizase brusc că medicul care îl opera era chiar el. Se minunase

niţel, aşa cum te poţi minuna într-un vis, dar, mai mult decât orice, îl impresionase expresia de pe faţa celuilalt. Din ea nu se înţelegea dacă doctorul îl recunoscuse sau nu, ba chiar ar fi vrut să-l întrebe: sunt eu, nu mă cunoşti? Între timp, chirurgul, cu bisturiul în mână, îi făcu un semn imperceptibil, extrem de vag, ca atunci când întâlneşti pe cineva nesuferit, iar el vru din nou să-i spună: atenţie, ai milă, nu vezi că sunt eu, adică tu însuţi? Medicul îşi pusese în timpul acesta masca chirurgicală, iar el trebuia acum să-i ghicească răspunsul prin ea. Expresia i se tot schimba. Când îi dădea de înţeles că, desigur, va avea grijă de el, când, dimpotrivă, că putea fi îndurător cu oricine, numai cu el nu.

Vru să întrebe: de ce? Dar era anesteziat. Chipul de sub mască devenea din ce în ce mai încruntat. Acum, că mi-ai căzut în mână, o să vezi ce-o să-ţi fac.

Iar tortura continua. Am glumit, tu eşti eu, cum aş putea să-ţi fac rău? Şi, imediat după, idiotule, cum de n-ai înţeles că duşmanul cel mai mare al omului este el însuşi? Cum de n-ai aflat până acum că de altul mai scapi, dar de tine însuţi, niciodată?

Iar masca se aplecase deasupra lui pentru a-i înfige primul bisturiu chiar în clipa în care, urlând, el s-a trezit din coşmar.

La masă, colonelul tocmai îi spunea ceva, dar vocea venea parcă din exterior, iar el nu era sigur că-i înţelege cuvintele. Tu m-ai readus la viaţă, Gurameto. Vorbele ajungeau la el încet: spre ghinionul tău, mi-ai redat viaţa.

Fireşte, tot ce se întâmpla era spre ghinionul lui. Încă de pe acum, în toate colţurile oraşului, îl considerau trădător. Iar mai apoi, în zilele următoare, în anotimpurile, în anii viitori, ba chiar şi după moartea sa tot aşa avea să fie considerat.

Ar fi vrut să strige, ca atunci, în patul lui de student, când voia să scape de un coşmar. Deschise gura, în fine, dar în locul strigătului scoase numai trei cuvinte, şi acelea rostite încet:

„Eliberează ostaticii, Fritz!”

La masă totul a încremenit.

Was?

Doctorul îşi privi cu tristeţe oaspetele.

Eliberează ostaticii, Fritz! repetă. *Libera obsides!*

Îndrăzneşti?...

Indignarea nu-l lăsă pe colonel să continue.

Îndrăzneşti să-mi dai tu mie ordin?

Era fraza pe care o bănuiseră toţi chiar înainte de a fi rostită.

Cicatricele i se înroşiseră, apoi chipul îi deveni alb ca hârtia.

Îndrăzneşti chiar să-mi repeţi cuvintele în latineşte? Ai înnebunit, Gurameto.

Stăpânul casei ridică din umeri, gest care putea fi interpretat în mai multe feluri.

Colonelul se dădu mai aproape de el, ca şi când ar fi vrut să verifice dacă omul de lângă el era fostul lui prieten sau un necunoscut.

Dacă n-ai fi fost...

Deşi colonelul lăsase fraza la jumătate, înţeleseră cu toţii ce a vrut să spună. Dacă n-ai fi fost colegul meu de şcoală, de Tavernă, de Europă pustiită... etc. etc., aici ar fi fost măcel.

Dar se calmă şi, în locul unor astfel de cuvinte, îi puse mâna pe umăr lui Gurameto, aşa cum faci cu omul speriat, ca să-l linişteşti.

Pe un ton împăciuitor, aproape afectuos, şi cu un zâmbet şmecheresc pe chip, îi zise:

Mi-ai dat ordin într-o limbă moartă. Ce să înțeleg din asta, dragă prietene?

Gurameto dădu din cap că nu, dar nimeni nu pricepu nimic din ce voia să spună.

Ceilalți ofițeri priveau uluiți scena din fața lor. Mâinile lor se îndreptau când spre tocul revolverului, când spre paharele cu şampanie.

Colonelul repetă întrebarea, adăugând cuvintele: nu cumva ai vrut să ofensezi limba germană?

Gurameto negă din cap.

Vreau să ştiu, insistă colonelul. Şi ofițerii mei vor.

Explicația lui Gurameto fu neclară. N-avea nici o legătură cu germana. A iubit latina şi o va iubi mereu. Vorbise involuntar în latineşte, fără intenție. Poate de dragul anilor de studenție. Când vorbeau latineşte ca să nu-i înțeleagă ceilalți. Apoi, e o limbă neutră... în vremurile astea... în care noi... O limbă în care de secole nu s-au mai dat ordine...

Colonelul rămase o vreme gânditor. Apoi bău din şampanie.

Mi-ai cerut să eliberez ostaticii, zise liniştit. Dă-mi un argument!

Sunt nevinovați, răspunse doctorul. Altul n-am.

Şi-i aminti despre porțile la care se bătea acum, în vreme ce oamenii erau la cină. Cum sunt alese? Nu cumva scrie pe ele că acolo sunt cei vinovați?

Colonelul îi răspunse că porțile, ca în orice acțiune de represalii, sunt alese la întâmplare: una din zece.

Discuția părea să se fi calmat, când brusc colonelul ridică glasul.

Doctore Gurameto, tu care ceri dreptate, după cum cer şi eu, ascultă aici! Cine a tras în avangarda mea? Dă-mi vinovații şi-ți dau ostaticii. Pe loc. Imediat, pe cuvânt de cinste... Ca în Codul lui Lek Dukagjin.

Gurameto nu răspunse.

Colonelul strigă: ăsta e pactul meu cu oraşul. Este în vigoare. Daţi-mi vinovaţii şi vă dau ostaticii!

Gurameto tăcu din nou şi colonelul se trase lângă el.

Dacă oraşul nu mi-i dă, dă-mi-i tu.

Gurameto tăcea în continuare.

Gurameto, frăţioare, zise colonelul încet. Nu vreau să vărs sânge albanez. Am venit aici ca prieten... cu promisiuni... cu daruri... dar voi m-aţi lovit...

Expresia feţei îi deveni din nou tristă, melancolică.

Privirile, care până atunci li se înfruntaseră ostil, acum începură să li se evite.

Dă-mi nenorocitele alea de nume, spuse colonelul, aproape rugător. Dă-mi-le, şi ostaticii vor fi ai tăi în secunda următoare.

Gurameto făcu „nu" din cap, dar fără pic de mândrie.

Nu pot, zise. Chiar să şi vreau. Nu le ştiu.

Colonelul îi înţelese chinul.

Nu le ştiu numele, repetă Gurameto, pentru că n-au nume.

O, nu. Tu mă duci cu preşul.

Nici vorbă, Fritz. Ăia n-au nume. Au numai porecle.

Unul dintre ofiţeri, cu însemnele Gestapoului, încuviinţă din cap.

Colonelul rămăsese gânditor, moment în care stăpânul casei începu să-i spună ceva la ureche, la fel ca la începutul cinei, când se tachinau cu secretele Tavernei văduvei Martha.

Îl ascultă o vreme, apoi, la fel de încet, îi spuse: Gurameto, tu ştii nişte secrete teribile, pe care nu le ştie nimeni.

Răspunsul doctorului Gurameto fu astfel încât, mai apoi, oricine l-ar fi putut califica drept imposibil de crezut.

Încă de pe acum s-ar fi putut crede că momente întregi ale cinei aceleia, poate chiar întreaga seară, ar fi putut fi puse sub semnul întrebării.

Ciudatul răspuns al lui Gurameto a fost doar atât: Cu atât mai rău pentru tine. Eliberează ostaticii!

Nu pot. Colonelul folosea acum aceleaşi cuvinte.

Ba poți, zise Gurameto. Ştii că poți.

Nu.

Ştii că poți.

Dacă nu numele, dă-mi cel puțin poreclele lor, spuse colonelul cu vocea stinsă.

Ceilalți urmăreau, fără a înțelege nimic, discuția aceea dezlânată.

Când unul, când celălalt părea că se simte vinovat. Discuțiile între patru ochi răsturnaseră situația, aşa încât nu se mai ştia cine mai dădea acum ordine. Doctorul Gurameto cel mare era complet altfel decât şi-l imaginaseră. N-ar fi fost deloc surprinzător să-l vezi mâine-poimâine guvernator, după cum îşi închipuiseră acolo, în Piața Primăriei. Ba chiar al ambelor Albanii.

Discuția celor doi părea deja extenuantă. Ceea ce pretindeau unul de la celălalt, deşi realizabil la prima vedere, devenise dintr-odată imposibil. Aveai impresia că se află amândoi într-o capcană din care nu mai pot scăpa.

Doctorul Gurameto cel mare era, fără îndoială, un tip misterios. Titlul de guvernator i s-ar fi potrivit perfect. Poate guvernatorul Albaniei Mari. Chiar şi mai mult, al întregii Peninsule Balcanice. *Ah, sou!* După cum se purta, era firesc. Şi nici nu s-ar fi mirat dacă din clipa aceea colonelul i s-ar fi adresat cu: Excelența Voastră!

Cuvintele lui Fritz von Schwabe n-au fost chiar acelea, dar nici foarte diferite.

Îți dau cinci ostatici, zise cu voce obosită.

Capitolul al cincilea

Acesta a fost momentul când a devenit mai mult sau mai puțin clar că cele întâmplate aveau două aspecte. Unul interior, în casa doctorului Gurameto cel mare, şi celălalt în afara ei, în oraş. Separate până atunci, ele au început să-şi dispute cu înverşunare întâietatea, într-o confruntare neobişnuită. În acest conflict îşi schimbau între ele înfăţişarea, gâfâiau, dispăreau şi apăreau din nou, dând impresia că sunt altceva decât erau în realitate.

Cu toate acestea, unul dintre zvonuri s-a confirmat: ostaticii aveau să fie, într-adevăr, eliberaţi.

Ei se îndepărtau ca nişte umbre din Piaţa Primăriei, pentru a se pierde apoi pe străzi şi străduţe, unde porţile deschise îi aşteptau de mult.

Se auzeau glasuri, vorbe în şoaptă: atenţie, nu faceţi zgomot şi nu vă bucuraţi, încă nu se ştie ce se poate întâmpla. Se pot răzgândi şi-i pot aduna din nou.

În clipele acelea, oamenii şi-au amintit atât de multe istorii cu ostatici, câte nu-şi amintiseră ani de-a rândul până atunci. Fiecare proceda în felul său. Turcii otomani aveau metodele lor, Mussolini pe ale lui, iar tâlharii albanezi acţionau complet diferit faţă de cei macedoneni sau de ţiganii argintari. Cu guvernatorii se întâmplase la fel: pe cât de turbat era paşa din Yanina, pe atât de domol şi calculat era cel din Berat, ceea ce nu-l împiedica să trimită pe tavă, la expirarea ultimatumului, capul celui executat.

Toate aceste poveşti te duceau volens-nolens la întrebarea: ce au primit nemţii în schimbul ostaticilor? Se ştia că acesta e scopul în orice întâmplare ca asta. Eliberează-mi nevasta răpită şi-ţi trimit ostaticul. Vrei

ostaticii? Dă-mi aurul, dă-mi ucigaşul, dă-mi covoarele, dă-mi-i pe cei care au deschis focul!

Solicitarea germanilor era cât se poate de evidentă, scrisă negru pe alb pe proclamațiile lipite peste tot: dați-ne numele teroriştilor şi eliberăm ostaticii!

Din casa lui Gurameto s-au aflat totuşi câteva detalii legate de discuția în jurul numelor. Că membrii partidului comunist nu au patrie, o ştim de la domnul Marx, dar să nu aibă nici nume, asta o aflăm astă seară, în prima noastră seară în Albania.

Şi uite aşa s-a ajuns, probabil, la chestia cu poreclele, care au devenit ceva foarte la modă în oraşul ăsta. Pentru localnici nu era vreo mare scofală. Stăteai comod la o cafea cu cineva, iar el, dintr-odată, mijea ochii şi-ți strica tot cheful cu câteva cuvinte: uite, până acum am fost Celo Nallbani, dar ține minte că de acum încolo sunt „Lupul". Sau „Polul Nord".

Povestea poreclelor, deşi mai nouă în comparație cu cea a ostaticilor, nu era mai puțin interesantă. Erau porecle uşor de reținut, cu un sens oarecare, precum „Tovarăşul fulger" sau „Pumnul", dar şi altele de neînțeles: „Turuluja", „Vitamina C" sau „Cântă la mandolină". Şi asta ca să nu mai amintim de cele lungi, cum e „Pe cărarea-ngustă, când te-am prins aseară, mi-ai fugit din brațe, ca o căprioară", care într-adevăr nu însemnau nimic, dar erau greu de raportat în scris la poliție, ca în exemplul de față: „la provocarea lui X, Pe cărarea-ngustă, când te-am prins aseară, mi-ai fugit din brațe, ca o căprioară, i-a răspuns cutare şi cutare".

Că nemții tot obținuseră ceva era la mintea cocoşului. Cât despre treaba cealaltă, dacă aflaseră vreun nume sau se mulțumiseră cu poreclele, după cum spune proverbul: când n-ai găină, te mulțumeşti cu cioara, despre asta nu s-a aflat nimic. Erau unii care gândeau că, insistenți cum erau, le-ar

fi putut obține pe amândouă, şi nume, şi porecle, aşa cum cumperi uneori grâul amestecat cu neghină.

Discuțiile, oricât ar fi luat-o pe arătură, nu puteau evita în nici un caz miezul problemei: indiferent de nume sau porecle, sau şi de unele, şi de altele, era sau nu un act de trădare ceea ce făcuse doctorul Gurameto cel mare?

Ştiau cu toții că, şi dacă s-ar fi sfădit o mie de ani, cele două tabere n-ar fi putut ajunge niciodată la o concluzie comună. Ori s-ar fi ciocnit de o a treia, care de data aceasta lipsea, şi care, mai reținută de obicei, şi-ar fi spus că este greu să judeci din afară pe cineva care este înăuntru, sau invers, şi aşa mai departe, până ce ghemul avea să se încurce rău de tot, iar în final să apară vreunul care să pună punctul pe i: băi, da' chiar, ce se întâmplă acolo înăuntru?

Iar presupunerile continuau să se depene în două variante: una, cu doctorul Gurameto bucuros, cu paharul cu şampanie în mână, într-un cuvânt fără nici o grijă, cealaltă, tot cu doctorul Gurameto, dar de data aceasta încruntat şi furios, poate cu cătuşele la mâini şi pistolul la tâmplă. Şi toate astea se întâmplau exact în momentul în care doctorul Gurameto cel mic, tremurând ca şoarecele, şedea ascuns, Doamne-Dumnezeule, sub fustele nevesti-sii.

Câțiva ostatici au fost eliberați din nou şi au plecat la fel ca primii, ca nişte umbre. În afară de şuşoteala cunoscută: nu strigați şi nu vă bucurați prea devreme, eliberarea lor i-a făcut pe oameni să se întrebe care dintre ostatici au fost eliberați şi care au rămas pe loc, iar de aici a apărut o altă nedumerire: câte nume sau porecle trebuie dezvăluite ca să fie eliberați toți?

Vechea meteahnă a clevetelii, pentru care oraşul era vestit din generație în generație, s-a reactivat la iuțeală. Se făceau fel de fel de presupuneri, câți ostatici puteau fi eliberați pentru un nume predat germanilor şi câți pentru o

poreclă. Aceasta fireşte că avea o valoare mai mică faţă de un nume, cam cum ar fi francul obişnuit în faţa celui de aur.

Ignorând ecuaţia ostatici-nume-porecle, alţii îşi concentraseră atenţia asupra muzicii care se auzea din casa lui Gurameto, încercând să descifreze în ea vreun mesaj ascuns. Altfel spus, dacă se schimbase câtuşi de puţin înaintea eliberării ostaticilor, devenind mai veselă, sau dimpotrivă, era mai tristă sau rămăsese la fel. Uneori li se părea într-un fel, alteori se răzgândeau.

Când cel de-al treilea grup, cel mai numeros, fu eliberat fără nici un anunţ, majoritatea şi-au spus că germanii fie şi-au ieşit într-adevăr din minţi, fie trădarea lui Gurameto a depăşit orice limită. Între timp, simpatizanţii doctorului, deşi puţini la număr, deveniseră atât de înflăcăraţi, încât, din cauza entuziasmului nemăsurat, ajunseseră să creadă nu numai că Gurameto e cel mai mare eliberator de ostatici din istorie, ci şi că tocmai în timpul petrecerii sosise de la Berlin numirea lui ca guvernator al Albaniei. Doar aşa şi nicidecum prin trădare putea fi explicată minunea care se petrecuse sub ochii lor. Şi tot din vorbele lor s-a aflat că ameninţarea cu pistolul la tâmplă fusese reală, dar în nici un caz aşa cum se crezuse. Unul dintre ei îi proptise revolverul la tâmplă celuilalt, dar acela nu fusese colonelul Fritz von Schwabe, ci, dimpotrivă, doctorul Gurameto, care-i ordonase cu arma în mână: eliberează ostaticii, Fritz!

Simpatizanţii doctorului păreau săriţi de pe fix, dar asta nu-i împiedica pe ceilalţi să spere că până la miezul nopţii ostaticii vor fi eliberaţi cu toţii.

Dar, după cum scrie în vechile ceasloave, nu te bucura, bucurosule, chiar atunci când totul părea pe drumul cel bun, speranţa primi o lovitură de moarte. Din casa în care urla gramofonul, vestea se strecură pe poartă, rece şi dură ca un sloi de gheaţă. Stop! Halt! spuseseră germanii. Am

făcut destul pentru oraşul ăsta! Şi adăugaseră că noblețea germană, Nibelungen, Bethoven şi toate celelalte, plus iertarea de acum, ajunseseră la limită. Pentru nimeni n-au făcut atâtea! Destul!

Ce se întâmplase? Ce provocase această schimbare subită?

La fel ca şi-n alte dăți, cauza fu căutată în vechile păcate ale albanezilor. Răpirea femeilor, desigur, când se credea că după fiecare va seca o fântână. Expedițiile repetate, cu surle şi trâmbițe, ce nu lăsau decât scrum şi jale în ținuturile Greciei. Arderea Moscopolei, pentru care oraşul, deşi departe, îşi avea partea lui de vină. În fine, judecătorii otomani, în sipetele cărora, împreună cu argintăria, se aflau vechi decrete imperiale, pline de condamnări şi groază.

Acestea erau păcatele exterioare, vizibile şi publice, dar mai îngrozitoare decât ele erau cele interioare, acelea făptuite în întuneric. Toată frumusețea aşternuturilor, a dantelelor şi perdelelor, care, din când în când, în loc să te uimească prin albeața lor sclipitoare, te îngrozea, amintind de incesturi şi de mirese batjocorite, de bătrâni dându-şi ultima suflare în mâinile rudelor criminale, în camere întunecoase, toate acestea nu dispăreau prea uşor din memoria colectivă.

Se gândeau la ele şi se îndoiau de fiecare în parte, până ce a fost găsit motivul neînțelegerii: evreul Jakoel.

Chiar îl uitaseră sau se prefăceau doar că l-au uitat cu speranța că, scoțându-şi-l din minte, avea să se piardă în noianul de întâmplări din seara aceea?

Deşi nu aveau nici o probă că germanii ar fi aflat că în năvodul ostaticilor căzuse din întâmplare un peşte rar, asta nu-i împiedica să-şi imagineze dialogul dramatic care avusese loc între doctorul Gurameto cel mare şi Fritz von Schwabe.

Doctore Gurameto, m-ai tras pe sfoară. Aici este un evreu.

Evreu? Şi ce-i cu asta?

Ce-i cu asta? Tu ştii că eu nu-i eliberez pe evrei.

Evreu, albanez, e totuna.

Nu-i totuna, Gurameto. Nu, nu şi iar nu.

Tu ştii, Fritz, că albanezul nu-şi trădează oaspetele. Evreul este oaspete în oraşul ăsta. Tu ştii că tradiția ne interzice să-l predăm.

Interzice Lek Dukagjin asta?

Am vorbit odată despre astea, acolo la tavernă. De o mie de ani e aşa.

Colonelul cade pe gânduri. Apoi face „nu" din cap.

Lek Dukagjin, duşmanul Reichului. Îi eliberez pe toți, în afară de evreu.

Nu.

Da.

Am vorbit... acolo, la tavernă, zice mârâit Gurameto. Doar că tu nu mai eşti ăla care erai acolo.

Un fulger căzut din senin n-ar fi produs atâta uimire şi groază ca vorbele acelea.

Doctore Gurameto, tu crezi că eu nu sunt ăsta care sunt?

Cei doi se străpung cu privirea, enervați la culme.

Nu cred asta, zice cu oboseală în glas Gurameto. Eşti tot cel de atunci.

Deşi respiră uşurat, chiar în clipa aceea Fritz von Schwabe îşi pune masca.

Orele trec.

În Piața Primăriei, în beznă, cei patruzeci de ostatici rămaşi tremură de frig. Printre ei, mai zgribulit decât ceilalți, este evreul Jakoel. Încearcă să spună: predați-mă pe mine şi salvați-vă voi, dar maxilarele îi sunt înțepenite. În jurul lui e linişte şi apatie. Este pentru prima oară când naționalişti, regalişti şi comunişti, oameni care se iau la harță din orice,

gândesc la fel. Lui Jakoel îi vine să plângă, dar nu mai are nici lacrimi.

În casa lui Gurameto s-a aşternut liniştea. Numai gramofonul continuă să urle. Invitaţii se întorc şi privesc când spre colonel, când spre doctor, fără a pricepe ce se întâmplă. Totul este confuz. S-ar fi părut că un al doilea decret, abia sosit de la Berlin, a revocat ordinul de numire a doctorului Gurameto cel mare în funcţia de guvernator, iar autoritatea supremă e din nou Fritz von Schwabe.

În timpul acesta, atât unul, cât şi celălalt par deprimaţi.

Colonelul se ridică şi schimbă placa de gramofon. Pune *Fata şi moartea*, de Schubert, şi toţi înţeleg că nu mai e nici o speranţă. Şi aşteptarea se prelungeşte, iar salvele de mitralieră întârzie şi ele...

Cântă primii cocoşi, cei care, după tradiţie, alungă spiritele rele.

Brusc, după o discuţie între patru ochi între doctor şi colonel, situaţia se schimbă din nou. Nimeni nu ştie ce s-a întâmplat şi de ce colonelul Fritz von Schwabe, deţinătorul Crucii de Fier, după ce respiră adânc, dă ordinul de eliberare a ostaticilor. Nu doar a câtorva, ci a tuturor.

Atmosfera se destinde, de parcă ne-am afla în primele momente ale cinei. Fiica doctorului Gurameto, frumoasă, cu părul castaniu coafat după ultima modă, aduce o tavă plină cu băuturi pentru a sărbători succesul negocierilor. I-au remarcat cu toţii frumuseţea, deşi au vrut să pară că se gândesc la altceva. S-au îndrăgostit de ea unul după altul, nebuneşte, aşa cum se întâmplă cu cei care vin de pe front. La rândul ei, fata a păţit acelaşi lucru. Aflată pentru prima oară în mijlocul atâtor bărbaţi, cavaleri ai războiului şi logodiţi cu moartea, s-a îndrăgostit la fel de repede şi de fatal de ei, ca omul care vrea să-şi umple tristeţea viitoare, imensă... Şi asta i se putea citi pe faţă. Este albă ca hârtia, iar mâinile îi tremură în vreme ce împarte paharele cu

băutură. Primul căruia îi întinde tava este colonelul. Pentru o clipă, văzându-i tremurul, el o priveşte cu surprindere, dar fata îi întinde tava doctorului, apoi maică-sii, pe urmă celorlalţi şi, în cele din urmă, după o scurtă ezitare, logodnicului.

Ei beau şampania până la fund, iar strigătele *zum vohl!* se amestecă cu sunetele gramofonului, în vreme ce de afară se aude al doilea cântat al cocoşilor. Cu paşi uşori, fata iese din salon înainte ca ei, extenuaţi cum sunt, să cadă unul după altul, fiecare pe unde poate, pe canapele, lângă ele, direct pe covor, în ceea ce se numeşte un somn de moarte.

. . . . . .

Lumina dimineţii a fost, probabil, cea care a trezit-o pe fată. O bucată de vreme n-a priceput ce oră era şi ce s-a întâmplat de se afla în camera părinţilor, ghemuită îmbrăcată pe patul lor, aşa cum o prinsese somnul.

Ce am făcut, Doamne, se întrebă îngrozită şi privi în jur.

În casă era linişte. Picioarele o duseră singure în salonul mare, de unde se auzea un horcăit, ca şi când cineva s-ar fi chinuit să-şi dea sufletul.

Atunci îi zări pe toţi întinşi acolo unde se aflaseră, cu braţele desfăcute şi gurile căscate, pe taică-său, pe logodnic, pe maică-sa, în poala căreia unul dintre ofiţeri îşi pusese capul. Apoi îl văzu pe colonel, care nu apucase să-şi smulgă masca, pe ceilalţi, ţepeni şi livizi ca un grup statuar.

Se întoarse spre gramofon, a cărui placă stricată scotea un scrâşnet enervant, şi gândul că nimeni altcineva în afară de ea, singura care era în viaţă, n-ar fi putut fi acuzat că-i otrăvise o străbătu ca un tremur din cap până-n picioare.

Capitolul al şaselea

Pax germanica... Soarele răsărea dincolo de oraş, dinspre muntele Nemarcika, şi apunea dincoace de el, în spatele Muntelui Lat. Pe cât de cunoscută era traiectoria lui pe cerul oraşului, tot pe atât de bine se ştia că, încă de la apariţia binoclului în urbe, patru sau cinci psihopaţi aşteptau răsăritul cu el la ochi, ca şi când s-ar fi îndoit de apariţia zilnică a astrului.

Era pentru prima oară, în dimineaţa aceea de la mijlocul lui septembrie, când soarele răsărise într-un anonimat total, ca la începuturile Pământului.

Iar motivul era uşor de ghicit: osteniţi după noaptea agitată, oamenii dormeau cu toţii.

Trezirea avea să fie ea însăşi o poveste care avea să le excite imaginaţia multe zile de atunci încolo. După întrebarea: unde ne aflăm? uluiţi că se trezesc pe covor, pe holuri, prin cotloane, pe scări şi prin pivniţe, acolo unde somnul îi doborâse într-o clipă, ei încercau să afle, dacă nu ce zi era aceea, măcar ce lună a anului.

Întrebarea: ce se întâmplase?, cea mai grea dintre toate, se ivea abia la sfârşit. O cortină de ceaţă se ridica într-o clipă în faţa lor, parcă pentru a împiedica rememorarea evenimentelor. În spatele ei, întâmplările se iţeau tulburi, speriate de propria lor îndrăzneală.

Muzica unui gramofon era prima care încerca să treacă dincolo. Apoi, încetul cu încetul, cu greu, oamenii îşi amintiră orele de groază din Piaţa Primăriei. Coşmarul acela, în loc să aducă unele clarificări (fuseseră optzeci de ostatici care-l trăiseră minut cu minut, drept care nu era loc de îndoieli şi neclarităţi), ei bine, coşmarul acela făcuse exact contrariul. În capul lor totul era îngrozitor de confuz, şi asta

nu datorită vreunei intervenții din afara lor, din partea comuniştilor sau a naționaliştilor, care se învinuiau reciproc, ci din buimăceala care stăruia în creierul foştilor ostatici. O parte dintre ei nu voiau să recunoască că fuseseră în această situație, speriați, se pare, că ar putea fi arestați încă o dată: pe tine, domnule, este a doua oară când te ridicăm. Între timp, oameni care nu avuseseră nici o treabă cu asta, din motive neclare, poate din dorința de a se umfla în pene, se grăbeau să se laude că fuseseră acolo, în Piața Primăriei, față în față cu mitralierele, ba chiar erau atât de insistenți, încât păreau mai convingători decât adevărații ostatici.

Haosul din chestiunea ostaticilor a sporit confuzia din oraş. Întâmplările din ziua aceea, care, conform unei tradiții cunoscute, continua să fie considerată cu totul nemeritat „memorabilă", se derulau una după alta, într-un ritm din ce în ce mai stresant. O ambuscadă a partizanilor la intrarea în oraş? Numai Dumnezeu ştie ce s-a întâmplat acolo. Nici o urmă, nici o mărturie, cu excepția celor două semne negre de pe şosea, în locul în care se crede că motocicletele germane făcuseră cale-ntoarsă.

Fusese într-adevăr o ambuscadă, proclamată imediat de comunişti drept o lovitură eroică dată invadatorului, iar de naționalişti, o provocare, sau doar o înscenare a germanilor pentru a justifica teroarea?

Ideea că ambuscada avantaja toate cele trei părți nu se putea susține având în vedere arborarea ulterioară a steagului alb, cel care se spune că dăduse germanilor semnalul capitulării. Era uşor să-l numeşti un miraj, dar miraj pentru cine? Pentru localnici sau pentru străini?

Însă întâmplarea cea mai enigmatică era de departe celebra cină de la Gurameto. Începea oarecum neverosimil, cu întâlnirea doctorului Gurameto cel mare cu colegul său de şcoală, exact ca în folclor: era motivul recunoaşterii din

vechile legende... recunoaşterea fratelui de către sora logodită din greşeală cu el, chiar în noaptea nunții, după un semn de pe corp, ceea ce împiedică săvârşirea incestului...

Apoi, totul părea mai ceva ca în poveste. Invitația la cină, eliberarea grupuri-grupuri a ostaticilor... După care, punctul culminant: scena de a doua zi dimineață în casa lui Gurameto... Nemții nemişcați, întinşi morți în salon, şi fiica doctorului, convinsă că ea îi otrăvise, apoi trezirea lor, unul după altul, renaşterea ca o minune a Paştilor, şi nu a unui Christos, ci a unui pluton întreg, lasă, ce spui tu, nu doar ruşine, ci ruşine şi păcat în acelaşi timp.

Toate acestea ar fi fost spuse, poate, cu voce tare, dacă n-ar fi existat o piedică: muzica gramofonului. Urlase toată noaptea, o auziseră cu toții şi, oricât ar fi vrut s-o ia ca pe o toană a doctorului Gurameto, ştiind că erau destui ciudați în oraş, iar oamenii, cu cât sunt mai onorabili, cu atât mai surprinzători sunt în ciudățeniile lor, aşadar, oricât ar fi vrut să o explice drept un capriciu al doctorului Gurameto, căruia, în prima noapte a ocupației germane, i se năzărise să dea muzica la maximum, o umbră de mister tot rămânea.

Incapabilă să dezlege o asemenea enigmă de nepătruns, mintea te ducea involuntar la vreun fenomen de origine misterioasă, cum era Nopțigemene. Precum se părea, după o absență de o mie de ani, îşi făcuse în cele din urmă din nou apariția, ținând în cârcă patruzeci şi ceva de ore din care ziua însăşi chiar lipsea, sugrumată şi aruncată în hăul fără fund.

Între timp, odată cu limpezirea minții, ochii îşi recâştigau, la rândul lor, proprietatea de a vedea ceea ce era de văzut. Astfel că, în Piața Primăriei, pe ambele laturi ale porții de fier, atârnau acum două steaguri lungi, cu crucea încârligată pe ele. Alături, un afiş mare, scris în ambele limbi, albaneză şi germană, anunța că se fac angajări în nou-înființata jandarmerie albaneză. La poarta laterală, un

grup mare de bătrâni aşteptau la coadă încă din zori. Santinelele germane priveau curioase dolmanele şi mantalele lor ciudate pe care erau cusute semne şi galoane cum nu mai văzuseră nicăieri. Erau judecătorii pensionari ai fostei împărăţii otomane, care sperau să li se ofere ceva de muncă. Prin buzunarele mantalelor aveau decizii de numire în funcţie şi copii de decrete şi condamnări, semnate şi ştampilate de ei, peste tot pe unde slujiseră în uriaşul stat otoman.

Într-un birou de la parter, translatorul albanez se chinuia din răsputeri să le traducă explicaţiile alambicate în germană, explicaţii în care bătrânii îşi puseseră mari speranţe. Partea cea mai importantă a acestora avea de-a face cu mulţimea de condamnări, şi nu dintre cele foarte banale, cum ar fi decapitarea sau spânzurarea, ci pedepsele rafinate, jupuirea de piele şi tăierea cu fierăstrăul, scufundarea în cazanul cu apă fierbinte sau rece, dar în care mişunau şerpii. Sau alte metode de a îneca un condamnat. Şi asta ca să nu mai amintim de îngroparea de viu, numai pe jumătate, cu picioarele afară, ori invers, doar până la brâu, şi aşa mai departe, până ce ofiţerul german îl întrerupea mulţumindu-i cu diplomaţie şi informându-l că Germania are alte metode de pedeapsă şi că cel de-al Treilea Reich nu este un imperiu asiatic, vorbe care bătrânilor nu li se păreau „prea elegante”.

În acest timp apăruse din nou ziarul oraşului, *Demokratia*, plin de ştiri din capitală. După eliberarea ei de către trupele celui de-al Treilea Reich şi lepădarea jugului italian, Albania fusese declarată, în cele din urmă, stat suveran. Fusese numit şi un guvern, condus nu de cunoscutul Mehdi Frasheri, după cum se sperase, ci de onorabilul domn Biceaku. Ba chiar se înfiinţase şi o regenţă formată din patru membri, câte unul pentru fiecare confesiune, în aşteptarea, după cum se părea, a

reîntoarcerii pe tron a regelui Zogu I. Ştirile despre Kosova şi Çameria, care se alipeau la Albania, erau tipărite cu litere încă şi mai mari. La fel de vizibilă era ştirea privind reluarea vechiului stindard albanez, a celui adevărat, care-i aparţinuse lui Skanderbeg, cu vulturul negru şi fără securea lictorului, amintire a ocupaţiei italiene.

Alte şi alte ştiri, precum aceea despre înmulţirea şcolilor albaneze în Kosova, erau însoţite de studii ştiinţifice despre superioritatea limbii albaneze în faţa majorităţii limbilor balcanice şi, pe ici-colo, despre rasa albaneză.

În acordurile vesele ale fanfarei Primăriei, adunată în mare grabă, ştirile acestea păreau mult mai credibile, dar, odată cu căderea serii şi a nopţii, când erau distribuite manifestele comuniste, totul recădea în derizoriu. În ele se făcea apel la populaţie să nu se încreadă în cuvintele germanilor, că ştirile despre Kosova şi Çameria, ca şi cele despre superioritatea rasei albaneze nu sunt altceva decât praf în ochi şi că naţionaliştii şi regaliştii sunt gata să facă o înţelegere cu nemţii. Manifestele se încheiau cu cuvintele „acum ori niciodată!", folosite de ambele tabere, ba chiar utilizate ca slogan în urmă cu o sută şi ceva de ani, drept pentru care nu era prea uşor să se înţeleagă ce era cu acel „acum" şi, cu atât mai puţin, cu „niciodată".

Cu toate că ar fi fost suficientă măcar o parte din toate acestea pentru a zăpăci pe oricine, în dimineaţa următoare, localnicii care urau anarhia şi aveau nostalgia ordinii de stat se îndreptau, cu ochii roşii de nesomn, spre Piaţa Primăriei, unde, intrând în cafenea, citeau ziarele în sunetele muzicii de fanfară.

De vremurile bune de altă dată le aminteau mai ales doi dintre concetăţenii lor celebri. Era vorba despre cei doi medici, Gurameto cel mare şi Gurameto cel mic, chirurgi amândoi, care, la fel ca în anii regalităţii albaneze, apoi în

cei ai monarhiei italo-albano-africane şi acum, în epoca Albaniei germanofile, cum le plăcea unora să spună, se îndreptau în fiecare dimineaţă spre noul spital al oraşului, care nu era altceva decât casa lui Remzi Kadare, mai precis imobilul pe care proprietarul lui îl pierduse cu trei luni în urmă la cărţi.

Se crease impresia că, atâta vreme cât existau cei doi (cu creşterile şi scăderile lor de popularitate, cu gramofoane şi mese festive sau nu), soarele era încă la locul lui.

*

În realitate, lucrurile erau exact pe dos. Erau momente în care se crea impresia că totul o ia razna, dar tocmai în ultima clipă lucrurile reveneau la normal.

Odată cu venirea iernii, oamenii au înţeles că situaţia se stabilizase oarecum. După cum se părea, apelurile comunişţilor la rezistenţă armată şi cele ale naţionalişţilor la calm, amestecându-se ca două soluţii de concentraţie diferită, dădeau un fel de medie, care nu era nici una, nici cealaltă.

Dar răul avea să apară sub cea mai cumplită şi surprinzătoare formă a lui: cea a scandalului cu tentă morală. Situaţie unică, fireşte, după cum scria ziarul *Demokratia*, pe întregul continent european cuprins de flăcările războiului: Bufe Hasani, salariat al Primăriei, fusese surprins în cea mai ruşinoasă ipostază, în beciul clădirii, cu un soldat german!

Un cutremur de pământ n-ar fi reuşit să zdruncine urbea mai mult decât asta. După primele manifestări de dezgust şi ruşine, primul gând a fost că germanii vor dinamita şi vor arunca oraşul în aer. Părea, fără îndoială, pedeapsa cea mai probabilă şi, de data asta, pe deplin meritată. În plus, doctorul Gurameto cel mare, căruia mulţi dintre localnici îi ceruseră ajutorul, ridicase din umeri: acum nu mă mai bag!

Şi adăugase: Dacă ar fi fost vorba de o femeie, el, ca ginecolog, ar fi putut interveni la Fritz von Schwabe, dar aici era vorba despre cu totul altceva... Deşi nu rostea niciodată cuvinte vulgare, de astă dată, pentru că nu le putuse evita, le pronunţase în limba germană. Altfel spus, ar fi putut interveni dacă ar fi fost vorba despre *Muschi*, dar în nici un caz pentru *Arschloch*.

E prea de tot! Cuvintele acestea se aflau pe buzele tuturor. Era, într-adevăr, prea de tot. Se mersese dincolo de orice limită. Văzuseră cu toţii purtarea decentă, aproape ruşinoasă a militarilor germani faţă de femeile din partea locului şi se credea chiar că primiseră ordin în acest sens, numai şi numai pentru a nu-i aţâţa pe virtuoşii albanezi. Dar, culmea, ca şi când toate acestea n-ar fi fost îndeajuns şi parcă pentru a duce totul în zona absurdului, oraşul depăşise orice măsură: îl dezonorase de neamţul blond, sfios ca o fată mare, care tocmai împlinise optsprezece ani. Acum nu mai avea de ce să se plângă că va fi dinamitat. Chiar o merita.

Vai de noi, nu mai scăpăm de ameninţarea asta, se plângeau oamenii peste tot. Deşi nici acesta nu era un motiv destul de serios. Să arunci în aer ditamai oraşul pentru un amărât de cur. Cu alte cuvinte, pentru o băşină.

De ce vă smulgeţi părul din cap şi repetaţi întruna că e ruşine? se mirau alţii. Asta nu e decât urmarea logică a politicii „nici război, nici pace". N-aţi vrut voi şi război, şi pace? Uite-le acum, în pivniţa Primăriei...

După ei, nu era prima oară când albanezul făcea aşa ceva. Când vede că n-are succes cu sabia, o bagă în teacă şi scoate sabia cealaltă, he, he, he...

Adevărul e că treaba aceasta, dacă ai fi privit-o cu luciditate, semăna cu cina de la doctorul Gurameto cel mare, pe care oamenii deja o uitaseră. Ca şi aceea, întâmplarea din beciul Primăriei putea fi interpretată în

două feluri. Şi nu era doar ceva specific albanezilor, ci un fenomen de dimensiuni planetare. Te puteai gândi, de pildă, la Tratatul de la München şi, deşi alăturarea numelui lui Bufe Hasani de cel al lui Neville Chamberlain provoca strâmbături ironice, sensul întâmplării rămânea acelaşi.

În timpul acesta, teama şi ruşinea pluteau peste tot în aer. Când domina teama, ruşinea cădea pe planul al doilea şi invers.

Tot în zilele acelea se petrecură şi alte evenimente, unele la lumina zilei, altele discret. Aşa, de pildă, dacă cei doi fii ai lui Bufe Hasani renunţaseră să-şi mai ucidă tatăl poponar, aşteptând ca oraşul să fie aruncat în aer, ceea ce ar fi rezolvat definitiv problema, în oraş sosi Mehdi Frasheri, noul prim-ministru al guvernului abia schimbat. Era un regret general că urmaşul celei mai cunoscute familii albaneze, aşteptat de atâta vreme, fusese obligat să-şi inaugureze noua funcţie cu o treabă aşa de murdară.

Atât venirea, cât şi plecarea sa se petrecură noaptea, desigur, fără zarvă, masă festivă sau gramofon, lucru normal pentru o asemenea misiune, dar chiar şi fără acest anonimat, spiritele începuseră să se calmeze.

Şi din cele două capitale albaneze, cea din interior, Tirana, şi cea din exterior, Prishtina, veneau ştiri din ce în ce mai liniştitoare. Se spunea că fusese capturat şeful comuniştilor albanezi, pe care, după ce-i scoseseră ochii, îl puseseră să spele morţii, o veche meserie a familiei lui, angajată la geamia lui Ethem bey, din Tirana.

La fel ca toate celelalte, fapta lui Bufe Hasani fu şi ea uitată. Ca furtuna ce lasă în urma ei vârtejuri de frunze moarte, lăsase şi ea în urmă două cuvinte: *Muschi* şi *Arschloch*. Oamenii le foloseau din ce în ce mai des, mirându-se şi ei de cât de necesare fuseseră, de vreme ce limba albaneză, atât de dură totuşi, le acceptase şi le utiliza la fel de natural ca şi germana.

Cetățeni sobri, care nu folosiseră niciodată cuvinte vulgare, le pronunțau acum cu voce tare chiar în mijlocul cafenelei, când pe unul, când pe celălalt, adaptându-le chiar celor mai porcoase expresii ale limbii albaneze.

Dacă n-ar fi fost toate acestea sau alte câteva situații banale, precum întrebarea neașteptată a vreunui puști: mami, ce făcea Bufe Hasani cu nenea neamțul în beci la Primărie?, lucrurile ar fi fost și mai în regulă.

Semnul cel mai sigur al restabilirii ordinii a fost însă reorientarea atenției publice spre cei doi medici. Erau obișnuiți cu ei așa cum erau cu răsăritul și apusul soarelui și, după cum se părea, era deja prea târziu pentru a-și schimba opiniile asupra lor. La fel ca în bunele vremuri de altă dată, presupusa dușmănie dintre ei era raportată la situația internațională, unde, cum se putea intui, Germania nu se afla într-o situație prea grozavă. La prima vedere, se bănuia că doctorul Gurameto cel mare avea să-și mai piardă din prestanță. Totuși, dacă creșterea și scăderea prestigiului său aveau legătură numai cu doctorul Gurameto cel mic, oamenii își spuneau imediat că de înfrângerile Germaniei putea profita oricine cu excepția Italiei, deci Gurameto cel mic avea să iasă oricum în pierdere.

La ora aceea lucrau amândoi în noul pavilion de chirurgie, care ocupa etajul întâi al căsoiului familiei Kadare. Era de așteptat ca, cel puțin acolo, sub amenințarea morții, oamenii să fie mult mai liniștiți. În realitate însă, se întâmpla exact pe dos. Vrei să înțelegi adevărul despre războiul civil? Du-te în pavilionul doctorilor Gurameto, așa scria corespondentul ziarului local. Fețe pline de sânge, urlete, ură, teroare. Bolnavii nu numai că nu deveneau mai pașnici în vecinătatea morții, ba chiar, pentru că erau îngroziți la gândul că nu mai au timp suficient pentru a-și scoate la iveală cele mai ascunse dușmănii, se și grăbeau. Așa se explică nesfârșitele certuri, înjurăturile, jignirile,

strigătele „trădător de țară!” ş.a.m.d. Iar după acestea, fireşte, urma tirul cu sticluțe de medicamente şi seringi, până şi cu brațul amputat al cuiva, pe care bolnavul se rugase de doctor să i-l lase, chipurile ca amintire, dar în realitate pentru a-l avea la ora încăierării.

Conform aceluiaşi ziarist, cei doi Gurameto reuşeau cu greu să țină în frâu toată debandada aceea, deşi impresia lui era că ei nu visau altceva decât momentul în care în pavilion avea pace, pentru a se năpusti unul asupra celuilalt învârtind deasupra capului bisturie şi fierăstraie năclăite în sânge.

Odată cu căderea serii, un alt personaj asculta cu sufletul la gură hărmălaia de la etaj. Incitat de balamucul şi urletele de sus, fostul proprietar al casei, Remzi Kadare, înfăşurat într-o pătură militară, le completa de jos, din stradă, cu o mulțime de înjurături. I se adresa chiar fostei lui case cu expresii ca: ştoarfă şi curvă. După care adăuga: aşa să te văd, în sânge şi venin! Trădătoareo, te-am mirosit eu cine eşti, aşa că bine am făcut că te-am jucat la cărți! Te-am jucat şi te-am pierdut, scroafă şi spurcăciune ce eşti!

Cum afară se făcea din ce în ce mai frig, se înfăşura mai strâns în pătura lui, după care îngăima un cântec inventat ad-hoc despre casa lui pierdută la pocher.

. . . . . .

Săptămânile treceau cu iuțeală. Iarna se instalase după toate regulile ei. Dar lui Vehip Chiorul nu-i păsa de ele, căci el îşi însăila mai departe cronica în versuri, aşa cum făcea de ani şi ani de zile, din secolul trecut, când nu existau ziare. După cum îl arăta şi numele, fusese orb din naştere, dar, deşi nu văzuse niciodată nimic, versurile lui erau exacte, pline de nume de oameni, de străzi şi de evenimente. O parte dintre ele erau făcute la comandă, contra unui onorariu modest şi relatau tot soiul de întâmplări: zile de

naştere, decorări, reclame de frizerii, schimbări de adrese şi de orar. Altele, după cum îi veneau, hotărâri judecătoreşti, certuri şi scandaluri, apeluri ale Primăriei, accidente de călărie, amenzi, beţii, căderi de guverne, devalorizări de monedă etc. Cei care apreciau acest lucru se opreau la colţ de stradă, unde Vehip îşi avea locul lui, şi-i cereau cutare sau cutare versuri, iar el le improviza, după care, în funcţie de situaţie, era sau nu răsplătit.

Se întâmpla ca vreun client, din diferite motive (ameninţări, de exemplu, sau ruperea unei logodne pentru care fuseseră făcute versurile) să-i ceară scoaterea lor din repertoriu, şi asta tot contracost, ba chiar pe mai mulţi bani decât atunci când le făcuse.

Asta era treaba zilnică a lui Vehip Chiorul. Rar, extrem de rar îi venea cheful să facă vreun catren fără să i-o ceară cineva, doar pentru sufletul lui, cum se spune. Pe cât de exacte, pline de nume, de cifre şi de date erau cele făcute la comandă, pe atât de vagi şi de enigmatice, uneori pline de mister, erau cele „de suflet”.

Pe la începutul lui aprilie venise cu unul din această ultimă categorie, probabil cel mai trist, dedicat doctorului Gurameto cel mare.

Lui Gurameto cel mare,
I-a ieşit diavolu-n cale,
Şi i-a zis: dă o serbare
Cu muzici şi lampadare.

Cei care-l ascultau nu dădeau nici un semn că ar fi avut ceva de comentat, plecând mai încruntaţi decât veniseră şi păşind mai apăsat.

Cu siguranţă că Gurameto aflase toate acestea, dar, indiferent cum era la întâmplările străzii, nu le luă nici pe acestea în seamă. La intersecţia străzii Varosh cu cea a Liceului, locul unde stătea de obicei Vehip Chiorul şi pe

unde trecea, spre spital, doctorul Gurameto, grupul de ascultători devenea tot mai numeros. Dar doctorul nici măcar nu întorcea capul.

Două săptămâni mai târziu, Vehip Chiorul, ofensat, probabil, de această indiferență sau de cine ştie ce-i trecuse prin cap, compuse o variantă a catrenului, cu nişte cuvinte care, de data asta, îți făceau pielea de găină.

L-ai adus pe mort în casă
Şi l-ai aşezat la masă...

Vorbele acestea fără cap şi coadă, în care era evocat necuratul, l-au făcut pe doctorul Gurameto cel mare să-şi calce pe inimă şi, într-o seară, să se oprească chiar în fața bătrânului versificator.

După ce le făcu semn câtorva pierde-vară să plece, îi spuse:

Ce ai cu mine?

Orbul, care-l recunoscu după voce, ridică din umeri.

Nimic. Şi chiar dacă aş vrea să am, tot n-aş avea. Ce eşti tu, şi ce sunt eu.

Bătrâne, nu eşti sincer deloc. Că ai ceva, e clar. Dar nu vrei să-mi spui.

Orbul tăcu o bucată de vreme. Apoi zise cu glas răspicat:

Nu.

Doctorul Gurameto cel mare nu era cunoscut ca un tip prea vorbăreț. Şi totuşi, liniştea aceea era nefiresc de lungă.

Cina cu nemții pare acum atât de îndepărtată, zise aproape în şoaptă... Chiar şi eu abia mi-o mai amintesc. Cum de ți-ai adus aminte de ea?

Nu ştiu.

Gurameto privi de jur împrejur, ca pentru a se asigura că nu-l aude nimeni.

Tu chiar crezi că-n noaptea aia... am chemat... la cină... un mort?

Nu ştiu ce să spun, răspunse orbul.

Gurameto îl fixa cu privirea.

Vehip, îi spuse, ca medic, vreau să-ți pun o întrebare: mai ții minte când ți-ai pierdut vederea?

Nu, zise orbul. Aşa m-a făcut maică-mea.

Aha... Înseamnă că până acum n-ai văzut om viu?

Nici viu, nici mort, răspunse celălalt.

Aha... făcu din nou Gurameto.

Te miri, văd că te miri, zise orbul. Te miri că n-am văzut om viu, da' mai mult că n-am văzut mort.

Ai dreptate, spuse Gurameto. Orbirea e mai aproape de moarte.

Dar în sinea ta îți spui: ăsta n-a văzut nici una, nici alta, aşa că le încurcă.

Ba nu-mi spun nimic, îl contrazise Gurameto. După cum vezi, nici nu te amenință, nici nu-ți promit cine ştie ce. Fă ceea ce simți.

Îndepărtându-se, îl auzi pe orb rostind în urma sa:

Dumnezeu să te aibă-n paza lui!

Capitolul al şaptelea

Ceea ce părea o deplasare obişnuită de trupe era, în realitate, altceva. Nimeni n-ar fi crezut că retragerea armatei germane din cel puțin două state, Grecia şi Albania, era o operațiune atât de banală. Deplasarea coloanei nesfârşite de maşini pe şoseaua principală a ținut toată noaptea. Din pricina ceții, dimineața părea avortată. Ploaia măruntă, ce

se transforma din când în când în lapoviță, făcea ferestrele opace. Ca urmare a acestui fapt, indiferența cu care orașul lua aminte la evenimentul cel mai important al momentului părea cât se poate de naturală.

În dimineața aceea destul de îndoielnică, regimentul încazarmat la Grihot se alătură coloanei și, imediat după asta, trupele care ocupaseră orașul îl părăsiră.

Nu a existat nici o manifestare de rămas-bun și nici apeluri pentru un atac prin surprindere asupra trupelor germane și, prin urmare, amenințările cu dinamitarea ori alte represalii păreau vetuste și fără rost.

A fost coborât steagul cu zvastică și ridicat, în locul lui, cel albanez, cu vulturul bicefal în centru.

Așadar, fără a da vreun semn de umilință sau de orgoliu, fără a lua în seamă nici măcar indiferența cu care orașul îi privea, militarii s-au aruncat cu un gest natural în mașini, ca și când asta ar fi făcut în fiecare zi, și au plecat în căutarea unui alt teritoriu în care să se lupte sau, pur și simplu, să moară.

Un alt regim

Puțin înainte de prânz, nu dintr-o singură parte, ci din trei direcții diferite, în oraș au intrat partizanii. Nu semănau din nici un punct de vedere cu nemții, dar nici cu imaginea pe care oamenii și-o făcuseră despre ei. Priveau mirați casele înalte, apoi zâmbeau timid și nu știau ce să facă cu florile pe care le primeau.

Mai obosiți decât ei păreau catârii cu poveri, care urcau agale străduțele. Majoritatea duceau în spate țevi de mortier și lăzi cu muniții. Totuși, din felul cum mergeau oamenii care duceau catârii de căpăstru, se putea bănui că poverile cele mai grele nu erau armele, ci sacii cu făină și burdufurile cu caș.

Privirile erau atrase mai cu seamă de fetele-partizan. Erau fel de fel, cu cozi împletite, tunse scurt, cu plete, cu bretonul tuns modern, ba chiar şi blonde. Zvonurile despre ele erau la fel de diferite: ori „fecioarele roşii”, care te ucideau la cea mai mică provocare, ori nişte stricate. Poate că acest din urmă calificativ îi făcuse pe englezi ca, laolaltă cu armele şi articolele de cazarmament, să paraşuteze şi pachete întregi cu prezervative, ceea ce provocase nemulţumire la comandamentul central şi răcirea relaţiilor cu britanicii.

Tabloul era aproape idilic şi, totuşi, ceea ce-i speriase pe toţi chiar se întâmpla. După câteva bătăi în poartă, se auzeau ţipete de femeie, apoi strigăte: e nevinovat, trădător, căraţi-vă, putorilor, nu, nu, nu şi, la urmă de tot, salve de mitralieră.

Alte patrule, ajutate de „teritoriali”, cum erau numiţi comunişţii locali, făceau arestări.

Chiar după prânz, la ora când se ridica steagul la Primărie, dădură buzna în spital pentru a-l ridica pe doctorul Gurameto cel mare. Îi puseră cătuşele, aşa, în operaţie cum era, apoi îşi amintiră că ar fi trebuit să-şi spele sângele de pe mâini, dar el îi oprise: ce să le mai spăl degeaba, închipuindu-şi că oricum l-ar fi împuşcat.

În vreme ce păşea şovăind din cauza cătuşelor, privirea i se opri involuntar pe steagul de la Primărie. Fusese schimbat, dar nu aşa cum îşi închipuise el.

Mai repede, îi spuse unul dintre partizani, văzându-l că i se împleticesc picioarele. Doctorul îi arătă spre cătuşe, ca pentru a-i spune că nu e obişnuit să meargă cu ele, dar celălalt, neînţelegându-i gestul, îi spuse din nou: mai repede!

Vulturul de pe steag nu mai avea trei capete, ca până atunci, ci numai două, aşa cum fusese înainte.

Pe acolo, îl îndemnă partizanul, tăind intersecția. Doctorul Gurameto cel mare ar fi vrut să întrebe: dar ce am făcut, însă privirea îi fu atrasă din nou de steagul de pe Primărie.

În locul celui de-al treilea cap, care, după cei mai optimişti, ar fi simbolizat împăcarea comuniştilor cu naționaliştii şi cu regaliştii, deasupra vulturului bicefal era acum o stea galbenă.

Aha, făcu în sinea sa doctorul Gurameto cel mare. Fixa în continuare pânza drapelului, ca şi când răspunsul la întrebarea de adineauri ar fi putut veni de acolo.

Pe ambele trotuare ale străzii se aflau o mână de gură-cască, patru-cinci inşi cu o mandolină şi câțiva curieri, care se grăbeau care încotro.

Fâlfâitul steagului avea ceva misterios, aşa încât era greu să obții un răspuns de la el.

Respirând greoi, unul dintre curieri alergă câțiva paşi alături de patrulă, încercând să explice ceva.

Stați, zise comandantul patrulei şi se opri primul. Îl privi cu mirare pe doctorul Gurameto, apoi, cu grijă ca să nu se mânjească de sânge, îi scoase cătuşele.

Scuză-ne, doctore, am greşit, spuse calm.

„Teritorialul”, care privise curios întreaga scenă, îi spuse ceva la ureche partizanului. Celălalt făcu „da” din cap. În vreme ce se întorcea ca să plece, Gurameto avu impresia că aude rostit numele lui Gurameto cel mic, dar nu fu sigur.

O bucată de drum căută o cişmea ca să se spele pe mâini, dar nu găsi nici una.

În vreme ce se apropia de spital, zări de departe aceeaşi patrulă, care venea din direcția opusă. Printre ei, doctorul Gurameto cel mic, încătuşat, aşa cum fusese şi el cu puțin timp înainte.

Se priviră lung unul pe altul, mirați că nu înțeleg nimic, când doctorul Gurameto cel mare îşi dădu brusc seama ce

se întâmplase. Obişnuit cu ideea că cei doi erau permanent într-o competiţie nedeclarată, „teritorialul” îi convinsese pe cei din patrulă că arestarea lui Gurameto cel mare fusese o greşeală şi că în locul lui trebuia reţinut Gurameto cel mic.

Sigur că colegul său avea să fie eliberat, Gurameto intră în spital înjurând printre dinţi în nemţeşte.

Şi doctorul Gurameto cel mic fu eliberat, într-adevăr, nu peste mult timp. Când se văzură, se îmbrăţişară de parcă nu s-ar fi văzut de o grămadă de vreme, în entuziasmul general al infirmierelor. Dar tocmai în acel moment se întâmplă ceva incredibil. O altă patrulă, cu un aer mai belicos decât prima, se ivi la uşa spitalului. Cei doi se priviră reciproc, ca şi când ar fi vrut să-şi spună: asta e culmea! Aşteptară să vadă din nou apărând cătuşele, dar ceea ce solicita patrula era de neimaginat. Comandantul ceru să-i fie predaţi doi dintre bolnavii abia operaţi, unul dintre ei fiind încă sub narcoză.

Cei doi Gurameto se apucară cu mâinile de cap. Sunteţi nebuni, măi oameni buni, ăla de colo are rană deschisă şi voi vreţi să-l arestaţi? Nebuni sunteţi voi, noi avem ordin şi cu asta, basta. Iar noi nu vă permitem şi gata. Nu ne permiteţi? Ha, ha, ha.

Infirmierele îi susţinură pe medici, dar patrula nici gând să cedeze. Scoaseră cătuşele, îi încătuşară pe cei doi doctori şi porniră împreună spre Primărie.

Peste o oră se întoarseră din nou valvârtej, patrula şi doctorii, aceştia din urmă fără cătuşe. Un tip cărunt, care se dădea bun cunoscător al legilor, încerca să-i calmeze. Zbierau, se întrerupeau unul pe altul, partizanii îşi agitau pistoalele, doctorii nu se lăsau nici ei mai prejos. Unde aţi mai văzut voi aşa ceva, ăla abia mai respiră, cu o mână amputată, iar voi cât pe ce să i-o legaţi pe cealaltă? Ăsta-i umanism? E umanism şi gata. Ce crezi tu, vine criminalul ăsta, omoară şi taie în dreapta şi-n stânga, iar pe urmă, ca

să scape de judecata dreaptă a poporului, se internează în spital: doctore, stoarce-mi, te rog, coşul ăsta de pe nas... Oho-ho, cine să se mai înțeleagă cu voi!

Căruntul ajunse, la un moment dat, la o soluție de mijloc: bolnavii puşi sub urmărire nu vor fi nici arestați, dar nici lăsați liberi. Infirmierul-şef îşi aminti că în aripa de vest a clădirii se afla o cameră cu zăbrele la geam, în care, după cum lăsase prin testament Remzi Kadare, trebuia să fie închis în caz că şi-ar fi pierdut mințile.

Îi duseră acolo pe cei doi bolnavi, iar la uşă puseră un partizan cu puşcă şi două grenade la brâu.

Ziua a doua. În zori

Cei trei sute, cum erau numiți bătrânii judecători, care, ce-i drept, de mult nu mai erau atâția, se înfățişară, după cum le era obiceiul, la uşa Primăriei, care acum se numea Comitet. Aveau toate galoanele şi vechile terfeloage şi, la fel ca de fiecare dată, îşi expuseră experiența, convinşi că aceasta ar mai fi putut folosi țării.

Ascultându-i, preşedintele Comitetului nu-şi putea ascunde un soi de satisfacție. Nu era o satisfacție de complezență, iar lucrul acesta a fost evident la finalul discuției. Căci ei, deşi veneau dintr-o epocă de mult apusă, pricepuseră mai bine decât domnişoarele intelectuale din capitală sensul revoluției: necesitatea violenței.

Bătrânii îi ascultau cuvintele: vremuri noi, legi noi, fără a înțelege cum venea treaba asta. Totuşi, în timp ce plecau, nu-şi puteau ascunde satisfacția că oferta lor fusese refuzată în mod *elegant*.

Ziua minus doi

În afară de cei puşi sub urmărire, în pavilionul chirurgical mai erau alți trei operați care nu-şi reveniseră din anestezie. În vreme ce-şi veneau în simțiri, una dintre infirmierele de gardă încerca, cine ştie de ce, să le explice că, în afara faptului că le fuseseră operate apendicele sau un rinichi bolnav, acum se aflau într-o nouă orânduire.

Nu le fusese uşor să priceapă şi, cu atât mai mult, să înțeleagă de ce le spusese infirmiera toate acestea. Primul care a înțeles ceva a fost cel cu rinichiul. Începu, la rândul lui, să le explice şi celorlalți, şi o făcea cu atâta convingere, încât doi-trei pacienți se apropiară ca şi când li s-ar fi spus poveşti. După cum le istorisea el, se petrecuseră lucruri importante în oraş, ba chiar şi în pavilion, dar ei se aflaseră sub narcoză şi nu văzuseră nimic.

Văzând că ascultătorii nu reacționau aşa cum se aşteptase el, omul o lua de la capăt. În oraş era agitație mare, iar ei habar n-aveau. Am trăit vremuri care s-au dus, care nu mai sunt, înțelegi? Timpul trece, orele, zilele, toate trec, în vreme ce tu rămâi în ceva ce nu ştii cum să-i zici. Timp fără timp. Sub zero, pricepi. Timp cu minus, timp negativ.

Nu înțeleg nimic, măi omule, zicea unul. Zi pe scurt, ce-i cu regimul ăla nou de care spuneai?

Vine o altă orânduire, aşa se zice atunci când regimul se schimbă. Prima zi se numeşte, de obicei, ziua zero. Apoi începe numărătoarea: unu, doi, trei, patru şi aşa mai departe. Când ne-au făcut anestezia, să zicem că era cutare zi, cutare oră. Am adormit, am ieşit în afara timpului. Dar pe timp nu-l interesează, nu te aşteaptă, el merge înainte. Aşa vine ziua zero. Pe urmă, ziua unu, ziua doi. Iar noi am rămas în urmă. Ei sunt la ziua doi, noi nici la zero. Suntem la minus. Ai înțeles acum?

Un căcat am înțeles, zise celălalt.

Minus, făcu celălalt disprețuitor. Trebuie să ajungem mai întâi la zero şi pe urmă mai vedem.

Ne-ai îmbârligat minţile de tot, zise cel cu apendicele operat. Spune-ne mai bine cine a învins. La drept vorbind, mie nici nu-mi pasă cine, doar comunişţii să nu fie.

Mi se pare că chiar ei, sări un al treilea.

O, nu, făcu celălalt. Nici nu vreau s-aud!

În regimul ăsta nou, de care ne-ai spus tu, e permis să-ți înec nevasta? întrebă un bolnav în cârje. Ca în Yemen, de exemplu.

La ce te duce mintea, omule!

Uite că mă duce.

Nevasta, nu cred. Dar pe alții... nu ştiu.

Un şir de zile şi luni

Dintre toate expresiile cunoscute, una singură reda cel mai bine schimbarea de regim. Erau, de fapt, două cuvinte: „vremuri noi”.

Erau zile cu care ea se potrivea perfect. Luminoase, vesele, ca abia ieşite din spuma mării, zilele acestea păreau o continuă sărbătoare. Dar veneau şi altele, când totul era mohorât şi cenuşiu, iar gândul că, dacă există ceva pe lume ce nu poate fi regenerat, acel ceva e vremea, domina din nou minţile oamenilor.

Şi totuşi, chiar şi când nu găseai nimic tineresc la ea, vremea tot avea ceva ce-ți amintea de tinerețe. Dacă nu nebunia vârstei, măcar o agitație continuă. Campaniile veneau pe rând, una după alta.

Nu mai puțin dinamice erau lozincile voluntarilor, cu fel de fel de promisiuni şi amenințări: jos eroziunea solului, glorie eroilor, speculanții în ştreang, trăiască împădurirea țării. Şedințele se țineau lanț. Erau demascați posesorii de „cocoşei”, incidentul din Canalul Corfu, catrenele lui Vehip

Chiorul şi, imediat după asta, ideea de supraom a lui Nietzsche. Legat de acesta, cine ştie prin ce asociere, a apărut sloganul care condamna conceptul de „perpetuum mobile”. Împreună cu expresia „vremuri noi”, apărea obligatoriu cuvântul „reconstrucție”, un fel de văr sau, mai bine spus, logodnicul ei. Despre el, ca şi despre tânăra nevastă, vremea, se compuneau lozinci şi se intonau cântece peste tot.

Prin muncă şi reconstrucție se înțelegea, de regulă, săparea de canale. Oamenii se trezeau cu noaptea-n cap, desfăşurau un drapel şi porneau încolonați spre şantier. Mai apoi, când s-a văzut că unele dintre canale, în loc să aducă apa, o duceau la vale, iar altele, în loc să combată inundațiile, mai mult le favorizau şi, mai cu seamă, atunci când au început şi condamnările pentru asta, a apărut tulbure ideea că aceste şanțuri, în afara scopului cunoscut, aveau şi un altul, secret. Ba chiar acesta, cel ascuns, era de fapt principalul.

Nu beliți ochii de parcă ați fi dezlegat cine ştie ce mister, le spunea celor doi tovarăşi de celulă un inginer abia arestat, la fel ca şi ei, ca sabotator al canalelor. Asta e o poveste veche încă de pe vremea asiro-babilonienilor. Se spune că dictatura acolo a apărut. Apă care lipseşte, apă care prisoseşte. Pe scurt, apă necesară şi apă de prisos.

Două ştiri importante, începutul Războiului Rece şi trădarea lui Tito, aveau şi ele legătură cu canalele. Şi canalele cu ele. Iar alte noțiuni, cum ar fi memoria, oricât ar părea de îndepărtate, erau la fel de legate. Adio amintiri la întâmplare, când naiba mai ştie ce îți trece prin minte: vechi decrete, coapse de femeie sau imagini mărețe, alături de altele, vulgare. Devenea tot mai evident că există lucruri ce trebuie amintite tot mai des, aşa cum există altele care trebuie uitate, unele chiar definitiv.

Unul dintre acestea era celebra cină cu nemții. Aproape nimeni nu mai pomenea despre ea, ca şi când nici n-ar fi avut loc. Şi, chiar când îşi amintea careva întâmplător de ea, ceilalți îl luau peste picior: tu chiar mai crezi povestea aia, că ofițerul german şi doctorul au fost colegi de şcoală ş.a.m.d. Totuşi, asta nu oprea zvonurile că undeva, sus de tot, istoria asta încă mai era întoarsă pe toate fețele. Ba chiar se bănuia că proaspăt numitul şef al corului de la Casa de Cultură nu era altceva decât unul dintre cei doi anchetatori însărcinați cu rezolvarea acestui dosar. Despre celălalt se spunea că, oricât ți-ai fi stors mintea, tot n-ai fi putut afla cine e. Se ştia doar că el fusese cel care răspândise zvonul că nu existase nici o cină şi că gramofonul cântase în gol, ca să inducă lumea în eroare, iar întâlnirea secretă a doctorului cu maiorul german se desfăşurase în altă parte.

Anotimpuri după anotimpuri

Era iarnă. Şi, de parcă n-ar fi fost destul, mai era şi război rece. Începuse de câteva săptămâni. Nu era nimic de râs, cum fusese la început (război de eschimoşi etc.), dar nici aşa de cumplit, cum se crezuse mai apoi (horror, rece ca moartea). Era ceva între, la fel ca şi sperietoarea cealaltă, Cortina de Fier, expresie inventată de un lord englez.

Pentru a demonstra că se poate trăi şi cu ele, se înmulțiseră festivitățile. Cele mai frecvente erau crosurile, mai ales că nu costau mare lucru şi nici nu necesitau cine ştie ce pregătiri. Erau strânşi câteva zeci de pierde-vară, pe care-i furnicau tălpile s-o ia la fugă, plus un carton pe care să se scrie „crosul primăverii”, după care o luau la goană de le sfârâiau călcâiele. Pe traseu se înmulțeau, apoi se opreau pe un maidan ca să se odihnească şi să strige lozinci. Urletele „trăiască!” şi „jos!” erau aproape la egalitate, ceea ce

arăta că sunt destule chestii care trebuie să trăiască şi cam tot atâtea care trebuie să moară, ba chiar cât mai curând.

La fel de multe erau şi concertele, concursurile, inaugurările şi, mai ales, acordarea de medalii. Ceremoniile acestea din urmă aveau frecvent ceva neaşteptat. Aşa, de pildă, în prima săptămână din aprilie fusese sărbătorită operaţia cu numărul zece mii făcută de doctorul Gurameto cel mare.

Se înţelege că nu fusese uitat nici celălalt doctor Gurameto, care, fiind mai mic, nu ajunsese nici la numărul de nouă mii. Prin urmare, în după-amiaza, şi mai ales în seara aceea, fură rememorate momentele în care cei doi se aflaseră în centrul atenţiei oraşului, ca doi posibili adversari. Şi, la fel ca odinioară, fu pus pe cântar prestigiul unuia în comparaţie cu al celuilalt, lucru destul de dificil de stabilit, pentru că ştiau cu toţii că bilanţul adversităţii lor depinde de situaţia internaţională.

Ţinând cont că Germania, după ce pierduse războiul, fusese împărţită în două, una rea şi alta bună, doctorul Gurameto cel mare ieşea din treaba asta mai mult sau mai puţin neutru, în vreme ce Italia, nefiind atât de rea ca Germania Occidentală, dar nici aşa de bună ca Germania Democrată, îi oferea doctorului Gurameto cel mic acelaşi statut neutru.

Într-un cuvânt, la fel ca la început, mâna aceea misterioasă care-i ferise pe cei doi doctori de o confruntare făcuse ca din toată bulibăşeala mondială ei să iasă *fifty-fifty*, cum spun englezii.

Şi oamenii au mai înţeles destul de tulbure că valul acela de melancolie îi cuprinsese nu din recunoştinţă pentru doctorul Gurameto cel Mare, ci mai ales amintindu-şi de rivalitatea dintre cei doi, ca semn al unor vremuri de care, fără să-şi dea nici ei seama de ce, le era dor.

Ah, ce frumos spusese Marie Turtulli, aflată întâmplător în mijlocul unei asemenea discuții. Cât de minunate sunt amintirile acestea, repetase peste câteva clipe. Chiar ca în... *belle époque*...

Atmosfera romantică ce-i înconjura pe cei doi doctori, pe care o descria cel mai bine Vehip Chiorul, în două versuri, „Gurameto împreună, cu bisturiele în mână", nu reuşea să împiedice zvonul că petrecerea cu germanii era încă în vizorul anchetatorilor. Ancheta era încă secretă, cu singura diferență că acum era făcută de două echipe independente. O a doua deosebire consta în faptul că avea mai puțin de-a face cu maiorul german, în cursul cercetărilor apărând de astă dată o fantomă. Acum, cina avea legătură în principal cu mortul, care, pentru a se camufla, sau din alt motiv, îmbrăcase, se pare, întâmplător, mantaua ofițerului german. Şi astfel, mânjit cu noroi, bătuse la poarta lui Gurameto.

Ziua cu numărul cinci sute. Fantoma populației filogermane

În ziua cu numărul cinci sute, la marginea oraşului a apărut ceva ce n-ar fi trebuit să apară niciodată: prima coloană de refugiați ceami. Erau foarte mulți, alungați de greci după plecarea germanilor, acuzați că ar fi fost filogermani. Imediat după masacrele cărora le căzuseră victimă, rămăseseră peste tot urmele lor: copii înjunghiați cu baioneta, bătrâni arşi pe jumătate, femei scoase dintre ruine, în vântul înghețat, care nu ierta nimic.

În stânga, se afla primul oraş albanez, pe care-l visaseră de atâtea şi atâtea ori. Aveau ordin clar, nu se ştie de la cine, să nu intre în el.

Oraşul se ridica în fața lor ca un sfinx, intangibil, şi nimeni nu ştia de ce le era interzis refugiaților. La fel cum nu se ştia cine suferă mai mult din pricina acestei decizii,

cei din coloană sau oraşul. Şi unii, şi alţii, fără îndoială. Dacă ar fi trecut pe acolo o mie de leproşi, şi teama tot n-ar fi fost atât de mare. Grinzile caselor au început să scârţâie încă de după-amiază. Regretele se dovedeau insuportabile. Respinsă de oraş, coloana nu ierta nici ea pe nimeni. Pietrele de hotar fuseseră răsturnate. Cele două părţi nici nu se războiau, nici nu făceau pace. Cei învinşi, naţionaliştii şi monarhiştii, păreau că se mulţumesc cu faptul că revendicaseră Çameria şi Kosova, deşi imediat presimţirea că revendicările acelea, după retragerea germanilor, aveau să-i coste, i-a făcut să-şi ţină gura. Nici învingătorii, în opoziţie totală cu cei învinşi, nu păreau că se bucură.

Se spunea că asemenea scene se petreceau peste tot. Populaţii sau, uneori, popoare întregi, de pe ţărmurile Balticei şi până în munţii Caucaz, ba chiar până în afundul stepei, aflate în clipele lor nefaste, erau dislocate sub aceeaşi acuzaţie, de a fi fost filogermane.

Alte coloane, la fel de lungi şi de jalnice, erau evocate acum. Cele ale evreilor, cu trei ani în urmă. Sau ale armenilor, în urmă cu treizeci de ani.

Între timp, Gjirokastra, cu binoclul la ochi, aştepta să vadă capătul coloanei ceame, dar aceasta, parcă dinadins, părea că renaşte din ea însăşi. În satele minorităţii greceşti, se spunea că noaptea, pe ici-colo, li se întinde refugiaţilor câte o bucată de pâine, dar aceştia o refuzau. De la alţii o aşteptau ei.

Încotro se îndreptau? Poate spre Livezile Vlorei. Se spunea că acolo tunetul bubuie îngrozitor, dar se întâmpla ceva ce nu se mai întâmplase vreodată, trăsnetul nu se supunea cerului şi nu-i lovea pe amărâţi.

Capitolul al optulea

Acelaşi regim nou

Când şoseaua s-a trezit din somn sub o dimineaţă cenuşie, dezamăgirea a fost şi mai cruntă. Frigul era din ce în ce mai pătrunzător. Cărbuni nu se găseau. Şi eroii se împuţinaseră.

Ca după o catastrofă naturală, din capitală au plecat urgent camioane cu alimente şi medicamente, inspectori, orchestre şi tot felul de alte delegaţii, o parte dintre ele venite din ţările prietene. Una dintre acestea, din republicile sovietice de la Baltica, unde fusese o situaţie asemănătoare, înainte de a pleca, a lăsat o informare oarecum ciudată. Conform acesteia, problema necesita o cercetare mai profundă. În oraş mai erau încă unsprezece foşti viziri şi paşale ai fostului Imperiu Otoman, patru foşti supraveghetori ai haremului imperial, trei foşti directori adjuncţi ai unor bănci italo-albaneze, cincisprezece foşti prefecţi ai tuturor guvernelor, doi foşti călăi ai prinţilor moştenitori, o stradă cu numele Uliţa nebunilor, două curve de lux, fără a-i mai aminti pe cei trei sute de judecători celebri şi pe cei şase sute de nebuni cu acte în regulă. Toţi aceştia erau cam mult pentru un oraş medieval care încerca să intre în noua orânduire.

Din informarea balticilor nu a fost greu să tragi concluzia că era necesară o politică înnoitoare, care să aducă, conform ziarelor, „sânge proaspăt”.

Iar mişcarea nu s-a lăsat mult aşteptată. În fiecare zi în oraş ajungeau voluntari tineri şi entuziaşti din Albania

Centrală. Fruntaşi în producţie, cu planuri depăşite de zeci de ori, după moda sovietică. Alţii, cântând cât îi ţineau bojocii „într-o mână cazmaua, în alta puşca”, ori ţinându-le, într-adevăr, în mână. Supraveghetori ai sabotorilor de canale proiectate greşit. Supraveghetori ai doamnelor cu buze subţiri, care ieşeau rar din casă, în semn de dispreţ pentru noua orânduire. Activişti care priveau numai înainte, alţii care priveau preponderent înainte, nefiind totuşi atât de perfecţi încât să nu se uite şi în urmă. Sculptori de busturi de eroi. Martiri în viaţă care, dacă s-ar fi putut, le-ar fi luat locul în mormânt eroilor. Contestatari ai celor trei nenorociri mondiale, imperialismul, sionismul şi Coca-Cola. Internaţionalişti orbiţi de prietenia cu alte popoare. Alţii, care nu vedeau în faţa ochilor decât inamici. Pe scurt, o amestecătură nemaiîntâlnită, care înduioşa pe toată lumea.

Tocmai când se părea că treburile sunt pe calea cea bună, un raport secret al unei echipe de anchetă şi mai secrete din capitală arăta, negru pe alb, că situaţia se înrăutăţea. Săpatul canalelor, chiar şi a celor inutile, mergea încet. Foştii viziri mureau greu de tot. Cu excepţia a două prostituate de lux, care-şi denunţaseră „trecutul depravat”, nu din motive fiziologice, cum spuneau gurile rele, ci dintr-o pornire interioară, pentru a se integra vieţii noi, lucrurile în oraş mergeau din rău în mai rău.

Un cântec anonim, despre care nu se ştia mai nimic, nici unde, nici când şi nici cine îl compusese, s-a răspândit rapid, ca pentru a confirma raportul secret. Avea un text trist, iar melodia era la fel de înduioşătoare, dacă nu chiar şi mai şi.

Lena e bolnavă, zace la spital,
De trei zile-ncoace ia extraveral.

S-a făcut tot posibilul ca să fie interzis, dar nu s-a reuşit.

Nimănui nu i-a trecut prin cap că un cântec despre spital se va afla la originea unuia dintre cele mai zguduitoare evenimente din oraş: războiul cu cucoanele urbei.

Totul pornise de la o şedinţă în care şefii oraşului acceptaseră ideea responsabilului cultural, care spunea că, atâta vreme cât oamenii nu renunţă uşor la cântecele, cum să spun, intime, cu m-ai uitat, nu te-am uitat, zac pe patul de spital, boala rău mă mistuie şi alte bazaconii ca astea, n-ar fi fost rău să se comande muzicanţilor din oraş două-trei asemenea cântece triste, ca să zicem aşa. De ce nu rezumi, îl întrerupsese şeful cel mare, cântece de spital şi, fără a mai sta pe gânduri, le-a telefonat imediat celor doi doctori Gurameto, cel mare şi cel mic.

La început, doctorii n-au ştiut ce să răspundă, până ce lui Gurameto cel mare i-a trecut prin cap că, fiind chirurgi, pacienţii lor ori scapă, ori se prăpădesc, aşa că n-au timp de cântat şi de oftat. Pentru asta trebuiau să-i întrebe pe medicii cu bolnavi cronici, suferinzi de tifos sau, mai ales, de tuberculoză.

De situaţia aceasta tulbure a profitat ţiganul Dan Veremi, portarul de noapte al Institutului de Igienă, care compusese un cântec în amintirea ibovnicei lui, moartă sub roţile maşinii de la salubritate, în aprilie: *Viaţa mea s-a dus la naiba / Sunt la institut portar / Ibovnica mi-a călcat-o / Maşina de căcănari*.

La început, şefii au râs, apoi li s-au lungit feţele de supărare. La şedinţa următoare, care avea să le fie fatală tuturor, după ce au căzut de acord că sentimentele intime nu erau provocate doar de boli sau de alte spurcăciuni, responsabilul cultural şi-a amintit, spre ghinionul lui, de un cântec pe care-l cântau femeile:

Cântă, mierlă, cântă,
În dormitoarele noastre

De ne ia somnul, trezeşte-ne,
De vine cineva, spune-ne,
De ne dezvelim, înveleşte-ne.

Incitat de aprecierile: ce minunat, ce poetic, câtă finețe, responsabilul cultural, ca împins de dracu', îşi aminti un alt cântec, care le portretiza pe femei din punctul de vedere al bărbaților:

Ferice de cine le are, de cine le iubeşte
Ferice de flăcăul care le păcăleşte.

Atunci s-a produs un adevărat cutremur. Înainte de sfârşitul săptămânii, şedință urgentă la Comitetul de Partid. Un curent decadent bântuie oraşul. Nostalgie pentru orânduirea feudalo-burgheză. Admirație pentru cucoanele de altă dată, ale căror cântece destrăbălate, în loc de a fi numite „cântece de alcov", cum se precizează în studiile noastre, sunt prezentate în mod perfid drept cântece de societate.

Criticile erau din ce în ce mai dure. Erau căutați vinovații. Responsabilul cultural leşină de două ori la rând. Cândva, pe la miezul nopții, şeful cel mare îşi începu discursul de încheiere cu cuvintele lui Lenin că duşmanul cel mai perfid este cel pe care l-ai uitat. El nu cruță pe nimeni, nici chiar pe el însuşi. Duşmanul îi surprinsese dormind. Dat afară pe uşă, decadentismul intrase pe fereastră. Înainte de a finaliza lupta cu ideile lui Nietzsche, cu *perpetuum mobile* şi cu alte absurdități, oraşul trebuia să se confrunte cu un pericol cumplit: cu doamnele lui. Nu era întâmplător faptul că toate astea se petreceau în contextul răcirii relațiilor cu Grecia. Şi nici nu era o coincidență că Flota a Şasea Americană bântuia de zile bune pe Mediterana. Cei vinovați aveau să fie pedepsiți fără milă. Pregătiți-vă pentru ce e mai rău.

La puțin timp după terminarea şedinței, pe la două dimineața, responsabilul cultural al oraşului s-a sinucis.

Oraşul împotriva doamnelor lui

Glonțul care i-a luat viața responsabilului cultural a fost, într-un anumit fel, prima confruntare, semnalul care a declanşat războiul dintre oraş şi cucoanele lui. Pentru cei care cunoşteau amănuntele ultimelor evenimente era clar că şeful de la cultură căzuse victimă nostalgiei după doamnele de altă dată, dar, din motive rămase necunoscute, acest amănunt a fost repede uitat şi omul a rămas cu imaginea de inamic al femeilor de familie bună, ca să nu spunem un soi de martir al acestui conflict abia declanşat.

Şedințele în care doamnele erau criticate, mult diferite de celelalte adunări, nu numai că nu aveau scandări şi cântece, ci se desfăşurau cu sobrietate, cu nuanțe oarecum academice, ceea ce se potrivea perfect cu tema. Astfel a fost, mai cu seamă, cuvântul de deschidere care i-a fost încredințat bătrânului cronicar Xivo Gavo, care, în afara titlului monumental „O mie de ani de prezență a doamnelor celebre”, nu avea mai nimic, cu excepția unei lungi liste a cucoanelor din oraş, începând cu anul 1361 şi până în urmă cu o săptămână. Deşi nimeni n-a înțeles care era rostul acestei liste, asta nu a împiedicat sala, la sfârşit, să-l aplaude furtunos pe bătrânul cronicar.

Celelalte referate au completat oarecum sărăcia cuvântului de deschidere. Unul dintre ele, „Doamnele în comunism”, nu numai că dădea un tablou complet al situației doamnelor din întregul lagăr socialist, de la Budapesta, fostul Sankt-Petersburg, Bratislava şi până la Shanghai, dar explica şi de ce, în acest spațiu imens, doamnele din Gjirokastra ocupau o poziție deosebită.

Aceasta a fost partea cea mai nebuloasă a referatului, pe care, probabil, ascultătorii au interpretat-o fiecare în felul său. Conform conferențiarului, statutul de mare doamnă, în acest oraş, se lega, mai mult decât cu titlurile şi averea bărbatului, cu altceva şi, în mod special, cu casele mari. Nu degeaba un inginer străin folosise calificativul: arhitectură de doamne.

Citându-l în continuare, în casele acestea mari, construite, fără îndoială, de nişte arhitecți smintiți, sub streaşina falsă, în spatele geamurilor oarbe ale ferestrelor, avea loc un proces misterios, un fel de îndepărtare de la realitate, de înstrăinare, care era şi primul semn al „îndomnirii". Aşa şi le şi imaginau: albe-albe de tot, cu sânii şi pântecul strălucitor şi cu întunecata enigmă înnebunitoare ascunsă sub mătasea cămăşii.

Un oftat de uşurare însoți sfârşitul referatului. Cel care urmă nu numai că era mai concret, fiind legat de întâmplarea care-l trimisese în mormânt pe responsabilul cultural, dar avea şi o poziție politică clară. Încă de la primele cuvinte, referentul nu-şi ascunse ostilitatea față de doamne. Cântecele despre ele, care le puteau trezi nostalgii unora, le categorisi, indubitabil, drept decadente. Iar ritualul băutului cafelei, descris prin cuvintele:

Vine tava cu cafele
Ca un firman de la palat,

ritual care le poate părea unora un semn de demnitate aristocratică, ba chiar le-ar putea trezi şi admirația, pentru el, pentru cercetătorul provenit de la talpa țării nu era altceva decât un argument că doamnele din acest oraş, înainte de a fi nişte aristocrate delicate, erau nişte exploatatoare.

Înflăcărat de propriile-i cuvinte, cercetătorul privi în tavan şi declară că, într-adevăr, de la o vreme ele puseseră stăpânire pe oraş.

Intervenţia şefului celui mare, cu intenţia de a-l întrerupe, îl întărâtă şi mai tare pe vorbitor. În loc să sfârşească, el continuă să strige că doamnele nu numai că stăpâneau oraşul, dar că ele erau chipul ascuns al oraşului, spiritul şi umbra lui. Numai astfel se explicau, după părerea sa, nebunia, năbădăile şi chiar chermezele cu morţi din acest oraş.

Doliul doamnelor

Că doamnele trecuseră la ofensivă era clar pentru toată lumea. Dar că asta era ceva ilogic, se vedea de la o poştă.

Oraşul se afla într-o încurcătură nemaipomenită. Câteva dintre condamnările care aveau loc în capitală erau considerate, culmea, o răzbunare a doamnelor. Cazul referentului care se arătase atât de aspru cu ele era unul dintre exemple. L-aş fi arestat, câinele, spusese şeful cel mare, dar ce m-aş fi făcut cu scorpiile alea, care s-ar fi bucurat: s-a luat de noi şi a păţit-o!

Şedinţele continuau. Totuşi, deşi nu o spuneau în gura mare, majoritatea orăşenilor bodogăneau că poate ar fi fost mai bine dacă această campanie n-ar fi început. Cu domnii ar fi fost mult mai uşor. Îi convocai la tribunal, le dovedeai vina şi le puneai cătuşele. Doamnelor n-aveai ce să le faci. Ele ieşeau rar din casă, o dată sau cel mult de două ori într-un anotimp. Erau mai invizibile decât nălucile.

La sfârşitul verii, când toţi aşteptau o a doua sinucidere, a fost destituit şeful cel mare, iar oamenii şi-au spus că ăsta e semnul cel mai clar al pierderii războiului.

Dar dezamăgirea s-a dovedit prematură. Tocmai atunci când se credea că doamnele triumfaseră, s-a petrecut ceva

ce poate fi ilustrat prin zicala: n-aduce anul ce aduce ceasul.

Era în ziua de 17 decembrie, puțin după prânz, când doamna Ganimet din neamul Hankonat, înfăşurată în haina lungă de blană, traversa cu atenție, din pricina tocurilor înalte, intersecția străzii Varosh cu Strada Liceului, când cineva, mai precis o voce de femeie, i-a strigat din dreapta: bună ziua, tovarăşa Ganimet!

Cea strigată s-a oprit ca lovită în moalele capului. A rămas o secundă aşa, chiar în mijlocul intersecției, apoi, încetişor, ca omul care vrea să vadă cine a tras în el, vru să se întoarcă, dar nu reuşi.

Eu sunt, tovarăşa Ganimet, Trandafile, din Comitetul de cartier. O să vii mâine la şedință?

Cealaltă continuă să stea ca paralizată locului, apoi întinse mâna, o apropie de piept, în dreptul inimii, genunchii îi cedară şi se prăbuşi pe caldarâm.

Doi-trei trecători, aflați întâmplător acolo, anunțară spitalul, care, imediat, trimise singura ambulanță pe care o avea.

Dar acesta a fost doar începutul. Odată ce s-a descoperit, absolut din întâmplare, modul în care aveau să fie doborâte intangibilele cucoane, o adevărată vânătoare s-a pornit peste tot.

Ca nişte pescăruşi cărora le sunase ceasul, doamnele din oraş cădeau una după alta acolo unde se aflau, imediat după ce auzeau strigătul fatal: „tovarăşă!”

Era aceeaşi scenă care se tot repeta, opritul în mijlocul străzii, mâna care parcă încerca să se agațe de ceva, căutând un sprijin imposibil, cuvintele: țineți-mă, domnule, vă rog, apoi mişcarea ca pentru a încerca să vadă de unde venise lovitura, sufocarea, tremurul genunchilor şi, în final, căderea.

Astfel, în cursul unei singure zile, s-au prăbuşit doamnele Nermin Fico şi Sabeko Zekat, prima ducându-se, iar a doua întorcându-se dintr-o vizită. În aceeaşi săptămână a fost rândul doamnei Turtulli, pe când traversa Piaţa Lanţurilor. O doamnă din familia Kokalari, care ieşea pentru prima oară după doi ani, auzind cuvântul „tovarăşă!", a vrut s-o ia la fugă, dar i s-au înmuiat picioarele şi a rămas blocată în loc. Doamna Mukades Yanina, despre care se spusese o vreme că a fost logodnica secretă a regelui, s-a prăbuşit chiar pe Podul Vechi, în vreme ce atentatoarea, luată prin surprindere, a dispărut în goană. O alta, din neamul Çoçolilor, a reuşit să strige înainte de a i se face rău „nu sunt tovarăşă!", însă celelalte s-au prăbuşit fără să scoată vreun sunet. Astfel, cel două Marii, Marie Laboviti şi Marie Kroi, au scos pur şi simplu un strigăt de uimire „ua!", şi-au pus mâna la gură, cum făceau când erau fluierate de şmecherii de pe stradă, doar că n-au mai râs.

Şi tot aşa peste tot, pe strada Cetăţii, la Depozitul de praf de puşcă, în faţa prăvăliei lui Xuano, la Banca de Stat, în Piaţa lui Çerçiz, acolo unde fusese ucis bimbaşa turc, îndată după ce i se strigase: hei, turc de rahat, să ştii că Çerçiz ţi-a făcut-o!, peste tot, una după alta, doamnele îşi găseau sfârşitul.

Împuţinarea lor era uşor de observat.

În mod ciudat, acum, când le vedeau din ce în ce mai rar, oamenii le pomeneau tot mai des. Ţineau minte locurile „unde se întâmplase evenimentul" şi alte amănunte, cum ar fi acela cu doamna Meriban Hashorva, pe care o duseseră acasă cu o targă de la armată, sau cazul doamnei Shtino, interpelată pe stradă de o ţigancă şi care, în drum spre spital, îşi aranjase treburile după moarte. Într-adevăr, locurile „unde se întâmplase evenimentul" erau cel mai des amintite, ba chiar se credea că un sculptor, al cărui nume nu-l ştia nimeni, cioplea nişte plăci cu numele doamnelor,

fără a uita să treacă ziua incidentului şi ora la care se întâmplase.

Între timp, au înţeles cu toţii că, după ultimele evenimente, doamnele se închiseseră în casă, de unde nu mai ieşeau deloc. Aşa au făcut doamnele Pekmezi şi Karllashi, cele două doamne Shamet, care foloseau în corespondenţă vechiul alfabet al familiei, o doamnă din neamul Çabej, o alta din familia Fico şi, la urmă, bătrâna doamnă Kadare, împreună cu soră-sa, Nesibe Karagjozi.

Nu era greu de priceput că doamnele pierduseră războiul.

Ziua 2000

Înfrângerea lor nu a bucurat pe nimeni. Şi tot astfel, regretul pentru cele întâmplate a fost trecut şi el cu vederea.

Abia peste zeci, dacă nu chiar sute de ani vor apărea altele. Şi numai în familiile de neam, căci numai ele cunoşteau secretul.

În absenţa lor, oamenii se aşteptau ca în oraş să se petreacă lucruri îngrozitoare. Dar ce anume, nu ştia nimeni. Codul lor secret rămăsese necunoscut. Acum, când dispăreau, nimeni nu ştia ce se va naşte în locul lor.

La prima vedere, oraşul era acelaşi. Pentru periferii, ca şi pentru satele şi orăşelele din preajmă părea că sosise ceasul vechilor răfuieli. Dar nu îndrăzneau. Oraşul se ţinea încă tare. Ţinuse nasul pe sus pe vremea doamnelor, dar acum, fără ele, se părea că lucrurile o luau încet-încet la vale.

Era evident că nu se putea adapta nu numai la vremurile noi, dar la nici un fel de vremuri.

Anunţul că ar fi putut fi declarat oraş-muzeu a fost, pentru unii, o onoare, dar pentru cei mai mulţi o ruşine. O a treia idee încerca să trezească speranţa unei renaşteri. Cuvintele care începeau cu „re” şi-au anunţat din nou prezenţa, amintind de lunile agitate din campanie. „Uliţa

nebunilor” se afla în fruntea listei străzilor ce aveau să fie rebotezate. Asta nu însemna pentru unii nimic altceva decât demolări. Lucru greu de făcut. O piedică mare era, în primul rând, casa, mai corect rămăşiţele casei Prinţului[3], care erau foarte aproape. Alte case, cum e cea a Skendulailor sau a Shameţilor, când erau, când nu erau pe listă. Casa familiei Kadare, aflată şi ea foarte aproape, dar în celălalt capăt al străzii, era socotită ca şi demolată. În vreme ce căsoiul ramurii Kadare din cartierul Hazmurat, cea care, spre ruşinea familiei, fusese pierdut la cărţi, avea încă un renume prost, casa celei de-a treia ramuri, din zona Palorto, era socotită de toţi ca fiind oaia neagră a cartierului şi a oraşului. Nu se cunoşteau argumentele acestei departajări, dar tocmai pentru asta lucrurile păreau credibile. Se spunea că numai un incendiu sau un bombardier englez ar fi putut spulbera blestemul sub care căzuse.

Un timp după aceea. Ziua trei mii

Oricât de incredibile ar fi părut, zvonurile despre Uliţa nebunilor, ca şi acelea despre redenumirea ori despre demolarea ei sau chiar a oraşului întreg, nu era decât o reflectare palidă a celor care s-au petrecut în iarna aceea la vârful regimului: comploturi, clanuri politice, orori. Din ele, Prinţul, deşi tras la faţă şi înspăimântat că ar fi putut fi „debarcat”, ieşise învingător.

Decizia de a i se reconstrui casa, pentru a o face de trei ori mai mare decât fusese, nu era decât unul dintre semnalele pozitive. Oraşul se trezea la viaţă. Bănuielile că ar fi putut fi pedepsit sau umilit păreau de-acum o nebunie.

---

[3] Locuinţa familiei lui Enver Hodja, liderul comunist al Albaniei (1945-1985), originar din oraşul Gjirokastra. (N. tr.)

Nu să fie umilit, ci ridicat până la cer, acesta era acum cuvântul de ordine.

Răspândirea unei veşti bune amplifica optimismul. De regulă, zvonurile rele erau cele care circulau cel mai repede, dar de data aceasta fusese altfel. Oraşul avea să aibă o surpriză plăcută. Ce anume, nu ştia nimeni, nici chiar şefii lui. Dar zvonul nu putea fi oprit. Avea să aibă loc o sărbătoare. Urma să vină un înalt oaspete, cel mai înalt dintre toți.

Oraşul mai avusese vizite de rang înalt. În afară de Prinț, care era născut aici, fusese vizitat de regele Zogu, de prințese, surorile lui, de italianul Benito Mussolini, chiar şi de Victor Emanuel, cel despre care se spunea că nu e doar regele Italiei şi Albaniei, ci şi al Etiopiei, deci ar fi trebuit să se mânjească pe un obraz cu catran, ş.a.m.d.

Fuseseră anunțate şi vizite care nu mai avuseseră loc, cum era cea a sultanului otoman, la începutul secolului, sau cea a sultanei-mame, ori a responsabilului cu micul dejun al Porții, care era de aici. Ultima vizită anulată fusese cea a lui Adolf Hitler, care ar fi trebuit să vină să vadă avionul care zbura cu *perpetuum mobile*, pe care oraşul îşi planificase să-l inventeze, dar nu reuşise din cauza războiului.

Oricum, nici una dintre aceste vizite nu se compara cu ceea ce avea să se întâmple. Trebuia să vină chiar Stalin.

Anul 1953 începea cu această veste măreață. Gerul nu se înmuiase, dar țurțurii de gheață de la streşinile caselor străluceau deja ca nişte luminițe de Paşti.

Ziua cu numărul 3033

Entuziasmul care urmase anunțului era de nestăvilit. Întrebarea: de ce alesese Stalin chiar Gjirokastra? era pe buzele tuturor de dimineață până seara. Majoritatea credeau

că nu-ți trebuie cine ştie ce doxă pentru a afla răspunsul: oraşul era locul unde se născuse Prinţul şi se ştia că dintre toţi conducătorii comunişti din afara URSS, Stalin nu avusese şi nu urma să aibă niciodată un admirator mai mare ca Prinţul nostru. Alţii aveau alte teorii, dar acestea nu puteau fi spuse cu voce tare. Aşa, de exemplu, se vorbea despre căderea (când erau comparate cu nişte pescăruşi) sau stingerea (în cazul în care erau imaginate ca nişte lumânări) doamnelor din oraş. Dintre miile de oraşe din blocul răsăritean, cum i se spunea acum, doar acesta, al nostru, reuşise să le răpună.

Dacă exista un motiv, nu-l ştia nimeni. Gjirokastra avea să fie câteva zile centrul lumii. Ba chiar, după cum se şuşotea, acum ieşea clar la iveală ceea ce oraşul ţinuse ascuns atâţia ani: dorinţa de a fi, chiar şi numai o dată, centrul planetei.

Ca orice lucru nemeritat, exact în toiul manifestărilor de bucurie, s-a produs un fapt la care nimeni nu se aştepta. La sfârşitul lui ianuarie şi începutul lui februarie, un zvon ca un nor negru se răspândi peste oraş: Stalin nu mai venea!

Visul acela atât de frumos se sfârşise. După primele ceasuri de surprindere, oraşul se trezea ultimul loc de pe Pământ, iar întrebările curgeau ca grindina: cum aşa? de ce?

Stalin era, fără îndoială, supărat. Pentru că majoritatea refuzurilor se datorează supărării, acesta a fost primul gând. Era supărat, fără doar şi poate, pe Gjirokastra. Sau chiar pe Albania. Ca să nu spunem pe întreaga Europă.

În anul 1908, când sultanul turc îşi anulase vizita, trebuiseră să treacă ani buni pentru a se afla motivul. Era tocmai acela la care nu se gândise nimeni: alfabetul. Conform cabinetului sultanului, după ce statul otoman flirtase câteva secole cu Albania, aceasta din urmă, în cel

mai suspect mod, îşi alesese drept alfabet nu literele turceşti, ci pe cele latine!

Desigur, Stalin era mai mare şi mai impunător decât sultanul şi tot la fel – mare şi grea – trebuia să fie şi supărarea lui.

Ziua 3042

Un februarie mai capricios ca acela nu mai fusese de mult. Prima lui săptămână, în loc să se încheie cu o veste bună sau chiar fără nici una, îi lovi pe toţi în moalele capului cu o veste teribilă: fuseseră arestaţi cei doi doctori, Gurameto cel mare şi Gurameto cel mic.

A fost pentru prima oară când balanţa comparaţiilor n-a mai funcţionat. Fuseseră ridicaţi amândoi la miezul nopţii. Cu mâinile încătuşate amândoi, şi unul, şi altul. Duşi şi închişi în acelaşi loc.

Timp minus. Ziua 3029

Nu se ştia cine a observat primul şi, cu atât mai puţin, cine o spusese. Zilele nu numai că se înţepeniseră în loc, la fel ca în urmă cu nouă ani, când cu anestezia din spital, ci goneau cât de tare puteau înapoi.

Se zvoneau fel de fel de chestii. Unul dintre zvonuri insista că Stalin, în loc să îmbătrânească, întinerea, dar descoperirea era ţinută secret. Prin urmare, timpul i se adapta... Avea să vină nu anul 1954, ci 1952, şi aşa la rând: 1949, 1939, 1937...

Despre doctori nu se ştia nimic.

Capitolul al nouălea

Nimeni nu văzuse Grota Shanishaiei, dar asta nu-i împiedica să vorbească despre ea.

Se va deschide Grota Shanishaiei... Ați merita-o, dar statul ăsta e mult prea blând... Grota Shanishaiei în sus... Grota Shanishaiei în jos... Ne întâlnim la Grota Shanishaiei... Să mă vezi în Grota Shanishaiei dacă te mint... Dacă mă minți, acolo să te văd... Domnilor turişti, aici e vestita Grotă a Shanishaiei... Se spune că se va face muzeu, că va fi închisă, că va fi redeschisă, că aici se va muta o secție a Procuraturii Generale, probabil balamucul.

Localnicii bănuiau că acolo se aflau celulele secrete ale puşcăriei oraşului. Grota fusese închisă pe vremea lui Ali Paşa din Tepelena şi-şi primise numele după cel al surorii lui, Shanishaia. În celulele acelea fuseseră torturați zile şi nopți la rând răpitorii şi violatorii tinerei femei. Se mai spunea că Ali Paşa în persoană urmărise caznele printr-o gaură din zid.

Deşi servise ca sperietoare ori de câte ori situația statului se deteriora, grota nu fusese deschisă niciodată, pentru nimeni. Atât de convinşi erau cu toții că aşa va şi rămâne, încât chiar şi atunci când se zvonea că va fi redeschisă, oamenii se gândeau la altceva, cum fusese în cazul colecționarului olandez care se dădea cumpărător de icoane şi, de fapt, pusese ochii pe instrumentele de tortură.

Aşa s-a întâmplat şi în luna februarie din anul acela, când s-a zvonit din nou că Grota Shanishaiei va fi deschisă. Dar oamenii aşteptau altceva, eliberarea celor doi doctori, Gurameto cel mare şi Gurameto cel mic, şi credeau, la fel ca şi data trecută, că arestarea lor fusese o greşeală. Doar târziu, într-o seară, vestea că cei doi aveau să rămână în

arest, dar şi că Grota Shanishaiei va fi deschisă special pentru ei, după o sută cincizeci de ani, a zguduit oraşul mai rău ca un cutremur.

Oamenii erau înmărmuriți. Grota, care rămăsese zăvorâtă după uciderea prefectului turc, ori după otrăvirea Mamei sultanului, după răscoala împotriva regelui sau după complotul deputaților anticomunişti, se deschidea acum, odată cu arestarea doctorilor!

În cele din urmă zvonul s-a dovedit adevărat. Fusese deschisă special pentru ei. Iar cei doi doctori, cel mare şi cel mic, erau acolo. Amândoi.

Ce se întâmplă oare? Pe ce piatră îşi pun capul, cine le pregăteşte aşternutul?

Îi legaseră cu lanțuri de perete, ca pe violatorii de odinioară? Le presărau sare pe rănile deschise? Îi luau cu binişorul... cu şampanie... cu muzică?

Circulau cele mai surprinzătoare supoziții, până când cineva şi-a pus întrebarea cea mai importantă: de ce erau învinuiți?

Dacă la început s-a zis că ar fi greu să le găseşti vreo vină, s-a văzut mai pe urmă cât de uşor poate fi. Aşa cum e doldora de vânturi şi de ploi, lumea e la fel de plină şi de vini. O să li se găsească şi doctorilor câteva. Vor fi destule, ba chiar vor rămâne şi pentru alții.

Între timp, apariția pe scenă a celor doi anchetatori a pus capăt întrebărilor pe care şi le puneau curioşii. Erau Shaqo Mezini şi Arian Ciu, băieți din oraş, abia întorşi de la Moscova, unde absolviseră cursurile şcolii de poliție secretă „Dzerjinski”. Erau albi la față, îşi făceau foarte strâns nodul la cravată, iar paltoanele le aveau lungi de tot (se spunea că întemeietorul poliției secrete sovietice, al cărui nume îl împrumutase şcoala, purta un palton până-n pământ, ba chiar avea o expresie rămasă proverbială: cu cât ai paltonul mai lung, cu atât mai scurtă trebuie să-ți fie îngăduința...)

Prezența celor doi anchetatori a dat o turnură concretă cazului Gurameto. Doctorii erau, într-adevăr, în hrubă şi-n întuneric, dar, cel puțin sus, la suprafață, anchetatorii lor se agitau ca nişte baloane în bătaia vântului.

Marți, 13 februarie, după ce ieşiră din Grota Shanishaiei, cei doi se îndreptară, păşind solemn, cu dosarele în mână, spre strada Hazmurat, dar nu ca să ajungă la Secția de Interne, ci la spital.

La poartă, cu un aer important şi cu capsa pusă fără să ştie nici el de ce, Remzi Kadare le clătină un deget prin fața ochilor. Nu ştiu de ce-ați venit, eu n-am nici o vină. Dacă vreți să găsiți vinovații, mergeți în Palorto, la rubedeniile mele.

Coborî treptat vocea. O, Doamne, ce se întâmplă acolo. E măcel.

Anchetatorii îl priviră mirați, apoi o tăiară prin curtea spitalului sub privirile curioase ale medicilor şi infirmierelor care se aflau întâmplător la poartă.

Cercetarea registrului de intervenții chirurgicale efectuate de cei doi doctori, mai precis a listei complete a pacienților operați, nu trezi nici o emoție, ci, dimpotrivă, fu urmată de un sentiment de uşurare în întregul spital. Era prima oară când din misterul acela ieşea o rază de lumină. Şi, împreună cu ea, o fărâmă de speranță. Erau anchetate cazurile de deces pe masa de operație, iar asta se întâmplă pretutindeni în lume. Familiile îi reclamau pe medici, aceştia se apărau, iar dosarele se finalizau în instanță.

Anchetatorii rămaseră mai mult de patru ore în arhiva spitalului. În timp ce plecau, privirile medicilor şi infirmierelor îi urmăreau aproape cu recunoştință. Înainte ca ei să iasă pe poarta principală, când Remzi Kadare se pregătea să le spună ceva „extrem de important”, primele concluzii ale anchetei s-au aflat deja. În urma celor peste zece mii de operații făcute de doctorul Gurameto cel mare,

muriseră pe masa de operație sau după în jur de o mie opt sute de pacienți. În cazul lui Gurameto cel mic, era vorba de aproape o mie. (Tendința de a-i compara și de data asta nu a întârziat prea mult, dar, acum, fără nici un chef.)

*

Anchetarea doctorilor, așa cum fusese și până atunci, continua să se desfășoare pe două planuri. Despre ancheta secretă, care avea loc în Grota Shanishaiei, nu știa nimeni nimic. Cealaltă se desfășura în diferite locuri, la spital, la morgă, acasă la rude, ba chiar și la cimitir. La rapoartele medicale se adăugau cele ale autopsiilor și declarațiile martorilor.

Palizi de oboseală, anchetatorii se arătau din ce în ce mai rar în oraș. Slabi cum erau, paltoanele de pe ei păreau din ce în ce mai lungi. Se bănuia că și ancheta din oraș avea acum o parte secretă. Ciudat însă, ea nu avea de-a face cu morții, ci cu viii. Aveau să fie anchetați unul câte unul toți cei operați, să fie examinate, mai exact, cicatricele rămase în urma operațiilor. Se căutau niște lucruri pe care nici nu le-ai fi bănuit, cum ar fi rănile cusute în formă de stea cu șase colțuri, tatuajele sau semnele vechi, ebraice, cu texte misterioase.

Cei care-i auzeau le spuneau: sunteți săriți de pe fix, dar cei doi răspundeau: așteptați, așteptați, și o să vedeți voi. Ancheta va merge mai departe și mai în profunzime. Pentru că cei doi doctori nu erau numai chirurgi, ci și ginecologi, aveau să fie cercetate și părțile intime ale femeilor, se înțelege care.

Naivii își puneau mâinile în cap, femeile plângeau și, printre ei, nu erau puțini aceia care gândeau că, dacă va fi așa, ar fi fost mai bine ca doctorii nici să nu mai iasă din Grota Shanishaiei.

Între timp, cei care ascultau posturi străine de radio, în special Londra, au răspândit un zvon neobişnuit: un grup de medici terorişti fusese descoperit chiar în citadela comunismului, la Kremlin. Ştirea o dăduseră chiar sovieticii, care o intitulaseră „complotul halatelor albe". Deşi nu beneficiase de tam-tamul obişnuit, pentru că, după cum se părea, nici nu era nevoie de el, ştirea aceasta zgâlțâise întregul glob pământesc. Acest grup de medici, coordonat de centrul ebraic „Jones", se pregătea să comită cea mai mare crimă din istoria omenirii: uciderea, pe întregul mapamond, a tuturor liderilor comunişti, în frunte cu Iosif V. Stalin.

Operațiunea avea să fie monstruoasă. Sub impactul ei, istoria lumii, globul pământesc însuşi ar fi putut să-şi schimbe traiectoria prin univers. Iar echilibrul să fie dereglat pentru o mie de ani. Şi nici atunci nu se ştia dacă-şi va reveni.

Aşadar, supărarea lui Stalin era reală şi n-avea nici o legătură cu Gjirokastra, cum se crezuse inițial. Era o supărare la scară planetară.

Un glas subțire, timid, părea a se opune opiniei generale: da, era supărat pe lume, dar şi pe Gjirokastra.

Legătura complotului cu Gjirokastra, care păruse la început o nerozie, acum se vădea ceva cu totul credibil.

Deşi fusese descoperit la Kremlin, complotului, care se întinsese deja la nivel mondial, i se căutau peste tot ramificațiile: în Ungaria, Germania Răsăriteană, Polonia, Albania (vai de noi!) şi până în Mongolia.

Apăreau ipoteze peste ipoteze. Aşadar, nu fuseseră vorbe-n vânt zvonurile despre întinerirea lui Stalin. Despre timpul minus, ori despre anii care dau îndărăt ca racul. La fel ca şi vizita tătucului popoarelor la Gjirokastra.

Chestia aceasta din urmă era disecată în două feluri. Primul scenariu: Stalin avea să vină într-adevăr. Centrul „Jones", pregătit să-l elimine chiar în cursul acestei vizite, a

dat ordin agenturii sale din Albania, de fapt din Gjirokastra, să fie pe poziții. Ca ariciul, complotiştii au scos capul. Şi li s-a înfundat.

Al doilea scenariu: anunțul despre vizită e de fapt fals. Centrul „Jones” cade în cursă, împreună cu Gjirokastra. Ariciul scoate capul şi o pățeşte.

În ambele situații, Gjirokastra plătea scump setea de glorie. Numele ei, deşi nu se pronunța cu glas tare, era spus în şoaptă peste tot. Lagărul comunist continua să fiarbă. Ordine, previziuni, anunțuri secrete îl străbăteau de la un capăt la altul.

Pe 16 februarie, la ora trei după-amiază, în colțul străzii Varosh, Vehip Chiorul a fost încătuşat în văzul trecătorilor.

Uimirea celor prezenți a fost uriaşă.

*

Albă ca hârtia la față, cu straiele lungi până-n pământ şi fără nici un semn de violență pe ele, femeia se apropia de sat. Păşea încet, fără să-şi plece ochii, cum se aşteptau toți, dar înstrăinată, cu o privire complet tulbure.

Aşa o văzuseră oamenii ieşind din cătunul Kardhiqi, acolo unde trei zile şi trei nopți fusese batjocorită, şi tot aşa era şi când se apropia de Tepelena. La fel, dacă nu chiar mai rău, şi-o imaginaseră cei care auziseră întâmplarea de la alții, şi aceştia de la alții şi aşa mai departe. Despre balada ce-i fusese închinată, care începea cu cuvintele:

Grotă neagră a Shanishaiei
M-am smintit văzându-te,

nimeni nu a aflat nici cine a compus-o şi nici când a apărut.

Din turnul culei, fratele ei, Ali din Tepelena, o privea prin ocheanul ofițeresc cum se apropie. Pe cât de albă era ea, pe

atât de neagră-catran era mânia lui. Mersul îi trăda apropiata moarte. De mâna lui, desigur.

Iar el făcu ceea ce aştepta şi ea, o ucise în linişte, cu un glonţ în frunte, apoi cu două, unul în frunte şi celălalt în inimă, după care cu patru, cu paisprezece, cu Dumnezeu mai ştie câte. Dar asta nu-i aduse liniştea. O ucise din nou, cu toate armele, dar nici asta nu-l linişti, ci, dimpotrivă, îl umplu de tristeţe, astfel încât, văzând-o moartă, o sărută pe frunte.

Mai apoi, ascultând cântecul, îşi spunea: ah, de ce n-am ucis-o de-adevăratelea.

Balada, nu numai că avea un autor necunoscut, dar avea şi două înţelesuri. Putea fi interpretată drept cântecul violatorilor, care jeluiau, legaţi în lanţuri în Grota Shanishaiei, temniţa construită special pentru ei de fratele fetei, dar şi litania acesteia, căzută pradă poftelor nesăţioase ale bărbaţilor.

Ali Tepelena, cel mai puternic vizir din Imperiul Otoman, omul care-l luase peste picior pe sultan, n-a reuşit, preţ de patruzeci şi ceva de ani, să priceapă înţelesul ascuns al baladei.

Pe 17 februarie, puţin înainte de miezul nopţii, Shaqo Mezini şi Arian Ciu, cei mai iscusiţi anchetatori din Albania şi, poate, din întregul lagăr socialist, coborând treptele faimoasei grote, nu-şi puteau lua gândul de la textul cântecului, iar groaza şi osteneala le înmuiau genunchii.

Cei doi doctori, pe care-i ştiau încă din copilărie, le fură aduşi încătuşaţi.

Lampa electrică dădea o lumină insuportabilă.

Nici unul, nici celălalt nu ştiau cum sună vocile sub bolţile de piatră.

Deschizând gura, fură mai uluiţi decât îşi imaginaseră.

Erau cuvintele lor, dar vocile, nu. Păreau glasuri de actori de altă dată. Învăluite într-un ecou sinistru, se propagau cu

o lentoare ciudată înainte de a se pierde. Voi... uuh... pentru cri... ahh... mă...

A trebuit să treacă un timp pentru a înțelege ce voiau să spună. Îi anchetaseră pentru uciderea unor pacienți pe masa de operație. N-aveau de ce să mai întrebe: de ce, cum, în ce fel? Nici un de ce, nici un cum. Să asculte cu atenție concluziile anchetei. Acesta este un stat de democrație populară, cel mai democratic din lume, drept care aici nimeni nu e condamnat pe nedrept. Ancheta arătase că nu puteau fi învinuiți pentru crimă. Ei cercetaseră lista completă a celor operați, ora exactă a crimei... adică a morții şi, mai cu seamă, biografia celor uciși... adică a morților. Din listă reieşea că procentul morților, în funcție de culoarea lor politică, adică simpatizanți comuniști, naționaliști, regaliști sau neutri, nu demonstra nici o simpatie politică a chirurgilor. Această suspiciune cădea complet.

Oftatul de uşurare al doctorilor nu trezi nimic asemănător pe chipul celorlalți. Avem o singură întrebare. Este o întrebare simplă, dar importantă.

Întrebarea fu pusă, în cele din urmă, după un lung moment de liniște. Că nu au comis nici o crimă, se ştia deja. Dar întrebarea era: ştiuseră...

Aproape într-un glas, medicii săriră: ce? Ba chiar, de emoție, doctorului Gurameto cel mare îi scăpă în germană: *Was?*

Anchetatorii începură să se explice. Nu trebuie s-o ia în sensul strict al cuvântului. Era vorba despre ceva înțeles la modul general. Ca un gând, cu alte cuvinte, care circulă dus de vânt... Posibilitatea de a utiliza bisturiul în scopuri ucigaşe. Pentru crime politice, normal. Să fie uciși lideri comuniști, de exemplu.

Exclamațiile de adineauri se repetară, ba chiar, la fel ca prima dată, şi în germană.

Niciodată. Absolut niciodată. Erau medici, făcuseră jurământul lui Hipocrate. Nimeni n-ar fi îndrăznit să le pună o asemenea întrebare oribilă, nici chiar în glumă.

Întâlnirea s-a terminat, spuse unul dintre anchetatori. După cum ați văzut, am fost corecți. Am vrut să aflăm doar adevărul. Gărzi, duceți-i pe arestați în celulele lor.

*

Două ceasuri mai târziu, pe la trei noaptea, doctorii fură aduşi din nou la anchetă. Acum, nu doar vocile anchetatorilor, ci toate cele din jur erau diferite. Erau, deja, locatari ai grotei, iar primele cuvinte au fost: cred că ştiți că aici ne aflăm în Grota Shanishaiei.

Doctorii dădură din cap în semn că ştiu.

Cele două părți se priviră adânc în ochi. Să nu credeți că vom şterge cu buretele cele spuse în urmă cu câteva ceasuri. Că o să vă întrebăm, de pildă, ha, ha, ha, credeți că ne-ați păcălit? Vă închipuiți că v-am crezut nevinovați? Nu, nu şi nu. Nu vă acuzăm de nici o crimă. Acum o să vă întrebăm despre altceva.

În timpul acesta, anchetatorii simțeau cum grota îi absoarbe şi-i domină. Un tremur misterios, amestec de senzualitate şi suferință, îi cuprindea din cap până-n picioare. Nu erau doar anchetatori, ci în egală măsură şi violatori ai surorii lui Ali Tepelena şi, în această postură, erau în egală măsură şi torționari, şi victime.

Doctore Gurameto cel mare, noi o să vă întrebăm acum despre cina din şaisprezece septembrie, anul o mie nouă sute patruzeci şi trei...

Nici una dintre întrebările lor de până atunci nu-l şocase atât de tare ca aceasta.

Ah, cina aceea... Chiar dacă nu rostise aceste cuvinte, ele urlaseră din toată ființa lui: din ochi, din respirație, din tremur.

Anchetatorii se priviră unul pe altul.

Ce vreți să ştiți? zise doctorul Gurameto cel mare, dar pe un asemenea ton de parcă ar fi vrut să spună: oare s-ar putea afla ce s-a întâmplat atunci?

Vrem să ştim adevărul, răspunseră cei doi aproape într-un glas. Totul. Ceas de ceas. Minut de minut.

Privirea doctorului era inexpresivă.

S-ar putea şti? S-ar putea povesti întâmplarea aceea? Până acum se dorise contrariul. De aproape zece ani, fusese făcută o înțelegere tacită ca pulberea rece a uitării să se aştearnă peste ea. O înțelegere albanezo-germană. Regalistă, naționalistă, comunistă.

Acum se dorea ieşirea ei din uitare. Întreagă, neputrezită ca o mumie...

Totul, repetară anchetatorii. Ce s-a întâmplat. Ce s-a spus. Ce nu s-a spus.

Doctorul Gurameto cel mare închise ochii pe jumătate. Pentru o clipă îşi aminti pielița albă a ochilor lui Vehip Chiorul. Vorba lui era tărăgănată, monotonă. Piața Primăriei, cu asfaltul ud şi statuia lui Çerçiz în centru, îi trecu pentru o clipă prin fața ochilor. Tanchiştii sărind de pe tanc, dezmorțindu-şi picioarele, ofițerii atenți la stropii de noroi de pe cizme şi, în fine, în uşa maşinii blindate, chiar el, comandantul trupelor, colonelul Fritz von Schwabe, cu mantaua militară aruncată pe umeri, colegul lui de studenție, privindu-l zâmbind în vreme ce se apropia.

Nostalgia întâlnirii, cuvintele: m-ai recunoscut, m-am schimbat, apoi dezamăgirea lui față de ostilitatea albanezilor, amenințarea cu represalii asupra oraşului şi ostaticilor. La fel de amenințătoare ca şi cuvintele lui, Crucea de Fier lucindu-i stins la gât.

Înainte de a povesti despre invitația lui şi despre cină, Gurameto îi întrebă dacă trebuie să redea toate amănuntele. Ei îi răspunseră că poate să facă tot ceea ce i s-ar părea

justificat, iar el le vorbi despre invitație, despre acceptarea ei de către german şi despre cina care urmase. Îi descrise pe invitați, atmosfera cu muzică şi şampanie şi nu se lungi mai mult decât ar fi trebuit la scena eliberării ostaticilor. După ultimele sale cuvinte, despre dimineața următoare şi oboseala generală după noaptea pierdută, s-a lăsat o linişte prelungită. Linişte întreruptă, în cele din urmă, de Shaqo Mezini. A spus un singur cuvânt, dar apăsat şi cu ură.

Atât?

Doctorul Gurameto rămase tăcut. Celălalt anchetator se aplecă peste umărul lui şi, cu o voce aproape prietenoasă, îi şopti: ceea ce ne-ai spus sunt lucruri exacte, dar le ştiam mai mult sau mai puțin. Vrem altceva. Ceea ce nu se ştie, enigma.

Gurameto continua să tacă. Anchetatorii se priviră de câteva ori unul pe altul. Dar liniştea era înşelătoare. Clătinând din cap ca pentru a-şi alunga o ultimă ezitare, Gurameto spuse: nu e nici o enigmă.

Shaqo Mezini se chirci pe scaunul de fier. Doctore, îmi pare rău că trebuie să-ți spun, dar nu eşti sincer.

Privirea lui Gurameto părea de gheață.

Altfel te ştiam eu, zise anchetatorul.

Dădu din cap ca omul care n-ar vrea să ascundă faptul că vorbele de adineauri îi dăduseră o satisfacție mai mare decât s-ar fi aşteptat.

Pentru el, doctorul Gurameto cel mare nu mai valora mare lucru. Îl cuprinse un sentiment amețitor, ca un început de beție. Aşteptase îndelung momentul acesta. În ceasurile de deznădejde, când se îndoise de succesul anchetei, faptul că nu-l putea înfrânge pe doctor îl durea mai mult decât nemulțumirea şefilor. Încă din ziua în care i se comunicase că va trebui să-l ancheteze, îşi îndreptase împotriva lui, în mod inexplicabil, toate gândurile tenebroase. Îl întâlnise de zeci de ori pe strada Varosh,

îndreptându-se spre spital, indiferent şi dispreţuitor cu orişicine. Îşi dorise în secret să fie şi el la fel, respectat de ceilalţi, dar dispreţuitor faţă de ei. Ştia că nu e singurul care îl admiră, la fel cum ştia că atracţia pe care o exercita doctorul provenea din faima lui de chirurg, fost student în Germania, şi din toate celelalte care se povesteau despre el.

Mai târziu, după ce se întorsese de la Moscova, atunci când miturile locale se prăbuşeau unul după altul, constatase că aureola doctorului Gurameto cel mare rămăsese intactă. Era atras din nou de el, numai că acum admiraţia lui avea ceva ostil. I se părea la fel de intangibil, doar că de data asta era chiar mai rău: intangibil, dar şi duşmănos. Nu fusese uşor ca, în mintea lui, să se nască sentimentul că oamenii ca Gurameto cel mare sunt o piedică. Nu era vorba despre o piedică în calea noilor idei, a construirii socialismului şi altele asemănătoare, ci despre ceva mult mai profund. Piedica era în interiorul speciei. Nemiloasă, nesfârşită, ca orice confruntare între masculi.

Doctorul Gurameto cel mare era o piedică. Cu bisturiul în mână şi masca chirurgicală pe faţă, îşi câştigase o reputaţie pe care nu i-o putea lua nimeni. Şi, ca şi când asta n-ar fi fost de ajuns, mai era şi ginecolog. În mintea lui Shaqo Mezini, un ginecolog e fără doar şi poate stăpânul femeilor. Mai ales al celor frumoase. Lipsite complet de apărare în faţa lui, i se supuneau fără nazuri şi fără priviri provocatoare. Stăpânul femeilor! Tocmai ceea ce-i lipsea lui Shaqo Mezini. Nu era urât, dar nici atât de atrăgător încât să le aprindă imaginaţia. Avusese câteva aventuri banale, dar nu cu vreo femeie frumoasă de-adevăratelea. Iar ca să le fie stăpân, nici vorbă... În vreme ce Gurameto le stăpânea, fără să le posede. Era convins că se duceau singure, fără să aibă nevoie. Poate că-i atinsese şi maică-sii părţile intime, la fel ca şi celorlalte.

Toate acestea îi bântuiseră gândurile ca nişte nori negri, dar în ziua în care îl anunțaseră că avea să-l ancheteze pe doctorul Gurameto cel mare, norii i se învălmăşiseră brusc. Un asemenea sentiment nu-l încercase niciodată. O tulburare amestecată cu o satisfacție grozavă şi, în mod curios, cu încrâncenare. Gândul i se dezvăluia acum fără rezerve: Gurameto cel mare, fiind o piedică pentru toată lumea, fusese, în primul rând, o piedică pentru el, Shaqo Mezini. Şi continua să fie aşa. Peste tot... La şcoala „Dzerjinski" se făcea un curs întreg despre asta, poate cel mai greu din tot programul.

Totuşi, dorința de răzbunare nu reuşea să-i domine sentimentul de teamă. Îl avea încătuşat, fireşte, şi cu toate acestea nu se simțea deloc în siguranță. Nu-şi explica nici el de ce, dar, încătuşat, celălalt i se părea mai periculos. Nu reuşea să se convingă că lui Gurameto cel mare îi poate fi frică. Privea cu coada ochiului instrumentele de tortură, depozitate într-o firidă încă de pe vremea Shanishaiei, dar nici aşa nu era mai sigur pe el. Cum putea fi temător omul care, cu instrumentele lui de chirurg, înspăimântase mii şi mii de oameni?

Tot astfel, anchetatorul era convins că doctorul Gurameto nu putea să mintă. Frica şi minciuna sunt legate şi, aflându-se pentru prima oară în fața chirurgului, fu cuprins brusc de un tremur ciudat. Locul invidiei față de inamicul său fu luat de un sentiment surprinzător. Căci arestatul era legat, cu chipul schimonosit, disperat, dar frică nu-i era.

Lui Shaqo Mezini i se făcu ruşine de sine însuşi atunci când îşi dădu seama că, în loc de ură, ar fi vrut să-i trezească doctorului simpatia. Să-i transmită, fără cuvinte, un mesaj binevoitor: îmi pare rău pentru tine, dar n-am ce să fac. Vorbeşte, salvează-te din nenorocirea asta. Salvează-ne pe toți.

Şi uite că, de parcă i-ar fi auzit îndemnul nerostit, doctorul Gurameto cel mare, celebrul chirurg, legenda oraşului, se prăbuşise. Îşi făcuse singur seama în ultimul moment: minţise.

Asupra acestui fapt n-avea nici o îndoială. În ziua aceea interminabilă, cei doi anchetatori, împreună cu şefii lor, sunaseră de mai multe ori la Tirana, iar Tirana, pe partea ei, luase legătura cu alţi şefi din lagărul socialist, poate chiar cu Stalin, pentru această anchetă. Un avion aterizase la Tirana şi era aşteptat din clipă-n clipă pe aeroportul militar din Gjirokastra, în vreme ce prima fisură apăruse deja în relatarea doctorului.

Cu mari eforturi, cei doi anchetatori abia puteau să-şi ţină bucuria în frâu.

Shaqo Mezini simţea nevoia să se ridice de pe scaun şi să inspire adânc, ca să-şi arate deschis satisfacţia. În fine, lucrurile fuseseră puse la locul lor: doctorul Gurameto cel mare se prăbuşise, în vreme ce Shaqo Mezini, anchetator şi bărbat tânăr, triumfa asupra lui.

Un val de recunoştinţă faţă de partidul său comunist, care făcuse posibilă această minune, îi cuprinse întreaga fiinţă.

Privirea i se duse din nou fugitiv spre vechile instrumente de tortură, înainte de a-l sfredeli pe arestat.

Doctore Gurameto, zise cu glas bubuitor. Doctore Gurameto cel mare, cum ţi se spune, nu ţi se par niţeluş incredibile cele pe care ni le-ai povestit? Întâlnirea emoţionantă cu colegul de facultate după atâţia ani. Cu prietenul care comanda, chipurile, trupele germane de ocupaţie... Nu seamănă asta cu poveştile de adormit copiii pe care ni le spunea bunica?... Fără a mai pomeni apoi despre cina cu muzică şi şampanie, eliberarea ostaticilor şi salvarea oraşului. Nu ţi se par toate astea ca o joacă de

copii? N-ar fi mai bine să renunți la tot teatrul ăsta şi să ne spui ce se ascunde în spatele lui?

Nu e nici o poveste, zise Gurameto, fără a-l slăbi din ochi. Nici un teatru. Eu nu fac aşa ceva.

Privirile celor doi anchetatori aveau o licărire batjocoritoare. Singura teamă a lui Shaqo Mezini era ca nu cumva doctorul Gurameto, după prăbuşirea de adineauri, să nu se ridice din nou. Dar, din fericire, el se afunda din ce în ce mai adânc.

Şi dacă se va vedea că ai vrut să-ți bați joc de noi? Dacă vom dovedi că e aşa?

Sigur pe el, doctorul Gurameto făcu semn că nu e aşa.

Fără să ascundă că aşteaptă ceva, anchetatorii îşi priviră ceasul, apoi îşi spuseră ceva în şoaptă. Dar doctorului aceste amănunte îi fură indiferente.

O bucată de vreme, anchetatorii repetară, identic şi stresant, întrebarea dacă ceea ce se întâmplase în ziua şi apoi în noaptea de 16 septembrie fusese un scenariu sau nu, fără să ascundă faptul că aşteptau ceva, ba chiar pronunțând şi cuvântul „avion”.

Era aşteptat un avion de la Tirana. Care întârzia, dar de ajuns avea să ajungă, chiar şi spre dimineață. În timpul interogatoriului, anchetatorii îşi amintiră de doctorul Gurameto cel mic, a cărui mână stângă era legată de dreapta celuilalt, şi care, de ore bune, tăcuse mâlc, ca şi când nici n-ar fi fost acolo.

Anchetatorii intenționaseră în două-trei rânduri să-l întrebe câte ceva, dar pentru că el nu participase la evenimentele din ziua aceea sau, pur şi simplu, de oboseală, uitaseră de el.

Ambele tabere erau extenuate. Dinspre intrarea în grotă se auziră câteva zgomote înfundate. Apoi paşi şi un tropăit de baston, cum fac de obicei orbii. Oboseala era atât de năucitoare, încât erau momente în care anchetatorii nu

numai că uitau de doctorul Gurameto cel mic, dar li părea că se volatilizase dinaintea lor şi că în faţa lor se află un singur arestat, doctorul Gurameto cel mare. Şi acestuia din urmă i se întâmpla, mai mult sau mai puţin, acelaşi lucru, cu singura deosebire că siluetele anchetatorilor nu se suprapuneau, ci, dimpotrivă, păreau trei în loc de două.

Erau, aşadar, trei anchetatori, iar el îşi spuse: nu trei, ci treisprezece să fiţi, şi tot nu scoateţi nimic în plus de la mine.

Se amestecau tustrei în ceaţă, ba chiar unul dintre ei bolborosea ceva în germană. Puţin mai târziu, un zgomot îl făcu să deschidă ochii şi să înţeleagă că nu visa. Dinaintea lui se aflau într-adevăr trei anchetatori, iar unul dintre ei vorbea nemţeşte. Era pentru a doua oară când i se adresa cu cuvântul *Herr*.

Gurameto se cutremură. Dintr-o spărtură din perete venea o rază cenuşie de lumină. Poate că se lumina de ziuă. Toţi erau treji de-a binelea.

Grosse Herr Gurameto, i se adresă anchetatorul nou-venit. Sunt ofiţer Stasi, poliţia secretă a Germaniei de Est.

Germana lui suna mai înfundat decât albaneza. Spunea că venise de la Berlin cu avionul pentru a-l interoga. Această anchetă era problema cea mai importantă a lagărului socialist. Şi, în sensul acesta, îl invita să fie serios.

Eu nu pot să fiu altfel, îi răspunse Gurameto.

Anchetatorul german îi spuse că este la curent cu cercetarea, drept care îi cerea ca, în două vorbe, adică foarte pe scurt, să-i relateze despre evenimentele din 16 septembrie 1943, ca şi despre noaptea care a urmat.

Doctorul Gurameto cel mare făcu „da” din cap. Răspunse în limba în care îi fusese adresată întrebarea, adică în germană.

Povestirea arestatului se prelungi la fel ca şi prima dată.

După ce sfârşi, anchetatorul german îl întrebă calm:

Acesta e adevărul?

Acesta, răspunse doctorul.

Tăcerea era insuportabilă. Doar în acel moment fu observat un al patrulea bărbat, care le traducea la ureche celor doi anchetatori albanezi.

Ceea ce mi-ați relatat mie nu e adevărat, zise neamțul.

Pe chipul doctorului Gurameto nu se clinti nici un muşchi.

Comandantul german, colonelul Fritz von Schwabe, pe care insistați că l-ați întâlnit aici pe 16 septembrie 1943, nu a fost în locul unde spuneți dumneavoastră.

Vocea germanului devenise şoptită. Fără să-l slăbească din ochi pe arestat, el spuse că Fritz von Schwabe nu a fost nici pe pământ albanez şi nici în altă parte, pentru simplul motiv că la data aceea era mort de patru luni.

Gurameto era negru la față. Celălalt continuă să explice că colonelul Fritz von Schwabe, în urma rănilor grave căpătate în luptă, murise într-un spital de campanie din Ucraina, pe 11 mai 1943, deci cu patru luni înainte de cotropirea Albaniei. Anchetatorul adusese actul de deces, fotografia lui în spital şi pe aceea de la ceremonia funerară.

Nu-i nevoie, îl întrerupse, cu glasul pierit, Gurameto.

Îşi lăsă brusc capul în piept, ca şi când i-ar fi fost frântă coloana vertebrală.

Trebuie să dorm, zise imediat. Vă rog.

Anchetatorii se priviră unul pe altul.

Capitolul al zecelea

În timp ce evenimentul intitulat „cel mai mare complot al secolului” răsturnase lumea cu susul în jos, ancheta continua pe aproape o treime din planetă. De febra ei erau cuprinse cele unsprezece state comuniste, vorbind în douăzeci şi şapte de limbi, treizeci şi nouă de dialecte, şi asta fără a mai aminti subdialectele. În jur de patru sute de medici arestaţi erau ţinuţi zi şi noapte în anchetă.

În nici una dintre închisori nu se ştia ceea ce se întâmplă afară, aşa cum nici afară nu se ştia nimic despre ce e înăuntru. Grota Shanishaiei era una dintre ele.

A doua zi, la prânz, se reîntâlniră cu toţii acolo, la fel ca deunăzi, doi arestaţi, trei anchetatori şi traducătorul în spatele lor, în semiîntuneric.

Adevărul e că... Adevărul e că m-am îndoit din prima clipă că ar fi el.

Primele cuvinte rostite de Gurameto se auziră sacadat, înainte ca bolţile grotei să le deformeze şi mai mult.

Mijise ochii, ca omul care vrea să-şi amintească ceva cât mai bine. Se întoarse din nou la Piaţa Primăriei, la asfaltul ud şi la tanchiştii, care, apropiindu-se de vitrinele cafenelei închise şi punând mâna streaşină la ochi, încercau să vadă înăuntru.

Soldaţii care-l însoţeau îi arătară spre maşina blindată unde *el* îl aştepta. Pe drum îi spuseseră clar: comandantul regimentului, colegul dumneavoastră de facultate, vă aşteaptă în Piaţa Primăriei.

Colonelul stătea sprijinit uşor de maşină, relaxat, cu ochelari fumurii şi chipiul lăsat pe ceafă. Înainte de a se apropia, Gurameto simţise o împunsătură în piept. După primele cuvinte, „nu mă recunoşti?”, senzaţia aceea ciudată îi revenise. Avea vocea schimbată.

Celălalt zâmbea, arătându-i cicatricele de pe obraz, atât de evidente, încât le-ai fi putut observa chiar dacă n-ai fi fost chirurg.

Patru răni, urmase colonelul, în vreme ce se apropiau unul de altul pentru a se îmbrățișa.

Rănile, fireşte, dar şi celelalte, îşi spusese Gurameto. Hainele militare, cei cincisprezece ani de când nu se văzuseră, războiul.

Povesti apoi discuția cu el, aproape cu aceleaşi cuvinte ca şi cu o zi în urmă. Dezamăgirea pe care i-o provocaseră trădarea albanezilor, încălcarea legilor ospitalității, a codului moral, amenințarea că va lua ostatici. La sfârşit, invitația la cină.

Descrise la fel şi petrecerea. Se opri doar la câteva amănunte, cum ar fi cel cu masca. Era la modă pe vremea aceea să porți mască la seratele studențeşti, deşi nu-şi amintea dacă Fritz von Schwabe intra şi el în joc. Desigur că avusese tot timpul îndoieli, mai ales atunci când celălalt avea vreo ezitare. Dar îşi revenea imediat, cu aceleaşi argumente: anii, cariera militară, războiul. Stărui mai mult la scena din dimineața următoare. Fiica lui, când îi văzuse pe toți adormiți acolo unde apucase fiecare, crezuse că el, tatăl ei, îi otrăvise. Chiar şi el se gândise la asta, numai că o bănuise pe fiică-sa.

Ceea ce era nou în relatarea lui erau îndoielile de mai târziu. Îndată după petrecere, în loc să-l părăsească, ele se înmulțiseră. Oricât de incredibil ar fi părut, după seara aceea nu-l mai văzuse niciodată pe colonel. Dorind să-l întâlnească la un moment dat, i se spusese că are treabă. Altă dată, întrebând despre el, i s-a răspuns că nu-l chema aşa cum se prezentase, Fritz von Schwabe. Până ce, într-o zi, a aflat întâmplător că fusese trimis în misiune în altă parte. Şi de atunci nu mai auzise nimic despre el.

Din felul în care îşi plecase capul, se părea că arestatul îşi încheiase relatarea. Un minut după aceea, adăugă că petrecerea fusese condamnată, tot aşa, şi de partea germană.

Cum? făcură anchetatorii aproape într-un glas.

Am spus că petrecerea nu a fost agreată nici de... nemți.

Aha.

Momentul de tăcere s-a prelungit atât de mult, încât au înțeles cu toții că ceea ce fusese de spus se spusese.

Anchetatorii se sfătuiră o vreme între ei.

Primul care vorbi fu Shaqo Mezini.

Esența întrebării mele se poate reduce la două cuvinte: De ce?... Altfel spus, vine cineva de la mama naibii, în fruntea regimentului care calcă primul într-o țară străină şi, brusc, îi trece prin minte să-şi schimbe numele, să se dea drept altul... Se naşte involuntar întrebarea: de ce acest joc? De ce?

Arestatul ridică din umeri, ca pentru a răspunde „nu ştiu".

Vocea anchetatorului devenea tot mai apăsătoare. Ce i-a trecut prin cap? Cum de a găsit timp, în asemenea condiții... în plin război... să inventeze gluma cu colegul de şcoală... să vină la cină... A fost ideea lui? A lui şi a ta? Spune, cum e?

Nu ştiu, răspunse arestatul. Poate că a fost ideea lui, a mea, în nici un caz.

Gurameto, nu te juca cu focul. Aia n-a fost o glumă, a fost ceva bine gândit. Foarte bine gândit. Vorbeşte!

Nu ştiu.

Ştiați că vă veți întâlni. Erați înțeleşi unul cu altul. Codurile, măştile, numele fictive. Vorbeşte!

Nu.

Cunoşti scrisul acesta? Acest nume?

De data aceasta intervenise anchetatorul german, întinzându-i un mesaj scurt, în germană, la sfârşitul căruia, după cuvintele „Ierusalim. Februarie 1949", era numele „Dr. Jakoel".

Îl cunosc, spuse arestatul. A fost colegul meu, farmacist aici în oraş, evreu, plecat în Israel în 1946.

Altceva?

A fost unul dintre ostaticii eliberați în noaptea aceea.

Aha... Un colonel nazist, deținător al Crucii de Fier, îl eliberează pe primul evreu capturat în Albania. De ce? *Sprich!*

Arestatul ridică din umeri. *Herr* Gurameto, nu am bătut două mii de kilometri pentru a asculta verzi şi uscate într-o grotă medievală. Repet întrebarea: de ce?

I-am cerut-o eu.

Aha. Şi de ce i-ai cerut-o? Şi de ce te-a ascultat? *Sprich!*

Pentru că eram... după spusele lui... colegi de şcoală.

Colegi de şcoală sau altceva? *Sprich!*

Nu ştiu ce să spun.

Herr Gurameto, ştii ce este „Jones”?

Nu. E prima oară când aud.

Atunci îți spun eu, interveni Shaqo Mezini. Un vechi centru ebraic. O sectă de ucigaşi care vor să se instaureze dominația evreiască pe întreaga planetă.

E prima oară când aud.

Crima următoare, cea mai groaznică, asasinarea şefilor comunismului mondial, începând cu Stalin.

E prima oară...

Destul. Nu mă întrerupe. Vorbeşte!

Sprich!

Prima...

Destul.

Nu mă lăsați să vorbesc.

Vorbeşte!

Anchetatorii puneau întrebări încrucişate.

E o enigmă, accept. Dar voi o puteți dezlega. Aveți toate mijloacele. Aveți numele lui real... Al celui care s-a dat drept Fritz. Poate că-l aveți şi pe el.

Destul! Eşti aici ca să răspunzi la întrebări, nu ca să ne interoghezi pe noi. Vorbeşte!

Sprich!

Nu ştiu ce să spun.

O să te forţăm. Avem tot ce ne trebuie.

Privirile lor, şi mai apoi cea a arestatului, se îndreptară spre colţul în care se aflau vechile instrumente de tortură. Cârlige, fierăstraie, cleşti pentru scos ochii sau strivit testiculele. După unele mărturii, tortura cu acestea din urmă era cea pe care Ali Paşa Tepelena o urmărea, de preferinţă, prin gaura din perete.

O vreme, anchetatorii se sfătuiră din nou între ei.

Doctore Gurameto, zise Shaqo Mezini, care nu ascundea faptul că e pionul principal în anchetă, chiar dacă ne mai răţoim la tine, noi sperăm că ne vom înţelege. Noi, după cum vezi, bănuim ceva urât, macabru. Noi, statul nostru, ne-a încredinţat această misiune, să avem suspiciuni. Pentru a-l apăra, desigur. Noi nu credem că eşti împotriva lui. De ani de zile lucrezi pentru el. Deci tu vrei, la fel ca noi, ca acest stat să fie puternic. Aşa e? Vorbeşte!

Celălalt privi din nou spre firida cu instrumentele de tortură.

Problema e simplă. Există ceva ce nu înţelegem în toată povestea asta. E o enigmă de la început până la sfârşit. Noi vrem să ştim ce se ascunde în spatele ei. Ce e cu jocul acela de la început? Apoi, cina în sine, ce s-a întâmplat acolo în realitate? De unde veneau ordinele? Cum aţi comunicat unul cu altul? Care sunt semnalele, codurile secrete? Trebuie să-ţi repet că este vorba despre un complot mondial, în care tu te-ai trezit fără a fi, probabil, conştient de asta. Vorbeşte!

Arestatul ridică privirea. Mişcă de câteva ori buzele, ca şi când ar fi făcut repetiţie înainte de a vorbi.

Credeţi că colonelul german făcea parte din complotul ăsta? Şi, normal, şi eu?

De ce nu? Vorbeşte!

Răspunsul meu e unul singur: nu. Despre el, habar n-am.

Ai bănuit, chiar şi pentru o secundă, că invitatul tău la cină este un... mort?

Întrebarea fusese pusă de celălalt anchetator, care deschisese gura pentru prima oară în noaptea aceea.

Arestatul clipi nedumerit.

Că n-a fost el, am avut bănuieli, cum v-am mai spus. Că ar fi un mort, la fel, dar numai o fracțiune de secundă. Este o poveste cunoscută în oraş, pe care o povestesc bătrânii. Mi-ar fi trecut prin cap chiar involuntar.

Aha. Continuă!

Mărturisesc că am bănuit. Am şi un martor în carne şi oase.

Ştim, îl întrerupse anchetatorul. Vehip Chiorul. Ştim şi despre asta.

M-am gândit de când l-ați arestat.

Continuă! Vorbeşte!

Gurameto începu să povestească despre discuția cu orbul, lângă felinarul chior de la intersecția străzilor Varosh cu Liceului.

În timp ce vorbea, se gândi fără să vrea la ancheta pe care, cu siguranță, o făcuseră înainte. La întrebările şi răspunsurile orbului. Nu eşti sincer, bătrâne. Tu ştii ceva, dar nu vrei să spui. Nu ştiu, poate că nu-mi aduc aminte. Discuția aceea e atât de veche, de ce vă amintiți acum de ea? Asta e treaba noastră. Vorbeşte! Cum de ți-a trecut prin cap că doctorul Gurameto a invitat un mort la cină? Vorbeşte! Nu ştiu ce să spun. Aşa mi-a venit. Tu n-ai ochi. N-ai văzut nici viu, nici mort. Cum îi deosebeşti? Vorbeşte! Nu ştiu nici eu. Ba ştii ceea ce noi nu ştim. Noi, ăştia cu doi ochi. Iar tu, fără nici unul. Cum de ai ştiut? Vorbeşte! Nu ştiu. Cum de ai ştiut tocmai tu, care n-ai ochi? De ce? Nu

ştiu, poate tocmai... Ce? Vorbeşte! Poate tocmai pentru că n-am.

Gurameto se cutremură. Era aproape sigur că aşa se desfăşurase ancheta orbului, după cum era convins că şi ei ştiau multe replici din dialogul lui cu Vehip.

Era adevărat că prima discuție cu orbul, aceea care acum se întorcea împotriva lui, o avusese în urmă cu nouă ani, la intersecție, sub felinarul care pâlpâia.

Aceleaşi întrebări şi răspunsuri, cerule. Trase la indigo.

Arestatul duse mâna la frunte. Spuse aproape în şoaptă că are nevoie să se liniştească.

Fireşte că bănuise tot timpul. Mai cu seamă în timpul cinei. Fuseseră momente în care crezuse că poate să i-o spună. Prietenul meu drag, nu cumva eşti mort? Şi întrebarea celuilalt: dar tu ce credeai? Sigur că sunt...

Arestatul repetă că nu încearcă să ascundă nimic. Dar povestea însăşi avea ceva misterios, ceva care îi scăpa.

Culmea e că anchetatorii nu-l mai întrerupeau.

Încă de când îl văzuse în Piața Primăriei, sprijinit de uşa maşinii, două întrebări se iscaseră în mintea lui: era sau nu era el? Era sau nu era, semăna sau nu cu colegul lui de facultate? Fulgerător îşi aminti momentul în care Christos fusese văzut ridicându-se din mormânt. Trupul său semăna şi nu semăna cu cel pe care i-l ştiau. În scrierile sfinte aşa şi scria: *soma pneumatikon*, trup fizic şi trup spiritual.

Gurameto înțelese de pe chipurile lor că povestea despre Christos nu le picase deloc bine, îi enervase, ba chiar îi şi speriase. Poate că tocmai pentru asta nici nu-l întrerupseseră.

Totul era aşa ca şi când aş fi trăit într-o realitate dublă, continuă să explice arestatul. Colonelul îi părea uneori mort, dar alteori îi dădea impresia că ar fi vrut să pară aşa. Chiar când îşi punea şi-şi scotea mereu masca era ca şi cum

celălalt ar fi vrut să-i dea un semn, dar pe care el, Gurameto, nu-l pricepuse.

Un semn, murmură Shaqo Mezini, ca şi când ar fi fost în transă.

Anchetatorii se priviră unul pe altul. Arestatul afirma, pentru prima oară, că complotistul îi dăduse un semn.

Era trecut de ora trei noaptea. Gurameto vorbea din ce în ce mai greu. Acum spunea că mortul, odată cu prezența sa, adusese legile şi semnele lumii lui. Pentru asta era totul aşa de neguros şi de ilogic.

Arestatul spuse că nu mai poate continua. Că a doua zi va încerca să-i lămurească mai bine.

După ce se sfătuiră între ei, anchetatorii fură de acord să-l lase să se odihnească.

*

Era al doilea avion de mici dimensiuni care ateriza pe aeroportul oraşului în săptămâna aceea. După ce fusese abandonat zece ani, părea ciudată o asemenea agitație. Prima oară reuşiseră cu greu să curețe pista de ierburile înalte, iar de iluminat nici nu putuse fi vorba. Oameni cu făclii în mână aşteptaseră ore în şir, în vântul care te tăia, aterizarea avionului.

De data aceasta, spre norocul lui, avionul sosise după-amiază. Vântul dinspre pasul Tepelenei, viclean ca de obicei, fusese cât pe ce să-l doboare în ultimul moment.

Era clar că se petrecea ceva neobişnuit. Dar numai câțiva inşi bănuiau că aceasta avea legătură cu ancheta din Grota Shanishaiei.

De data aceasta, omul care coborâse din avion era un anchetator rus. Spre deosebire de neamț, care era solid şi plin de riduri, rusul îi dezamăgi. Era rotofei şi păşea ca un moşulică.

Shaqo Mezini şi Arian Ciu, care-l aşteptaseră să coboare din avion, nu-şi ascunseră dezamăgirea. Dar fuseseră suficiente primele cuvinte, paşii făcuți de pe pistă la clădirea mică a aeroportului şi, mai ales, drumul cu maşina până în oraş pentru a-şi schimba impresia.

În dezacord cu aspectul, se vedea că omul e o persoană importantă. Discutau liber în ruseşte şi, înainte de a ajunge la hotel, cei doi au ajuns la concluzia că omul venea direct de la Kremlin.

Discuția a avut loc într-un colț mai izolat al salonului. Rusul prindea totul din zbor, de-ai fi zis că se ocupă de dosarul acela de ani de zile. Sosise ca să-i ajute şi nu făcea un secret din faptul că avea experiența proceselor de la Moscova, despre care se ştiau încă puține lucruri.

Cei doi albanezi i-au povestit în ce punct al anchetei se află, cum îi ajutase anchetatorul german, când speră să-i „agațe” pe doctori şi unde se simțeau nesiguri.

Indicațiile rusului erau de o precizie uluitoare. La prima întâlnire vor trebui să pună la încercare sinceritatea arestaților, mai cu seamă pe cea a lui Gurameto cel mare. În funcție de asta, se va putea merge mai departe. Vor cere răspunsuri exacte, mai ales la câteva întrebări. Ce vorbise în tête-à-tête în timpul cinei cu musafirul german? Ce ştie despre proiectul german în privința Albaniei? Era vorba despre tratativele secrete premergătoare ocupației cu grupul albanez progerman care avea să preia conducerea țării. Ce rol avea el însuşi, doctorul Gurameto, în acest grup, în cazul că făcea parte din el? De ce se simțea puternic, aproape egal, cu colonelul german? De unde curajul acela nebun în chestiunea ostaticilor, mai ales în privința lui Jakoel? Ce gândeau germanii despre măcelul de la Borova? Regretau sau, mai bine spus, arătau că regretă? Cine ar fi putut ridica steagul alb pentru predarea oraşului? Dacă este o minciună, cine o ticluise, albanezii sau nemții?

Cei doi albanezi îl întrerupseră jenați pentru a-şi exprima uimirea. Până acum avuseseră impresia că anchetează marele complot evreiesc, iar acum aflau că este vorba despre altceva.

Înainte de a-şi termina fraza, privirea anchetatorului rus sclipi de nerăbdare. Ştia ce vor să spună, dar tocmai în acest scop se făcea totul. Aceasta nu era decât faza premergătoare asaltului final. Pentru a pune la încercare onestitatea arestatului, cum a spus la început, şi totodată pentru a-l convinge că ei, anchetatorii, ştiu tot.

După cum vă puteți închipui, întrebarea cea mai importantă e aceea despre discuția între patru ochi. Arestatului ar putea să-i treacă prin cap orice, dar în nici un caz că cineva îi cunoaşte toate intimitățile. Aşa că, atunci când va afla asta, va fi îngrozit.

Anchetatorii albanezi erau numai ochi şi urechi.

Să nu vă miraţi deloc, zise rusul. Eu nu vorbesc în plus şi ăsta nu e un bluf. Noi ştim toate astea, poate mai bine decât ar putea el să-şi amintească...

Ce doi îl priveau uluiți, topiți de admirație.

Să-i spuneți, de exemplu, fraza asta: „Eu nu sunt Albania, aşa cum nici tu nu eşti Germania, Fritz... Noi suntem altceva...”

Scuzați-mă, zise Shaqo Mezini. Dar asta arată că Fritz von Schwabe e viu şi el...

Nu, îl întrerupse rusul. Ăla a murit, aşa cum v-au spus colegii noştri germani.

Ochii albaştri ai rusului, ca de păpuşă, erau veseli. Misteriosul colonel murise într-adevăr, dar în acest moment cei doi anchetatori nu trebuiau să ştie mai mult. Experiența arăta că nu e bine să ştii mai mult decât este nevoie. În momentul acesta ei trebuiau să se concentreze pe discuția între patru ochi dintre cei doi. Ea era cheia întregului caz... Dacă doctorul e sincer, cu atât mai bine. Dacă nu, cu atât

mai rău pentru el. Când va afla că lucrurile sunt cunoscute, va ceda.

Viitoarea şedinţă a anchetei e decisivă. Arestatul promisese că va vorbi. El însuşi va urmări interogatoriul prin gaura din perete, chiar prin aceea de unde Ali paşa Tepelena privise nopți la rând cum erau torturați violatorii surorii sale.

La naiba, o ştie şi pe asta, murmură Arian Ciu.

Cum? întrebă rusul. Dar admirația din privirea lor era atât de vizibilă, încât clipi din ochii lui ca de păpuşă şi râse.

Capitolul al unsprezecelea

Tot în noaptea aceea, Gurameto cel mare fu adus singur în Grota Shanishaiei. Era pentru prima oară când venea la anchetă fără Gurameto cel mic. Între timp, pentru că uitaseră să-i scoată cătuşa de pe mâna stângă, cu care era legat de celălalt, mişcările lui erau oarecum stângace. Absența colegului făcea ca, din când în când, să se simtă invalid.

Ne-ai promis că o să vorbeşti, spuse Shaqo Mezini, calm.

Arestatul făcu semn din cap că da.

Interogatoriul din noaptea aceea a fost lung şi obositor. De data aceasta, anchetatorii nu-l mai întrerupseră. Crezuse că întreruperile lor repetate sunt cel mai bun mijloc de a-şi zăpăci victima. Numai că acum vedea că şi noua tactică e la fel de năucitoare. Ba chiar îşi închipui că o făceau special, pentru a-i slăbi rezistența.

Povesti o bucată de vreme ceea ce ştia legat de tratativele secrete cu nemţii. Era vorba despre perioada dinaintea ocupaţiei. Desigur că nemţii aveau un dosar despre Albania, şi aveau şi oamenii lor acolo. Lobby-ul german era cel mai puternic la Tirana. Crema elitei naţionaliste, cum i se spunea, avea educaţie germană sau filogermană. Era vorba despre Mehdi şi Mit'hat Frasheri, din celebra familie a Frasherilor, despre arhitectul Karl Gega, constructorul tunelului St. Gothard, despre Eqrem Çabej, cel mai mare lingvist albanez, Lasgush Poradeci, liricul iubit de toţi, despre pater Anton Harapi, clericul de o moralitate desăvârşită, despre omul de ştiinţă Lef Nosi şi Regep Mitrovica, cel mai cunoscut politician kosovar şi alte zeci de personalităţi.

Gurameto, după ce aşteptase în zadar să fie întrebat: dar tu, chirurg faimos, ce loc ocupai în această elită, răspunse singur. El credea că, deşi cunoştea o parte dintre ei, nu făcea parte din elita aceea. Şi, cu atât mai puţin, să fi colaborat cu ea. Aşa cum nu colaboraseră nici Çabej şi nici Poradeci. Deşi nu făcea un secret din faptul că, precum mulţi dintre aceia care studiaseră în Germania, avusese un impuls, o pornire... dar asta nu trebuia confundată cu nazismul. Era o simpatie pentru Germania... Care părea normală... Pe vremea aceea multe lucruri nu erau clare ca acum... El era chirurg... se întâmpla să facă şi zece operaţii pe zi... nu-i mai rămânea timp pentru altceva... se întorcea acasă la miezul nopţii... nu reuşea nici halatul să şi-l scoată...

În cele din urmă, ei îl întrerupseră pentru a-i aminti că întrebarea se referise la convorbirile secrete de dinaintea ocupaţiei.

Desigur că auzise despre ele. Era chiar bine informat. Nemţii erau pregătiţi pentru Albania. Ştiau că mai curând sau mai târziu vor ajunge acolo. Aşa încât, cu lobby-ul lor

albanez dezbătuseră inițial câteva dintre chestiuni. Toate aveau în centru o condiție vitală: nemții veneau aici nu ca trupe de ocupație, ci ca eliberatori. De asta erau legate alte câteva lucruri: să fie evitate măsurile de represalii, să fie onorate tradițiile locale, mai ales cele legate de onoare, jurăminte şi femei. Astea şi altele ca astea îi erau cunoscute.

Unul dintre anchetatori îl întrerupse: nu cumva, ştiind toate aceste amănunte, avusese curajul să ceară eliberarea ostaticilor?

Desigur, răspunse arestatul. Era aproape convins că nemții ar fi făcut orice pentru a face uitat primul masacru, acela de la Borova, iar un al doilea masacru n-ar mai fi fost posibil.

Dar eliberarea evreului Jakoel? De unde atâta curaj? Se ştie că nimeni n-ar fi îndrăznit pe vremea aceea să ceară eliberarea unui evreu.

Pentru o secundă, privirea arestatului o întâlni pe cea a anchetatorului.

Povestea evreului Jakoel are legătură cu respectarea tradițiilor. Din câte ştia el, aceasta fusese una dintre problemele cele mai delicate din timpul negocierilor. Viitorii guvernanți albanezi insistaseră cel mai mult asupra acestui punct.

Ori îi lauzi pe colaboraționişti? îl întrerupseră cei doi anchetatori.

Nu laud pe nimeni. Şi comuniştii, după cum ştiu eu, ar fi făcut la fel.

Noi i-am împuşcat pe colaboraționişti după război, zise Shaqo Mezini. Tu ştii bine: pater Anton Harapi, Lef Nosi.

Ştiu, dar nu din cauza evreilor.

Continuă, zise anchetatorul.

Deci în ceea ce-l priveşte pe Jakoel este vorba de tradiții. În plus, Fritz von Schwabe cunoştea bine Kanunul lui Lek Dukagjin. Am vorbit de multe ori despre el. Evreii din

Albania, împreună cu toți cei care s-au refugiat aici în vremea aia erau considerați „musafirii localnicilor” sau, altfel spus, intangibili.

Shaqo Mezini își răsfoi o bucată de vreme însemnările.

La petrecerea din septembrie 1943 s-au făcut o grămadă de afirmații. Şi anchetatorii le ştiau pe toate. Dar el ar fi vrut să-l întrebe un singur lucru. Pe la miezul nopții, mortul sau chipurile Fritz von Schwabe îi spusese: „acum o să auzi altfel muzica asta”. Ce înțeles are această frază?

Fruntea arestatului se încreți. Adevărat, își amintea fraza cu pricina. Ba chiar şi zâmbetul cu care o însoțise celălalt. Dar de înțeles, n-a înțeles-o niciodată.

Dar cuvintele spuse la ureche? făcu Shaqo Mezini. Oricât ți s-ar părea de ciudat, le ştim şi pe acelea... Şi se aplecă la urechea arestatului pentru a-i putea şopti: Eu nu sunt Albania, aşa cum nici tu nu eşti Germania... Noi suntem altceva... Îți aminteşti cuvintele astea?

Poate.

Noi suntem altceva... Ciudată afirmație, nu?

Hm, făcu Gurameto. Unele lucruri mi le amintesc, altele, nu. Erau chestii minore, glume nesărate de fete de pension, ambiguități... Dar un vis pe care el mi l-a amintit era, în mod ciudat, adevărat. Asta a făcut ca la un moment dat să mă conving că omul acela era într-adevăr Fritz von Schwabe.

Ah, aşa.

Era un vis de-al meu, pe care i-l povestisem numai lui. În realitate, un vis fără cine ştie ce mesaj. Un fel de coşmar în care eu, întins pe masa de operație, eram operat, iar medicul eram tot eu.

Aha.

Shaqo Mezini se dădu din nou aproape... Am spus-o acolo, la tavernă... Dar poate că tu nu mai eşti cel de atunci... Îți aminteşti aceste cuvinte, doctore?

Arestatul neagă din cap.

Ce-aţi vorbit acolo la tavernă? urmă anchetatorul. Şi care din voi s-a îndoit de celălalt?

Gurameto neagă din nou că şi-ar aminti ceva.

Când cineva îi spune altuia: dar poate că tu nu mai eşti cel de atunci, eu înţeleg asta ca pe un semn de neîncredere faţă de celălalt, care nu mai respectă o înţelegere sau refuză o misiune.

Arestatul zise că nu-şi aminteşte. Poate că era vorba de vechile tradiţii.

Anchetatorii continuară cu întrebările, fără grabă şi fără să se enerveze. În ele, colonelului i se spunea când pe nume, când „mortul". Ce a spus mortul despre asta sau despre cealaltă? Cum de te simţeai egalul mortului?

La întrebarea aceasta, anchetatorii stăruiră mai mult. Tu erai un medic de provincie, iar el comandantul unui regiment de tancuri şi, în plus, un învingător. De unde ţi-a venit ideea că-i eşti egal?

Arestatul ridică din umeri.

Nu ştiu. Poate în virtutea amintirilor din studenţie.

Asta nu ajunge, zise Shaqo Mezini. Acum te întreb direct: cine primea ordine de la cine?

Nu înţeleg.

Vorbeam despre curajul tău. De unde ţi-a venit?

Ancheta se întorcea, involuntar, de unde plecase.

Curajul de a cere eliberarea ostaticilor de unde ţi-a venit?

Nu ştiu... Poate pentru că ne simţeam bine împreună.

Arestatul devenise şovăitor. Au fost cele pe care le-aţi pomenit mai devreme, dar mai ales atmosfera de acolo. Pe cât de normală considerase la început invitaţia la cină, pe atât de ilogică i se păruse după aceea.

Ce am făcut? se întrebase când ajunsese acasă. Soţia şi fiica îi reproşaseră acelaşi lucru. Cina aceea trebuia justificată oarecum, altfel lumea l-ar fi considerat trădător

şi, ca atare, avea să fie ucis de ai săi. Singura ei justificare era eliberarea ostaticilor.

I se păru ciudat că nu mai insistau asupra complotului mondial... Jones... Apoi, cu tâmplele bubuindu-i amarnic de oboseală, se întrebă brusc: cum de ştiu ei atât de multe?

Cum? se întrebă din nou. De unde?

Ca într-o strălucire îi trecură prin minte scene disparate, soţia, fiica, despletite, torturate şi violate, şi strigătele: vorbeşte! *Sprich!*

Nu, îşi zise. Grota îi inducea asemenea imagini. Erau lucruri pe care nici ele nu le ştiau. Atunci, cine?

Fritz... gândi. Viu, legat în lanţuri, ca şi el. În anchetă.

Anchetatorii îl priveau cum clatină din cap pentru a-şi goni ultimele gânduri.

Atunci, altcineva...

Fără îndoială. Încă de pe atunci, cina fusese supravegheată de la început până la sfârşit.

Fuseseră suspectaţi toţi de ambele tabere.

Îi fixă cu o privire lipsită de expresie pe anchetatori, ca pentru a înţelege ceva. Dar în ochii lor nu se putea citi nimic.

*

Bravo! Minunat!

Fericiţi, cei doi îl ascultau pe colegul rus.

Se întâlniseră într-o celulă de alături, amenajată ca un birou temporar, imediat după interogatoriu.

Noi ştiut toate... ha, ha, ha! râse rusul, încercând să pronunţe câteva cuvinte în albaneză. Aţi fost minunaţi, băieţi, spuse din nou. Spuneţi-mi sincer, n-aţi crezut şi voi că Fritz von Schwabe e viu în mâinile noastre şi că ne spune tot ce s-a întâmplat?

Râzând, cei doi recunoscură că, deşi ştiau adevărul, avuseseră şi ei unele îndoieli.

Uite că eu vă spun din nou: greşiţi. Colegii noştri germani au fost foarte riguroşi când ne-au transmis că el a murit pe 11 mai 1943, într-un spital de campanie din Ucraina. Aşadar, cine a fost „mortul”?

Înainte de a deschide cu palmele dolofane dosarul pe care-l avea în faţă, ceru încă o cafea cu lapte.

În vreme ce sorbea din cană, trase din dosar un teanc de fotografii.

Uite-l pe „mort”, zise, arătând una. Colonelul Klaus Hempf, deţinător al Crucii de Fier. Uite-l din nou sau, mai bine spus, uite-i pe ambii colonei, mortul şi umbra lui, în mai 1943, cu capetele bandajate, în spitalul de campanie din Ucraina occidentală. Şi la urmă, din nou Klaus Hempf, într-un loc pe care cred că-l ştiţi.

Celor doi le scăpă un strigăt de uimire. Sprijinit de uşa maşinii blindate, colonelul Klaus Hempf, în Piaţa Primăriei din Gjirokastra, zâmbea cu ochelarii de soare pe nas. Se vedea statuia lui Çerçiz şi, în fundal, casa lui Remzi Kadare.

Incredibil! exclamară cei doi aproape într-un glas.

Acum ascultaţi-mă cu atenţie, îi îndemnă rusul.

Foarte pe scurt începu să le explice ce se întâmplase. În mai 1943, în spitalul de campanie, se află absolut întâmplător, răniţi amândoi, doi colonei. Unul dintre ei, Fritz von Schwabe, mai grav, fără nici o şansă. Celălalt, Klaus Hempf, cu răni uşoare. Acesta din urmă aşteaptă, după ieşirea din spital, odată cu gradul de general, o misiune nouă pe un alt front. Celălalt îşi aşteaptă doar moartea.

Cunoscuta prietenie născută în spitalele militare, fără speranţă de supravieţuire. Destăinuiri, tristeţe şi nostalgie, ultima dorinţă. Ambii colonei au o pasiune comună, care-i leagă: Balcanii. Klaus Hempf va ajunge acolo după ieşirea din spital, Fritz von Schwabe a visat şi el cândva să ajungă la cel mai bun prieten al său din facultate, doctorul Gurameto. Amândoi au citit un scriitor la modă, pe Karl

May, în romanele căruia sunt elogiate, printre altele, vechile tradiții balcanice, mai ales cele albaneze, ospitalitatea, onoarea, Kanunul lui Lek Dukagjin. Gurameto a vorbit frecvent despre ele.

Aşadar, Fritz nu va mai putea ajunge nicăieri, deci nici în Albania, cum îi promisese prietenului său. Prin urmare, el îi cere camaradului german să-i îndeplinească o ultimă dorință: dacă ajunge acolo, să-l caute pe colegul său de facultate pentru a-i transmite un ultim salut. Îi dă adresa, doctor Gurameto, Strada Varosh, 22, Gjirokastra.

Klaus îi promite că aşa va face.

Patru luni mai târziu, Klaus ar fi putut să-şi uite promisiunea, dacă destinul n-ar fi făcut ca, pe 16 septembrie 1943, să comande regimentul de tancuri care a pătruns cel dintâi în Albania. Numele oraşului îi aminteşte de promisiune. Găseşte şi adresa în jurnalul personal. Şi aşa se petrec evenimentele pe care le ştim: întâlnirea cu doctorul Gurameto, ideea neaşteptată de a se da drept colegul lui, invitația la cină, cina propriu-zisă.

Nu seamănă puțin a film sentimental? întrebă rusul. Sigur că seamănă, ba chiar aş zice că are un aer de legendă sau de poveste. Sunt convins că aşa ați şi strigat la el în cursul anchetei: ce-i cu povestea asta, ce e în spatele ei? Vorbeşte!

Cei doi dădură din cap, aprobându-l.

Uite deci că nu e o poveste. Doctorul Gurameto nu minte. Chiar aşa s-au petrecut lucrurile. Şi nu sunt presupuneri, nici zvonuri aruncate la întâmplare. Documentele din dosarele noastre confirmă totul.

După fotografii, anchetatorul rus scoase din dosar câteva pagini fotocopiate. Însemnări ale lui Klaus Hempf. Fragmente din jurnal.

Rusul îşi însoți gesturile cu explicațiile de rigoare. Petrecerea aceea vi se pare învăluită în ceață? Nu e deloc

aşa. Uite cuvintele care s-au spus acolo, notate a doua zi de dimineaţă, cu o precizie exemplară.

Şi le întinse patru pagini dactilografiate.

Vă holbaţi ca şi când aţi fi în faţa unei fantasme? Priviţi antetul de pe fiecare pagină.

Cei doi se îngroziră mai ceva ca la vederea unei fantasme. În antet apărea tipărit cuvântul „Gestapo”.

Nu v-aţi fi gândit niciodată că unul dintre însoţitorii colonelului la celebra cină era omul Gestapoului. Iar astea sunt însemnările lui. Descoperite de noi în arhiva Gestapoului.

Noi ştiut toate, ha, ha, ha.

Acum o să vă întrebaţi dacă era supravegheat un colonel-erou? Răspunsul e: desigur. În asemenea vremuri, oricine era suspect pentru orice.

Noi ştiut toate? Chiar aşa credeţi?

Ei bine, după ce v-am înveselit, o să vă şi dezamăgesc: sunt situaţii în care nu le ştim pe toate. Asta se întâmplă şi aici.

Sorbi cafeaua până la fund.

Nu ştim ceva esenţial. Nu ştim de ce colonelul Klaus Hempf, acolo, în Piaţa Primăriei, în loc să-i spună doctorului Gurameto că are un mesaj din partea colegului său de facultate, s-a dat el însuşi drept Fritz von Schwabe.

Câtva clipe îi privi concentrat.

Glumă? Sigur că da. În dosarul personal, la informaţii generale, scrie: tip glumeţ, uneori depăşind măsura.

Este o caracteristică a celor îndrăzneţi, a eroilor. Şi totuşi, nu cunoaştem explicaţia profundă a acestei glume. Misterul rămâne. Cina aceea ascunde o enigmă.

Cum s-o dezlegăm? Cum?

Ceru o a treia cafea şi, în liniştea care se lăsase, spuse:

Toţi sunt acum în pământ.

Anchetatorii albanezi ascultau uluiţi.

În pământ, împreună cu enigma lor, urmă rusul.

Înainte de a ne întreba cum s-o dezlegăm, să ne punem o altă întrebare: avem nevoie de asta?

Doctorul Gurameto ne-a spus despre strategia germană legată de ţara aceasta, despre pacte secrete şi altele. La vremea lor, erau chestiuni importante, în vreme ce acum sunt evenimentele unei epoci apuse. Albania e stat comunist, ăsta e deja un subiect închis. Şi totuşi, repet: cina ascunde un mister. Încă din clipa în care colonelul german se prezintă drept un personaj din lumea de dincolo, peste ea se lasă întunericul.

. . . . . .

Toţi anchetatorii se tem de întuneric. Noi, nu. Dimpotrivă, în întuneric, în locul acela gol, noi vom planta o altă enigmă. Nu avem nevoie de enigma lor şi nici de adevărul lor. În locul acestora, le vom pune pe ale noastre.

. . . . . .

Şi acum, ascultaţi-mă cu atenţie.

*

Noaptea de 27 februarie a fost una groaznică. Shaqo Mezini a încercat de câteva ori să adoarmă, dar n-a reuşit. Ştia că fulgerele tăcute aduc insomnie. Se apropie de două-trei ori de fereastră şi privi cum şerpii lor se prăvălesc ca turbaţi peste închisoare. Nu mai văzuse de mult un asemenea spectacol. Lume nebună, îi trecu prin cap. Hăţişul încurcat al gândurilor îl teroriza fără pauză. Fierul paratrăsnetului, topit. Fulgerul care străbate până în adâncul temniţei, până la Grota Shanishaiei. Gurameto, carbonizat.

Îşi smulse cu un gest hotărât paltonul aşezat pe spătarul scaunului. Era aproape de miezul nopții. Coborî treptele fără zgomot şi ieşi în stradă.

„Gazul" Ministerului de Interne aştepta în capătul străzii. În el, Arian Ciu. Se salutară aproape în şoaptă. Ce noapte! făcu Arian Ciu. Maşina urca cu greu strada în pantă. Domnule Gurameto, noi ne-am gândit mult şi bine la soarta ta.

Cum? murmură Arian Ciu.

Nimic... Vorbeam singur.

Aşa mi s-a părut şi mie.

Doctore Gurameto, repetă în sinea sa Shaqo Mezini. Concluzia noastră, după această anchetă, e că eşti un om sincer, un idealist. Suntem făcuți din aceleaşi aluat ca şi tine. Idealişti, dar cu alte idealuri. Din fericire, semănăm într-un punct: suntem tustrei patrioți. Tu crezi sincer că-ți serveşti poporul cu ceea ce faci. Noi credem că noi suntem aceia. Nu putem avea toți dreptate. Sau tu, sau noi. Doctore Gurameto, hai să vedem cine are.

Din felul cum trăgea motorul se putea ghici că maşina intrase în cetate. Puținele becuri luminau cu greu bolțile înalte. Gândurile lui Shaqo Mezini erau dominate, independent de voința lui, de raționamentele din ultimele treizeci de ore.

Noi am putea găsi calea cea mai scurtă. Să te condamnăm în doi timpi şi trei mişcări. Colaborare cu inamicul. În vreme ce poporul se jertfeşte în luptă, tu dai petreceri cu muzică şi şampanie. Pentru aşa o crimă ai glonțul asigurat oriunde, inclusiv în Franța şi Anglia.

Am fi putut scotoci şi mai mult. Să ne întoarcem din nou la celebra cină. Ce a fost, de fapt, atunci? O sărbătoare a trădării? Petrecere dată în cinstea cotropitorilor? Pare ceva inacceptabil. Dar se poate merge şi mai departe. În spatele ei se ascunde altceva. Ceva îngrozitor. O întâmplare pe care

ar fi putut-o condamna chiar şi germanii. Ceva de domeniul absurdului, cum se spune. Care ne depăşeşte pe toţi.

Se auziră strigătele gărzilor „Stai!”, apoi scârţâitul porţilor exterioare ale închisorii. Un soldat cu o lampă cu gaz le lumină chipurile, apoi maşina porni din nou prin curtea pustie.

Unde am rămas? La condamnarea ta. Sute de oameni au auzit muzica din noaptea aia. Execuţia ta va fi lucrul cel mai normal din lume. La fel ca şi internarea în lagăr a fetei şi soţiei. Aşa se va termina povestea asta, pe prundişul râului... Dar noi ne-am gândit la altceva. Noi te considerăm în continuare tot un idealist. Aşa că ai putea să faci ceva în folosul poporului. Alaltăseară ne-ai vorbit despre elita filogermană. Mehdi Frasheri, pater Anton Harapi, Eqrem Çabej, Lasgush Poradeci, Mustafa Kruja, dacă nu greşesc, Ernest Koliqi. Indiferent de faptul că ei ar fi putut face o alegere greşită, scopul lor, cum ai şi spus-o, a fost idealist. Pe altarul greşelii şi-au jertfit unul faima, altul onoarea, împreună cu haina preoţească, altul talentul... Doctore Gurameto cel mare, nu-ţi cerem altceva. Fă la fel ca ei.

Maşina frână şi pasagerii coborâră în întuneric.

Scârţâitul porţilor interioare fu mai jalnic decât al celorlalte. Anchetatorii păşiră tăcuţi în urma gardianului care îi însoţea prin coridoarele întortocheate. Pe Gurameto îl găsiră ghemuit pe patul cu saltea de paie. Îl ajutară se se aşeze pe scaunul din spatele mesei, apoi îi aduseră o cafea cu lapte.

Mulţumesc, spuse arestatul în germană.

Îi trebui un timp ca să-şi vină în fire.

Ca şi lui Shaqo Mezini, de altfel, care-şi simţea capul greu ca de plumb. Îi spuse apoi ca pe un monolog învăţat pe dinafară cea mai mare parte a scenariului pe care-l ticluise în ultimele treizeci de ore. Când ajunse la cuvintele „fă la fel ca ei!”, simţi cum ceva se blochează în creierul lui.

Privirea arestatului părea şi mai tulbure din pricina nedumeririi.

La naiba, îşi zise anchetatorul. Răsfoia în neştire dosarul, fără să ştie ce căuta. Se opri la o notiță scurtă scrisă în germană.

Despre asta ce ai de zis? îl întrebă încet, întinzându-i-o.

Arestatul o luă cu mâna care-i tremura.

Este colegul meu evreu. E a doua oară când mă întrebați.

Sigur că da. Scrisoarea a fost capturată de contraspionajul sovietic chiar atunci.

Shaqo Mezini citi, cine ştie pentru a câta oară, textul tradus în albaneză: „Dragă coleg, unde ai dispărut? Din ziua în care am ajuns la Ierusalim n-am mai avut nici o veste de la tine. Ce faci? Nu cumva ai avut necazuri din cauza mea? Scrie-mi, te rog. Te îmbrățişez, Jakoel".

La naiba, îşi zise din nou Shaqo Mezini. Ce legătură era între scrisoarea aia şi ceea ce voia el să spună? Era pentru prima oară când avea un asemenea gol de memorie. Doctor nebun, m-ai exasperat, îl apostrofă în gând.

Fă la fel ca ei, repetă cuvintele din clipa în care se blocase. Câteva momente îşi sprijini fruntea de dosul palmei.

Ah, da, fu cât pe ce să strige. Gândurile începuseră să i se limpezească. Era vorba despre cină. Sigur, despre ea. De acolo porniseră toate. Acolo se afla enigma.

Nimeni nu-i putea găsi tâlcul. Esența, cel mai ascuns sens al ei.

Nici colegii din lagărul socialist. Nici naziştii şi nici chiar colonelul Klaus Hempf. Nici Gurameto însuşi.

Rezistă la orice tentativă de a fi descifrată. Are ramificații ascunse, rădăcini adânci. Cad regimuri politice, se prăbuşesc state, dar nucleul acesta misterios supraviețuieşte. Acesta e „Jones". Nici chiar membrii lui nu-i cunosc ramificațiile. Şi nici proporțiile. Pe emblema lui

tronează crima. Hitler? N-ar fi exclus să fi fost şi el pe lista neagră. Tu acum ştii, îţi dai seama.

Fă ceva pentru poporul tău.

Toate serviciile secrete comuniste sunt pe urmele lui. Stalin aşteaptă! Oare înţelege doctorul Gurameto ce înseamnă asta? Stalin în persoană aşteaptă...

De ce să nu-i facă doctorul Gurameto acest dar patriei lui?

Mai curând sau mai târziu „Jones" va fi demascat. De ce să nu aibă Albania această cinste? Să-l descopere ea. Să fie vedeta lagărului socialist. Preferata lui Stalin.

Shaqo Mezini obosise. Arestatul nu dădea semne că ar înţelege ceva. Anchetatorii încercară să se calmeze. Cu cuvinte precise, fără grabă, îi explicară lui Gurameto ce i se cerea. Un lucru banal, o mărturie. Cu alte cuvinte, o recunoaştere. Să accepte că face parte din organizaţie. Aşa cum făcea parte, cu siguranţă, colegul lui de odinioară, Fritz von Schwabe. Ca şi celălalt colonel, Klaus Hempf. Sau ca şi doctorul Gurameto cel mic, care semnase deja...

N-avea de ce să privească aşa. O spusese cu gura lui, în timpul faimoasei petreceri. Eu nu sunt Albania, Fritz. La fel cum nici tu nu eşti Germania. Noi suntem altceva.

Voi eraţi membri ai „Jones", evrei, germani, albanezi, unguri... Vă întâlneaţi peste tot. În Albania a fost una dintre întâlnirile voastre obişnuite.

Nerăbdători, anchetatorii se întrerupeau unul pe altul.

Eraţi peste tot. Ca moartea.

Organizaţia „Jones" e... Toţi o ştiau, îi simţeau prezenţa, numai că era imposibil s-o identifici. Doar el ar fi putut s-o facă. S-o recunoască, s-o atingă. Să explice inexplicabilul acelei cine. Să umple golul acela misterios. Să iasă, în final, din grota aceea... Vorbeşte, omule, dia...

Pronunţaseră cuvântul diavol atunci când li s-a părut că arestatul negase din cap sau imediat după aceea, lucru pe

care nu şi l-au putut aminti nici atunci, nici mai târziu. Îşi amintiră doar strigătul „s-a terminat!”, după care Shaqo Mezini s-a sprijinit de colegul său ca să nu se prăbuşească.

La ora trei dimineaţă au dat ordin ca arestatul să fie torturat.

*

Torturile au continuat până spre ziuă. Prin cotloanele grotei veneau şi se duceau, ca nişte umbre, tot felul de indivizi. Peste gemetele lui Gurameto se auzeau urletele torţionarilor. Numele şefului. Porecla. Vorbeşte. Porecla ta. Codul secret.Vorbeşte!

În semiobscuritate se auzea bocănit de baston. Era, pare-se, Vehip Chiorul, pe care, cine ştie în ce scop, îl aduceau şi-l duceau de acolo.

Strigătele erau scurte, guturale. După Stalin, cine? Unde? Tu? Când? Cu otravă, cu raze? Vorbeşte.

Un cântec vulgar se auzi de undeva. Shaqo Mezini îşi aminti fără să vrea ziua în care îl părăsise logodnica. Ascultase şi atunci un cântec asemănător. Cuvintele nu şi le mai amintea. Erau aproximativ cam aşa: *Tu mi-ai spus mie adio, dar cuţitului meu, nu*.

Capitolul al doisprezecelea

Avea impresia că nu e prima oară când o visează pe Shanishaia. Părea liniştită şi indiferentă, mai ales cu el. În cele din urmă, renunţă la aroganţă şi, întorcându-şi spre el

chipul alb ca spuma laptelui, îl întrebă: tu pe mine mă anchetezi?

Shaqo Mezini ridică din umeri. I se părea că este reacția cea mai bună, un răspuns şi o scuză (ce să facă, datoria înainte de toate), dar şi o replică timidă: o anchetă în grota ta nu înseamnă că te anchetez pe tine.

Ea nu părea să fie foarte supărată. Dar nici mulțumită nu părea. În alte împrejurări, femeia şi-ar fi descărcat sufletul: ah, domnule anchetator, dacă ai şti ce mi-au făcut. Dar acum continua să rămână nepăsătoare.

În jur era gălăgie şi cuvintele nu i se auzeau prea bine. În față era o poartă cu canaturile deschise, în spatele căreia se zăreau nişte lampioane aprinse şi oameni care se vânzoleau de colo-colo. Se auzea numele lui Stalin, dar i se părea nepotrivit să întrebe ce şi cum. În scurt timp înțelese: tovarăşul Stalin dădea o recepție la Kremlin. Erau şi ziarişti care transmiteau ştirea mai departe: tovarăşul Stalin... cu ocazia... toți comunişti să afle... popoarele...

Printre invitați o zări din nou pe Shanishaia. Pe mine nu mă interesează, i se adresă ea lui Shaqo Mezini, dar sunt convinsă că lui frate-meu n-o să-i placă. Nici unui frate nu i-ar plăcea să fie anchetat violul soră-sii. Anchetatorul ridică din nou din umeri. Ar fi vrut s-o întrebe dacă avea invitație la recepția tovarăşului Stalin... tovarăşul Stalin, tătucul popoarelor, dar ea îl întrerupse: poate că nu ți-e frică de fratele meu, Ali paşa Tepelena... Pe vremea mea toți se temeau de el...

Era unul dintre acele vise din care, cu oarecare voință, poți ieşi, iar Shaqo Mezini asta şi încercă să facă, dar visul se dovedi destul de tenace. Chiar şi după ce deschise ochii, cuvintele „tovarăşul Stalin... tovarăşul Stalin... conducătorul glorios...” continuau să se audă.

Sări din pat, se repezi la fereastră şi, în vreme ce deschidea geamul, află nenorocirea. Frazele acelea se

revărsau din difuzorul de pe turnul cetății. Nu era nevoie să asculți prea mult pentru a înțelege că se întâmplase ceva rău. Câtă vreme era transmis prin difuzor, nu începea nici o îndoială că mesajul e real. În momentele acestea grele, când tovarăşul Stalin suferă...

Cel puțin nu e mort, îşi zise.

Pe stradă, în vreme ce se îndrepta spre Secția de Interne, se convinse că Stalin era în viață. Venite din altă parte, cuvintele erau mai clare. Un buletin medical comunica starea bolnavului. Respirație anevoioasă... întreruperea funcțiilor...

Traversă curtea Secției cât ai bate din palme. Arian Ciu, pământiu la față, încerca să dea un telefon.

Toate rețelele sunt ocupate, zise, parcă scuzându-se.

Shaqo Mezini nu-i răspunse. Alergase şi respira precipitat.

S-a dat vreun ordin? reuşi să întrebe în cele din urmă.

Un mesaj scurt de la Tirana, de la centru. Toată lumea la datorie, acesta e ordinul. Atât.

La datorie, îşi zise ca pentru sine Shaqo Mezini. Desigur.

Observă în ochii lui Arian Ciu o licărire misterioasă.

Nimic altceva? întrebă.

Telefoanele sunt ocupate de o oră...

Şeful e în birou la el?

Da. Duşmanii se bucură prematur. Atât a spus.

Ți-e frică? îl luă pe celălalt prin surprindere.

Arian Ciu îi evită privirea.

Nu... De unde ai scos-o?

Shaqo Mezini simți în suflet un val de tristețe cum nu mai simțise până atunci. I se părea că durerea celuilalt nu e pe măsura evenimentelor. Ar fi vrut să-i spună: să ținem aproape, frate. Am rămas amândoi nişte amărâți de orfani.

Uşa se deschise brusc. Era şeful. Îi fixă o clipă cu privirea, ca pentru a se convinge că sunt acolo, apoi ieşi la fel de năvalnic.

Cei doi rămaseră privind în gol pe fereastră. Mai apoi realizară că priveau în aceeaşi direcţie: spre aeroportul militar. Vremea când acolo aterizau anchetatori străini părea mult prea îndepărtată.

La prânz avu loc o scurtă şedinţă în biroul şefului Secţiei. Ultimul buletin medical nu vorbea de nici o schimbare în starea sănătăţii lui Stalin. Ordinul de la centru era acelaşi: cu toţii la datorie. Radioul transmitea muzică simfonică. Două dintre dactilografe aveau ochii înlăcrimaţi.

La ora patru după-amiaza, Shaqo Mezini sări în picioare. Părea mai agitat ca oricând.

Sus, îi strigă celuilalt. Mergem acolo...

Unde?

Ştii tu unde.

Fără a anunţa pe nimeni, mergând haotic, se îndreptară spre închisoare. Când şi când, plesnetul cizmelor pe caldarâm suna ciudat, ca şi când strada ar fi gemut sub paşii lor, după care nu se mai auzea nimic, de parcă cei doi ar fi plutit deasupra norilor.

În Grota Shanishaiei, îl găsiră pe Gurameto întins pe aceeaşi saltea de paie. Nu se mişcă nici când îi văzu, şi nici atunci când îl strigară pe nume. Semnele torturilor i se vedeau mai ales pe faţă.

Te bucuri, nu? zise Shaqo Mezini. Ai auzit că Stalin e bolnav şi te bucuri, câine.

Încă mai respira greu din cauza urcuşului, iar cuvintele îi ieşeau cu poticneli.

Ăla abia mai respiră, iar tu te bucuri, nu-i aşa?

Scânteia de viaţă din ochii lui Gurameto îi arătă anchetatorului că instinctul de medic al arestatului era încă treaz. Încercă să-şi potolească bătăile inimii, dar acestea, în

loc să reintre în normal, continuau să-i spargă pieptul. Era posibil ca doctorul să fi interpretat greşit vorbele acelea despre respiraţia lui Stalin.

Stalin abia mai respiră, auzi? strigă el. El se sufocă, iar tu te bucuri?

Arestatul nu răspunse nici acum.

Privirea anchetatorului se îndreptă spre colţul în care uneltele de tortură sclipeau vag. Cine ştie de ce, îşi aminti că în urmă cu câţiva ani un colecţionar olandez, prieten al Albaniei, voise să le cumpere cu bani peşin.

I se păru că Arian Ciu fixează acelaşi colţ. Instrumentele acelea vor fi de folos şi altă dată, îşi spuse.

Spre propria-i uimire, rosti altceva.

Tu eşti medic, Gurameto. Tu nu poţi să te bucuri când cineva suferă, nu-i aşa? Se apropie apoi de urechea arestatului şi-i şopti: ai vrea să-l faci bine, nu? Vorbeşte!

Preţ de o secundă i se păru că celălalt dăduse afirmativ din cap, dar nu era sigur.

Doctore Gurameto, îi spuse cu blândeţe. În mâna ta e sănătatea lui Stalin...

Se apropie din nou şi începu să-i şoptească la urechea dreaptă. O vorbă, ca să spunem aşa, o semnătură pe procesul-verbal de anchetă ar putea produce minunea. Gurile rele spun că boala i-ar fi fost declanşată de supărare că nu fusese descoperit complotul ebraic... Prin urmare, vestea descoperirii lui l-ar fi însănătoşit, fără doar şi poate...

Salvează-l, doctore, strigă dezarticulat.

Celălalt anchetator urmărea, cu ochii ieşiţi din orbite, întreaga scenă.

Shaqo Mezini părea doborât de nenorocire. La fel ca şi glasul, genunchii îi cedară, iar buzele i se albiră şi nu mai putu rosti nici un cuvânt. Ar fi fost în stare să-l îmbrăţişeze pe arestat şi să plângă împreună cu el.

Îi era imposibil să-şi amintească dacă atunci se prăbuşise în faţa lui sau căzuse în genunchi încă de la început. Îi întinse, tremurând, procesul-verbal.

Învie-l din morţi, îl rugă disperat. Învierea lui e mai de preţ decât cea a lui Christos... Învie-l din morţi pe Stalin!

Acest ultim strigăt îl doborî complet.

Pândeau amândoi cu speranţă cea mai mică mişcare de pe chipul arestatului.

Lui Shaqo Mezini i se păru că, la fel ca şi prima oară, Gurameto a clătinat din cap.

Nu, strigă în sinea sa, acoperindu-şi ochii cu palma, ca pentru a se feri de o lumină prea puternică.

*

A doua zi, în biroul îngheţat, orele se scurgeau cu o încetineală exasperantă. Priveau, când unul, când celălalt, în depărtare, în direcţia micului aeroport militar. Ştiau amândoi că ceea ce speră este ceva irealizabil, şi totuşi nu-şi puteau opri mişcarea involuntară a gâtului.

Spre deosebire de alaltăieri, când telefoanele zbârnâiseră fără încetare, acum sunau din ce în ce mai rar. Nu numai ele, ci întreg statul părea lovit de dambla. Când şi când, Arian Ciu ieşea pe coridor pentru a mai afla de la colegi ultimele noutăţi, dar se întorcea la fel de mohorât. Ordinul era acelaşi: cu toţii la datorie.

Era un fel de a spune. După oboseala din noaptea aceea, Shaqo Mezini nu se putea concentra. Imaginea aeroportului pustiu, mai dureroasă ca orice, îi amintea de ultimul lui vis, cel pe care în imaginaţia sa îl catalogase drept „viaţă în avioane”. I se năzărise dintr-odată, văzându-l pe anchetatorul german când cobora treptele avionului, cu haina de piele descheiată şi fularul fâlfâind în vânt. Cam aşa ar fi vrut să arate şi el, anchetator celebru al lagărului socialist, coborând pe aeroport la Budapesta, Moscova sau

Sofia, în urmărirea inamicului comun. Îi era uşor să-şi imagineze agitaţia ce l-ar fi cuprins în asemenea cazuri, reflectată în cunoscutul cântec:

Noi suntem fiii lui Stalin,
Credincioşi peste tot îl urmăm,
Comunismul pe-ntreaga planetă
Cu sângele nostru apărăm.

Acum, visul acela, odată cu Respiraţia Lui, se stingea. Aşa cum i se-ntâmplase şi-n după-amiaza aceea îndepărtată, când, întors acasă după o şedinţă obositoare, maică-sa îi întinsese tremurând scrisoarea lăsată de logodnică. Nu încerca să afli de ce. Nu mai există cale de întoarcere.

Şi chiar aşa s-a întâmplat. Ea nu s-a mai întors, iar motivul plecării ei nu l-a aflat niciodată. Uneori îşi zicea că poate chiar el evitase să afle adevărul. În familie, ori de câte ori venea vorba despre ea, în privirea maică-sii citea aceeaşi întrebare: cum de era posibil ca el, care dezlegase atâtea şi atâtea mistere, să nu poată afla cauza propriului eşec?

După arestarea celor doi Gurameto, când a trecut în revistă lista pacienţilor consultaţi, ca şi când nu i-ar fi fost de ajuns numele maică-sii, a descoperit cu groază şi numele logodnicei. După prima clipă de uimire, căutase cu atenţie data. Consultaţia avusese loc la trei luni după logodnă şi la cinci săptămâni de la primul lor contact intim. De ce? se întrebase de zeci de ori. Care fusese motivul şi de ce păstrase secretul?

În prima parte a anchetei doctorului Gurameto cel mare, privirea i se fixa involuntar pe mâna lui dreaptă, aceea cu care făcea controlul ginecologic.

Îşi imagina după-amiaza aceea mohorâtă în care ea plecase de acasă pentru a merge, cine ştie de ce, cu ochii în pământ, la spital.

Ce n-ar fi dat să afle adevărul!

O săptămână mai târziu făcu aşa încât, contrar regulilor, să rămână singur cu arestatul. Era prima oară când încălca regulamentul, dar nu-i păsa. Era o încălcare fără legătură cu ancheta.

Îi vorbi calm arestatului. Părea să fie un interogatoriu obişnuit despre o persoană suspectă. După numele şi prenumele ei, adăugă că era o femeie tânără, de douăzeci şi patru de ani, care, conform registrului din spital, fusese la consultație în ziua de 17 februarie 1951, la ora patru şi jumătate după-amiaza.

Arestatul, după ce se încruntă o clipă, spuse că nu-şi aminteşte.

O femeie de statură medie, cu aspect obişnuit.

Celălalt clătină din nou din cap.

Încearcă să-ți aminteşti, doctore, zise Shaqo Mezini, mirat el însuşi de cum i se schimbase vocea. Întreaga tristeţe din săptămânile acelea obsesive îi năpădise sufletul. Te rog, doctore, repetă cu voce stinsă. Te rog ca pe un frate... Era logodnica mea.

Arestatul nu avu nici o reacție.

Nu-ți aminteşti? Normal e să nu-ți aminteşti. Nu ți-a atras atenția. Era o femeie banală. Nu era o frumuseţe ca Vjollca Skenduli sau Marie Kroi.

Încetul cu încetul, vocea îi devenise mai rece şi mai amenințătoare.

De ce a venit la tine? De ce nu mi-a spus? Ți s-a plâns de mine? Vorbeşte.

Arestatul continua să tacă.

Să-mi spui, cel puțin, ce avea. Mă auzi, ce avea?

Nu-mi amintesc.

A, aşa?

Şi chiar dacă mi-aş aminti, tot n-aş putea să-ți spun. E secret profesional.

Monstrule, îl apostrofă în sinea sa Shaqo Mezini. Monstru fără suflet, teuton.

La toate şedinţele de anchetă care urmară, a încercat să ignore mâna dreaptă a arestatului, cea cu care era legat de celălalt.

Pe trei martie, spre ziuă, după ce dăduse ordinul să fie torturat, se apropiase de agentul însărcinat cu asta, Tule Balloma... Ascultă, am o treabă cu tine... degetele alea două... arătătorul şi celălalt... cum îi zice... să i le lucraţi bine. Omul îl privise mirat. Sunt alte zone mai dureroase, şefule. Ştiu, ştiu, îi răspunsese. Dar pe mine alea mă interesează. Să i le faceţi arşice. N-ai grijă, şefule. O să vezi.

Era curios să vadă ce se va întâmpla, deşi asta nu-l consola prea tare.

Chiar la doi ani după ce-l părăsise logodnica, când credea că rana din suflet i se cicatrizase deja, uite că ancheta doctorilor îi provoca aceeaşi durere. Când primise dosarul, proporţiile planetare ale cazului îl dezorientaseră. În aceeaşi clipă, împreună cu deruta, simţise un gol imens în suflet: era prea târziu. Poate că logodnica nu l-ar fi părăsit dacă evenimentele ar fi avut loc mai devreme. Dosarul îi oferea ceva ce aştepta de mult, şansa de a fi remarcat.

Şcoala „Dzerjinski", cea care trebuia, înainte de orice, să le înăbuşe predispoziţia spre viaţa mondenă şi glorie, tocmai ea le stimula în secret aceste porniri. Căci noaptea, visele nu putea fi ţinute în frâu. Şefii lor, care ştiau totul, n-aveau cum să nu ştie şi despre acestea, dar, culmea, în loc să le stăvilească, îi lăsau să înţeleagă că lumea avea să fie a lor dacă ştiau cum s-o înhaţe. Fiii lui Stalin sunt cei care vor însângera lumea... Până ce se vor prăbuşi catedralele şi, odată cu ele, bogătanii şi femeile lor luxoase...

Logodnica lui nu credea în romantismul revoluţiei. În primele seri petrecute împreună, lăsase degeaba să i se vadă revolverul, ieşit chipurile întâmplător de sub jachetă. Nu

numai că gestul lui n-o impresiona, dar îi spusese deschis că urăşte armele.

Dacă ar fi fost o celebritate, cu siguranţă că lucrurile ar fi stat altfel. Ar fi fost adoratul femeilor. La fel ca şi comisarii cu scurtă de piele şi cicatrice pe obraz... Dacă aş fi fost vizir, n-ar mai fi îndrăznit nimeni să-mi violeze sora, se spune că ar fi zis Ali paşa Tepelena în tinereţe. Şi chiar din ziua aceea n-a mai avut alt scop decât să ajungă vizir şi să se răzbune.

Şansa celebrităţii apăruse în viaţa lui Shaqo Mezini atunci când nu mai avea nevoie de ea. O „mirosise" imediat ce auzise ştirile la radio şi după aceea, văzând ziarele tipărite cu litere de-o şchioapă. Când îl văzuse pe anchetatorul german păşind prin vânt spre clădirea aeroportului. Sau mai târziu, când succesul îi apărea tot mai aproape, la fel ca în nopţile delirante de la şcoala „Dzerjinski". Zeci de colegi, de la Berlin la Ulan Bator, anchetau odată cu el aceleaşi dosare înfiorătoare. Numai că şansa îi zâmbise doar lui. Visul de a fi cel mai renumit anchetator din lagărul socialist nu fusese niciodată atât de aproape. Shaqo Mezini, anchetatorul albanez de treizeci de ani... Interviuri, întâlniri cu pionierii, cu delegaţii la congrese. Tovarăşe Stalin, acesta este Shaqo Mezini, cel care a descoperit reţeaua „Jones". Invitaţii la recepţie, la Kremlin. Apoi, de ce nu, discuţii private cu... Stalin.

În imaginaţia lui, acest moment era împins mereu la sfârşit, atunci când creierul lui era învăluit în ceaţă. Evita să-l precizeze. Se pierdea în negură. Uneori i se suprapunea o altă cină. Cina cea de taină, aşa cum o ştia din Biblie, din vremea când o citise cu creionul roşu în mână, pentru a-l putea ancheta pe părintele Foti, preotul din Varosh. Dar cel mai mult suferea când îşi amintea de întâmplarea care-i pusese pe toţi pe jar, de cina lui Gurameto, unde el, Shaqo Mezini, era când cel care trebuia să-l aresteze pe invitatul misterios, când invitatul însuşi, adică preaputernicul mort...

*

Nu renunța, se mobiliza singur. Încă mai existau speranțe. Stalin era încă în viață. Gurameto fusese torturat din nou până la ziuă. Agenții erau siguri că de data asta va semna.

Era o zi mohorâtă, cu nori spălăciți, străbătuți din când în când de o lumină moale. Radioul, în afara muzicii simfonice, transmitea scrisori de la ascultători, declarații din adunările muncitorilor şi militarilor. Urări de însănătoşire grabnică, amenințări la adresa duşmanilor socialismului.

Poemele publicate în presă vorbeau aproape la unison despre cât de greu respira Stalin. Părea că se sufocă.

Gurameto a fost torturat din nou până în zori. Acum, anchetatorii nu mai acționau la ordinele nimănui. După-amiază, târziu, percheziționară încă o dată casa doctorului. De data aceasta confiscară gramofonul şi plăcile. După cum scria în procesul-verbal, printre ele găsiră *Fata şi moartea*, de Schubert, şi o puseră în timpul torturilor.

Ce a vrut să spună colonelul mort când ți-a zis „muzica asta o s-o asculți altfel”, îți aminteşti aceste cuvinte?

Shaqo Mezini vorbea fără şir. Celălalt anchetator îl asculta uluit. Îl speria pasiunea colegului său pentru Biblie.

Două ore mai târziu merseră împreună la spital pentru a ridica de acolo instrumentele chirurgicale ale doctorului Gurameto, aduse cu mulți ani în urmă din Germania, toate purtând inițiala „G”. Arian Ciu nu avu nevoie de explicațiile colegului său pentru a înțelege că doctorul avea să fie torturat şi măcelărit cu propriile sale instrumente, pentru a reconstitui vechea lui premoniție, aceea din visul în care se opera singur...

Capitolul al treisprezecelea

Vestea morții lui Stalin a fost transmisă puțin înainte de prânz. Era încă în pat, pe jumătate îmbrăcat, după noaptea extenuantă de la Grota Shanishaiei, când simți atingându-l pe umăr mâna maică-sii. Shaqo, Shaqo, o auzi şoptind. Scoală-te... Gata, s-a terminat...

Se dădu jos din pat în graba mare, smulse revolverul de sub pernă, înhăță apoi paltonul şi, sărind treptele două câte două, ajunse în stradă.

Vai de noi, îşi zise, fără a se adresa nimănui. Picioarele îl duceau singure spre Secția de Interne. Îşi simțea creierul gol. Totul era surd şi orb în jurul lui. Bietul de tine, se văită singur.

La secție îşi mai reveni. Tovarăşii erau toți acolo. Îl îmbrățişară pe nou-venit ca la înmormântare. Aveau ochii roşii şi tăceau. Când îl luă în brațe pe Arian Ciu, nu-şi putu reprima geamătul.

O sută de paşi mai încolo, la Comitetul de partid, era aceeaşi situație. Veteranii, cu pieptul plin de decorații şi ochii încercănați aşteptau trişti, grupuri-grupuri, în fața uşilor. Curieri, sosiți cine ştie de unde, intrau şi ieşeau repede, mai mohorâți decât intraseră.

La o oră după prânz, din clădirile şi curțile şcolilor se auziră vaietele amestecate ale copiilor. Mulți oameni plângeau: nu se poate, nu se poate! şi fugeau să se ascundă prin case. Alții, condamnați să bolească în pat, dădeau să iasă pe stradă.

După-amiază, strânşi în săli şi în curți, oamenii ascultau împreună radioul, unde se transmitea mitingul funebru din capitală. Spicherul descria trist piața „Skanderbeg”, unde conducerea căzuse în genunchi în fața statuii celui mort. În

numele tuturor comuniştilor albanezi, Prinţul promitea, cu o voce gâtuită, credinţă în vecii vecilor.

Grupuri de localnici duceau la spital pe câte unul care leşinase. La poştă, Remzi Kadare, beat turtă, le arăta unde este urgenţa. Apoi, printre sughiţuri, încerca să povestească ceva îngrozitor, dar nu despre nenorocirea abătută peste lume, cum credeau toţi, ci amintindu-şi ceasul fatal în care, în loc să arunce cărţile pe masă, în momentul în care-şi recâştigase etajul al doilea al casei, îl mizase şi pe acela, împreună cu al treilea, pierzând totul dintr-un foc.

Prin alte locuri se auzeau ici şi colo urletele nenorociţilor târâţi de păr către secţie. Erau învinuiţi că, în timpul mitingului funebru, în loc să plângă sau, în cel mai rău caz, să ofteze şi să geamă, ei se prăpădiseră de râs. Deşi se jurau pe tot ce au mai sfânt că nu-i aşa, ba dimpotrivă, sufereau ca toţi ceilalţi, ei mărturiseau că, fără voia lor, în momentul acela plânsul li se transformase în râs. Mai mult, deşi susţineau că nu este prima oară când li se întâmplă aşa, ceilalţi nu-i credeau şi, în loc să-i asculte, îi bumbăceau şi mai tare.

După miting, Shaqo Mezini îi spuse colegului că abia se mai ţine pe picioare şi că o să plece. Dacă era vreo urgenţă, să vină să-l cheme.

Ajuns acasă, se culcă şi dormi buştean. Când se trezi, era noapte. Pentru o clipă avu impresia că atârnă undeva, în gol. Era un soi de adânc plin de tristeţe şi de teamă. Stalin nu mai era. Atât... Şi nimic mai mult. Ce ar mai putea fi?... Vorbeşte!

Scutură din cap. Ceea ce-i trecu prin minte era ceva neaşteptat şi groaznic. Pântecul alb al logodnicei şi partea întunecată de sub el, de care-şi amintea atât de vag.

Pieptul îl durea rău, ca şi când strigătul sugrumat ar fi fost mai dureros decât orice altceva. Stalin nu se mai afla în lumea asta. Şi, ca o sfidare uriaşă, Gurameto trăia.

O nedreptate mai mare nu-şi putea imagina. Shaqo Mezini se chirci sub biciul unei groaze necunoscute. Să-l vadă pe Gurameto. În lumea asta sumbră, să stea faţă în faţă cu monstrul. O imagine imposibilă. Îşi imagină zâmbetul lui cinic: s-a dus, s-a dus tătucul vostru, aţi rămas fără el, ha, ha, ha, şi se cutremură din nou.

Nu, îşi spuse din nou. Niciodată.

Ieşi din casă călcând apăsat. Străzile erau pustii. Un felinar clipea indecis. Sediul secţiei avea câteva ferestre luminate. Santinela îl privi ciudat. Pe birou găsi un bilet de la Arian Ciu: „Sunt acasă. Dacă e ceva, cheamă-mă".

Nu peste mult timp, cizmele celor doi bocăneau pe caldarâmul din apropierea cetăţii. Nu-şi vorbeau, de parcă n-ar fi fost treji de-a binelea.

Drumul li se păru nesfârşit, ca un drum printre nori. În câteva rânduri, lui Shaqo Mezini i se păru că cizmele celuilalt scoteau scântei, ca atunci când văzuse în copilărie un cal lovind caldarâmul cu potcoavele.

Porţile de fier ale Grotei Shanishaiei scârţâiră jalnic. Pe Gurameto îl găsiră aşa cum îl lăsaseră, întins pe salteaua de paie.

Shaqo Mezini îi lovi genunchiul cu vârful cizmei: trezeşte-te, Stalin a murit! În lumina chioară a becului, chipul arestatului rămase nemişcat. Petele negre şi dârele de sânge închegat îl făceau să semene cu o mască desenată neglijent.

Râzi, da?

Masca era imobilă. Ai fi putut citi orice pe ea, râs, plâns, durere, ură, ameninţare.

(Când a auzit trista veste, a râs. Chiar în faţă mi-a râs. Atunci n-am mai putut să mă abţin.)

De pe chipul arestatului, privirea anchetatorului se mută pe mâna bandajată a acestuia. (Nu, nu m-am gândit să şterg urmele. N-am ştiut că i-au rupt degetele.)

Fără un cuvânt, îi făcu un semn lui Arian Ciu şi împreună începură să târască trupul arestatului.

Atingând podeaua, cătuşa liberă de la mâna dreaptă zornăi slab.

Unde e celălalt? întrebă Shaqo Mezini.

Cine?

Celălalt. Doctorul Gurameto cel mic.

Nu există alt Gurameto.

Shaqo Mezini se opri. Avea o privire de fiară încolțită.

Adică... de zile bune ei nu mai sunt împreună... tu ştiai.

Vocile le sunau tulbure sub arcadele de piatră. Unde? Cum? Poate în zona laterală.

Comandantul închisorii veni şi el.

O vreme a fost acolo. L-au bătut stagiarii... ştiți mai bine ca mine... cursanții începători.

Cuvintele ieşeau deformate.

Poate să fi fost împuşcat din greşeală, mai spuse comandantul. Doar ştiți că zilele astea a fost agitație mare.

Unele coridoare erau complet cufundate în întuneric. Într-unul dintre ele, două luminițe spărgeau bezna ca doi ochi de pisică.

La întrebarea „ce sunt luminile acelea?", comandantul răspunse oarecum vinovat: Vehip Chiorul. Ca să se distreze, băieții i-au pus în găurile ochilor două cristale fosforescente.

De unde au mai găsit timp şi pentru asta?

Unul dintre gardieni strigă ceva de departe. Mi se pare că l-au găsit, zise Arian Ciu. După cât se pare e pe ducă, zise comandantul închisorii, luminând cu lanterna chipul muribundului.

Parcă nu-i el, zise Shaqo Mezini. Asta e. Legați-l cu ăsta.

Îmi trebuie o semnătură aici, spuse comandantul şi-i întinse timid o hârtie.

Shaqo Mezini nu-i răspunse. Avea mâinile ocupate. Simțind cum este încătuşat cineva împreună cu el, doctorul

Gurameto dădu primul semn de viață. Parcă ar fi vrut să spună ceva şi nu reuşea.

Nu mă nenoroci, şefule, zise comandantul.

Anchetatorul îl privi dispreţuitor.

A murit Stalin, omule! Înțelegi? S-a terminat totul.

Ştiu, se smiorcăi celălalt. Dar eu ce pot să fac? Astea sunt regulile.

Ajunseră aproape de poartă. Se simțea aerul rece al nopții.

Aici, zise comandantul, arătând un loc pe pagină. Acolo unde scrie: scopul scoaterii deținutului, deplasare la locul crimei.

*

Ultimele ore ale doctorului Gurameto cel mare au ajuns să fie descrise aproape exact mult timp după moartea sa. În afara procesului-verbal al autopsiei şi a celor două dosare judecătoreşti, mai erau declarațiile lui Arian Ciu, a comandantului închisorii de la Grota Shanishaiei, ca şi cea a şoferului care fuseseră de față. Declarațiile lui Shaqo Mezini şi Vehip Chiorul nu erau valabile, ambii suferind de grave afecțiuni psihice.

Toate dovezile arătau că, în zorii zilei de 6 martie, mai exact la ora trei şi patruzeci de minute, maşina închisorii, cei doi anchetatori şi şoferul, au părăsit curtea puşcăriei şi, mai apoi, coridorul principal al cetății, şi s-au îndreptat spre periferia oraşului.

Un lung răstimp în maşină s-a lăsat liniştea, iar arestații n-au dat nici un semn de viață. Mai apoi, aerul rece al nopții a făcut ca unul dintre ei, Gurameto cel mare, să-şi vină în simțiri şi să arate că vrea să spună ceva. Pentru că nu mai avea nici un dinte în gură, cuvintele îi erau neinteligibile şi nimeni nu s-a ostenit să-l asculte.

În vreme ce maşina gonea pe lângă cimitirul Vasilikoi, doctorul Gurameto cel mare deveni din nou agitat. Mai insistent ca prima oară, arătând chiar cu mâna liberă spre cimitir, părea că vrea să ceară ceva. Dar nici de data asta nu l-au băgat în seamă. Câteva sute de metri mai încolo a repetat gestul de mai înainte. Ulterior, până pe malul râului, nu s-a mai întâmplat nimic demn de a fi relatat.

Oricât s-au străduit experţii, analizând de zeci de ori intervalul în care maşina trecuse prin dreptul cimitirului, nu au reuşit să lămurească secvenţa cea mai nebuloasă a momentului: încercarea lui Gurameto de a atrage atenţia celorlalţi. Toate mărturiile reţineau bla-blaul lui, dar nici una nu dădea vreo explicaţie.

Din cele trei tentative în care Gurameto încercase să spună ceva, specialiştii n-au reuşit s-o lămurească decât pe prima. Aceasta avea legătură cu doctorul Gurameto cel mic, care ar fi trebuit să fie legat de mâna dreaptă a colegului său. Probabil că primul lucru pe care-l observase doctorul Gurameto cel mare când îşi venise în simţiri a fost că omul de lângă el nu era colegul său. După toate aparenţele, chiar asta ar fi vrut să spună: acesta nu este colegul meu. Sau: omul ăsta e mort.

Despre celelalte două încercări nu exista nici o explicaţie. De data aceasta, insistenţele arestatului fuseseră de-a dreptul violente şi însoţite de mişcarea braţului în direcţia cimitirului. Se pare că explicaţia enigmei se afla tocmai în acea mişcare.

În ceea ce priveşte ultimele clipe, oprirea maşinii pe prundişul de pe malul râului, în locul numit Vadul Lotrului, mărturiile erau unanime şi convingătoare. În vreme ce şoferul săpa groapa în nisip, anchetatorii îi coborâseră pe arestaţi din maşină. I-au apropiat apoi de marginea gropii şi, deşi bănuiau că unul dintre ei era mort dinainte, au tras câte două gloanţe în fiecare.

*

Cei doi anchetatori au fost judecaţi câteva luni mai târziu. Shaqo Mezini a fost condamnat la trei luni şi jumătate de închisoare, iar Arian Ciu la două luni şi jumătate, amândoi pentru „abuz în serviciu”. Circumstanţele atenuante, suferinţa produsă de moartea lui Stalin şi, mai cu seamă, comportamentul cinic al arestaţilor în momentul aflării tristei veşti au fost hotărâtoare pentru reducerea pedepsei. În urma expertizei psihiatrice, Shaqo Mezini şi-a efectuat condamnarea la spitalul de boli nervoase din Vlora, iar Arian Ciu la închisoarea din oraş, nu departe de Grota Shanishaiei.

După executarea pedepsei, cei doi au fost reîncadraţi la Secţia de Interne, dar nu ca ofiţeri operativi, ci la sectorul administrativ, mai exact la cazarmament.

*

Deshumarea osemintelor a avut loc patruzeci de ani mai târziu, în septembrie 1993, îndată după prăbuşirea regimului comunist.

Cele două trupuri au fost descoperite de familii aşa cum fuseseră legate, cu o singură pereche de cătuşe. Primul lucru care s-a văzut a fost că omul legat de braţul doctorului Gurameto cel mare nu era doctorul Gurameto cel mic, ci un necunoscut căruia nu i s-a aflat nici până azi numele. Cadavrul lui Gurameto cel mic, cu toate căutările neîntrerupte ale familiei, n-a fost găsit, nici el, niciodată. În plus, s-a constatat că urmele lui Gurameto cel mic erau extrem de rare şi de neconvingătoare, aşa încât au fost unii oameni care s-au îndoit chiar şi de existenţa lui. Continuarea cercetărilor a făcut ca suspiciunile, în loc să dispară, să se amplifice. În procesele-verbale ale anchetei nu s-a găsit nici un cuvânt de-al lui şi cu atât mai puţin în

declarațiile martorilor. Chiar dacă n-o spuneau cu glas tare, nu erau puțini aceia care credeau că doctorul Gurameto cel mic nu fusese decât o extensie sau o proiecție a zonei necunoscute a personalității lui Gurameto cel mare, proiecție pe care oamenii din jurul lui, din motive inexplicabile, o credeau reală.

*

Cincisprezece ani după aceea, în primăvara anului 2007, când Uniunea Europeană i-a cerut Albaniei, ca şi celorlalte țări din fostul lagăr socialist, să condamne crimele comunismului, dosarul doctorului Gurameto cel mare a fost redeschis.

Alți experți, de data aceasta albanezi şi europeni, au examinat săptămâni întregi materialele din dosar. Rareori li se întâmplase să înceapă o cercetare într-un dosar în care fuseseră implicate atâtea servicii secrete, ale unor state atât de diferite. Serviciul secret al regatului albanez, apoi cel comunist, Gestapoul german, Stasi est-german, serviciul secret sovietic şi, în fine, deşi doar superficial, şi cel izraelit. Şi, ca şi când n-ar fi fost destul, împreună cu ciudățeniile implicate în anchetă, cum ar fi versurile lui Vehip Chiorul sau bârfele femeilor, care, speriate că sunt chemate la secție, începuseră să spună vrute şi nevrute, lucruri pe care juraseră să le ducă cu ele în mormânt, dosarul fusese completat cu declarațiile fetei şi, mai ales, ale soției chirurgului. Aceasta povestise lucruri pe care nu le putea şti decât ea, cum erau de pildă coşmarurile pe care le avea doctorul în copilărie, după ce bunică-sa îi spunea poveşti seara, înainte de culcare. Una dintre ele era cea a călătorului mort. Printre cele câteva lucruri pe care le făcuse şi le regreta, poate cel mai important dintre ele, era cina aceea, de care nici nu voia să-şi mai amintească.

Independent de toate acestea, cu cât părea mai complicat dosarul doctorului Gurameto cel mare, cu atât mai clare deveneau lucrurile. Cu excepția unui moment extrem de scurt, a unei clipe tulburi, continuitatea logică a faptelor era fără cusur.

Momentul acela nu reprezenta decât o fărâmă de timp în viața lui, nu mai mult de cinci sau şase minute, dar întunericul din ele era atât de intens, încât ar fi putut umple cu el ani de zile.

Era vorba despre dimineața zilei de 6 martie 1953, mai exact despre cele cinci-şase minute în care maşina închisorii gonea pe şoseaua plină de gropi paralelă cu gardul cimitirului. După cum scria în vechile procese-verbale, din trei tentative ale doctorului Gurameto de a spune ceva, doar una, cea dintâi, fusese explicată. Celelalte două, chiar cele mai dramatice, rămăseseră o enigmă.

Ce voise să spună arestatul în dimineața friguroasă de 6 martie 1953? Ce pornire secretă îi dăduse forța aceea supranaturală cu care aproape reuşise să rupă cătuşele?

Răsfoind numeroasele pagini ale dosarului, cercetătorilor li se părea că, din când în când, prin perdeaua de ceață răzbătea câte o rază de lumină. Lucrul acesta se întâmpla mai ales atunci când îi dobora oboseala. Dar era de ajuns să se concentreze din nou, pentru ca luminița, parcă speriată de ceva, să se retragă acolo de unde apăruse, în spatele negurii.

Cu timpul, ei realizară că, mai-nainte de a fi un fenomen supranatural, explicația aceea care încerca să se ivească din neant nu avea nimic în comun cu un dosar de anchetă. Nu avea nimic în comun cu procedurile juridice, şi asta nu din vreun motiv misterios, ci pur şi simplu pentru că pentru asemenea explicații nu existau tipare consacrate nici din punctul de vedere al anchetei, şi nici al limbajului însuşi.

Aşa încât filmul celor întâmplate cu adevărat în cel mai transcendental moment al vieţii doctorului Gurameto cel mare, în zorii acelei zile de martie, nu a fost nicicând devoalat.

Şi acum iată faptele:

6 martie 1953. În zori. Maşina a ieşit din curtea închisorii şi s-a îndreptat spre periferia oraşului. Arestaţii tac, poate că nici nu sunt conştienţi. Aerul rece îl trezeşte pe unul din ei, pe Gurameto cel mare. După primele lui bla-blauri, prin care voia să anunţe că l-au legat cu un necunoscut, şi-a pierdut din nou cunoştinţa. Îşi revine mai apoi, pe şosea, în vreme ce maşina goneşte paralel cu gardul cimitirului. În lumina slabă a dimineţii, recunoaşte cimitirul. A fost de zeci de ori acolo, mai ales cu ocazia înmormântării unor pacienţi cunoscuţi, decedaţi în timpul operaţiei sau după. Dar are motive mai profunde să fie legat de locul acela. După ce bunica lui, ca să-l adoarmă, i-a spus povestea cu mortul invitat din greşeală la cină, el, ca mulţi puşti de vârsta lui, s-a pus adesea în situaţia băiatului căruia, după cum spune basmul, taică-său i-a încredinţat o invitaţie pe care să o dea primului călător care trece pe drum.

Şi pentru că primul lucru care-i iese în cale e cimitirul Vasilikoi, se imaginează alergând în jurul lui, aşa cum spune povestea. I se face frică, inima îi bate cumplit şi, în loc să fugă mai departe până întâlneşte un călător, întinde mâna prin gardul cimitirului şi aruncă invitaţia acolo. Îndepărtându-se în goană, întoarce capul şi vede invitaţia căzută pe unul dintre morminte.

Patruzeci de ani mai târziu, când maşina închisorii trece pe lângă gardul cimitirului, Gurameto are prima nălucire. I se pare că invitaţia aruncată acolo cu mulţi ani în urmă, cauza tuturor nenorocirilor lui, e încă pe mormânt. Şi i se năzare că trebuie să se întoarcă şi s-o ia de acolo. Să

întoarcă timpul şi mâna destinului înainte ca mortul să iasă din groapă.

Confuz cum este, are impresia că lucrul acesta este posibil şi bolboroseşte, face spume la gură, în vreme ce cu mâna liberă arată spre gardul de fier, în spatele căruia se află invitaţia la cină. Dar nu-l bagă nimeni în seamă.

A doua nălucire o are nu peste mult timp. Acum nu mai este copilul de şase ani, care aleargă cu invitaţia în mână, ci altcineva, un om matur, un mort, îngropat cu mult timp în urmă. Aşa cum s-a văzut într-unul dintre coşmarurile lui. Deasupra se află placa de marmură şi crucea, cu numele lui pe ea, iar de jur împrejur gardul de fier.

Printre zăbrelele lui, o mână delicată de femeie, cu degete lungi şi un inel cu piatră neagră pe unul dintre ele, aruncă o invitaţie. Ea flutură trist înainte de a cădea pe mormântul lui.

Mortul, adică Gurameto în persoană, după atâţia ani de pace şi linişte, devine agitat. Simte că trebuie să se supună cutumei. Să se ridice şi să meargă acolo unde e invitat, la cină. La care cină? Nu se ştie. La femeia aceea pe care o cunoaşte şi totuşi n-o cunoaşte, sau pe strada Varosh, numărul 22? La propria cină, cea care s-a dovedit până la urmă blestemată?

Aşa a hotărât destinul, dar el nu vrea să se supună. Se îneacă în propria salivă. Urlă, vrea să rupă cătuşele, aşa încât anchetatorii se sperie şi scot revolverele. Dar el nu se potoleşte nici aşa. La fel ca până atunci, se zbate să se întoarcă din drum, la propriul mormânt, să rupă invitaţia şi să-şi schimbe destinul. Dar toate acestea sunt imposibile.

Mali i Robit (Durrës), Lugano, Paris
Vară-iarnă, 2007-2008

Cuprins

Capitolul întâi
Capitolul al doilea
Capitolul al treilea
Capitolul al patrulea
Capitolul al cincilea
Capitolul al şaselea
Capitolul al şaptelea
Un alt regim
Ziua a doua. În zori
Ziua minus doi
Un şir de zile şi luni
Anotimpuri după anotimpuri
Ziua cu numărul cinci sute. Fantoma populației filogermane
Capitolul al optulea
Acelaşi regim nou
Oraşul împotriva doamnelor lui
Doliul doamnelor
Ziua 2000
Un timp după aceea. Ziua trei mii
Ziua cu numărul 3033
Ziua 3042
Timp minus. Ziua 3029
Capitolul al nouălea
Capitolul al zecelea
Capitolul al unsprezecelea
Capitolul al doisprezecelea
Capitolul al treisprezecelea